

เรือพระราชพิธี

ROYAL BARGES

390.22

ศ528ร

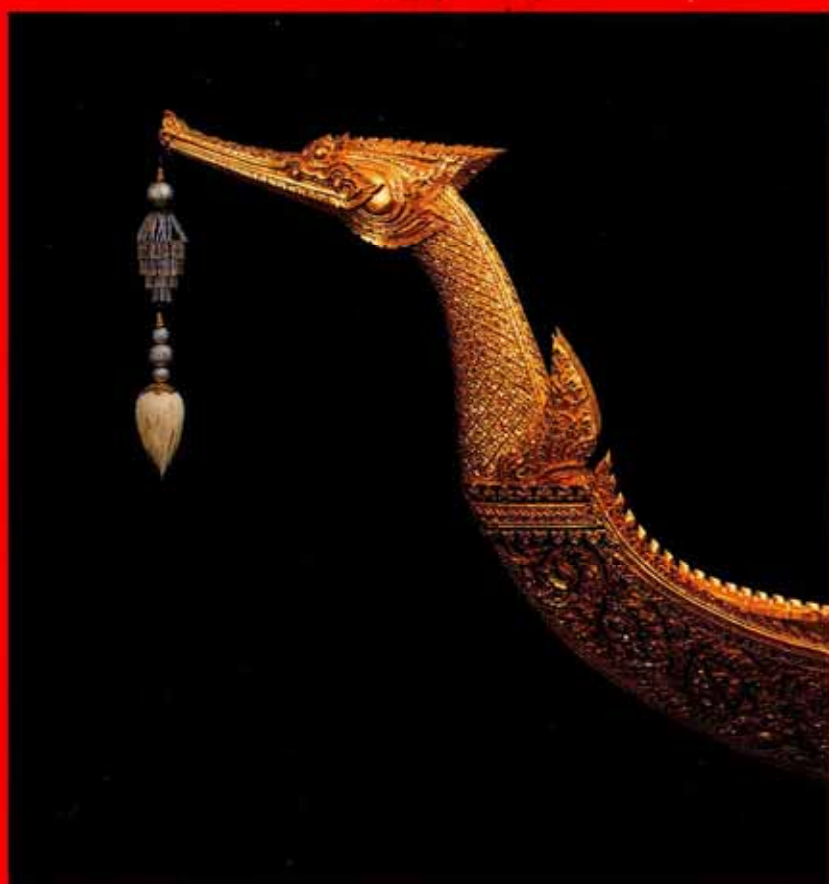
กรมศิลปากร

FINE ARTS DEPARTMENT

เรือพระราชพิธี

ROYAL BARGES

กรมศิลปากร จัดพิมพ์
พุทธศักราช ๒๕๓๑

กรมศิลปากร จัดพิมพ์

พุทธศักราช ๒๕๓๑

Published by Fine Arts Department
1988

คำนำ

เนื่องด้วยในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงครองราชย์นาน ๗๐ ปี ๒๓ วัน ซึ่งนับว่านานกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในอดีต นับเป็นศุภกนิมิตมงคลอย่างยิ่ง กรมศิลปากรจึงพิจารณาจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง เรือพระราชพิธีโบราณขึ้น เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในวโรกาสนี้ด้วย

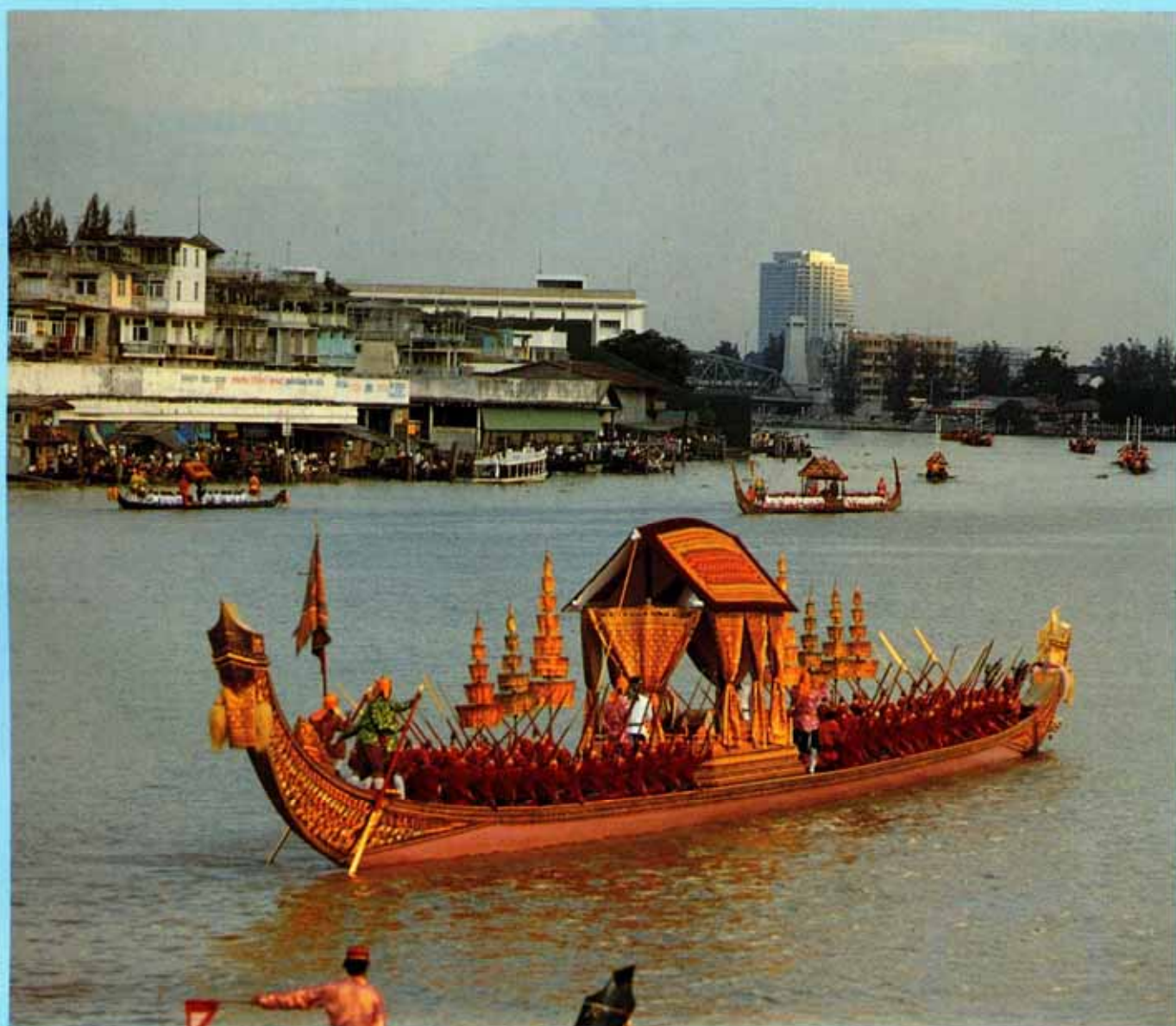
เรือพระราชพิธีโบราณซึ่งใช้ในกระบวนเรือพระราชพิธีพยุหยาตราลงนามนารถของไทย ได้ปรากฏหลักฐานว่ามีใช้มาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยอย่างช้าในรัชกาลพระเจ้าลิไทเป็นต้นมา อันแสดงถึงวัฒนธรรมของชาติที่จัดได้ว่าเป็นชนบทรรมนิยมประเพณีของบ้านเมืองโบราณ ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ และมืองค์พระมหากษัตริย์ทรงคิดสร้างสรรค์สืบปฏิบัติ ในการประกอบพระราชกรณียกิจตามขัตติยราชประเพณี และได้สืบทอดต่อมาในสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันนี้

ดังนั้นเพื่อให้ได้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองด้านฝีมือช่างศิลปกรรมของไทยในการคิดประดิษฐ์เรือพระที่นั่งและเรือต่าง ๆ ในริ้วกระบวน กับทั้งเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรือพระราชพิธีโบราณให้เป็นที่ทราบและเข้าใจในหมู่ประชาชน นักเรียน นิสิต นักศึกษาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพราะเรือพระราชพิธีนี้แม้จะหาชมได้ยาก อันจะเป็นแนวทางให้ประชาชนชาวไทยได้เกิดความรักความห่วงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม และจะได้ช่วยกันจรรโลงรักษาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติบ้านเมืองตลอดไป

หนังสือเรื่อง เรือพระราชพิธีโบราณนี้ นางถไกรภักดิ์ จันทวิษ ภัณฑารักษ์ ๖ งานวิชาการ กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นผู้เขียน กรมศิลปากรหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจตามสมควร.

(นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์)
อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทนำ

๖

ประวัติเรือพระที่นั่งประเภทเรือแจวพายในแม่น้ำของไทย

๙

ความเป็นมาของเรือพระราชพิธี

๑๕

การจัดริ้วกระบวนเรือพระราชพิธีในกระบวนพยุหยาตราสถลมารคในอดีต

๒๑

กระบวนพยุหยาตราสถลมารคครั้งสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

๕๕

ลักษณะหน้าที่และความเป็นมาของเรือพระที่นั่ง และเรือในริ้วกระบวน

๘๙

หน้าที่ของเจ้าพนักงานในกระบวนเสด็จ

๙๖

การแต่งกายของผู้ประจำเรือในริ้วกระบวนเรือพระราชพิธี

๙๘

ประวัติย่อของเรือพระราชพิธีคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

๑๑๕

Royal Barge Procession

๑๒๓

✓ With the compliments
of the Fine Arts Department.

เรือพระราชพิธีโบราณ

บทนำ

ในสมัยโบราณมา คนเรามากนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำหรือใกล้น้ำกันเป็นส่วนมาก ไม่เฉพาะแต่คนไทยเท่านั้น แม้ทุกชาติทุกภาษาก็เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้เพื่อสะดวกแก่การดำรงชีพ ด้วยน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ เป็นทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง แม่น้ำยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญด้วย การเดินทางทางบกตามถนนก็มีแต่ยังไม่สะดวกและเจริญอย่างปัจจุบัน เพราะดินแดนที่อยู่ลึกจากทางน้ำเข้าไป เมื่อออกนอกเมืองแล้วมักจะเป็นป่าทึบเสียเป็นส่วนใหญ่ เต็มไปด้วยอันตรายทั้งจากโจรผู้ร้ายและสัตว์ป่าที่ดุร้าย ด้วยเหตุนี้คนจึงนิยมเดินทางทางน้ำกันทั้งการติดต่อสื่อสารและการค้าขาย พาหนะทางน้ำคือเรือจึงเป็นพาหนะที่สำคัญ สามารถบรรทุกได้มากและเสียค่าใช้จ่ายน้อย จึงมีการต่อเรือให้มีขนาดและแบบต่างๆ เพื่อความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ที่จะนำมาใช้ ดังนั้นจึงเห็นว่าเรามีเรือมากมายหลายแบบเพื่อใช้ประโยชน์ในการต่างๆ เช่น เรือรบ เรือแจว เรือเบ็ด เรือลอม เรือแซ เรือเอี่ยมจุ่น เรือสำปั้น เรือสำเภา เป็นต้น เรือเหล่านี้ก็ล้วนแต่นำมาใช้ในการต่างๆ กัน เช่น ใช้สัญจรไปมา ใช้บรรทุกของไปขาย และเป็นเรือรบเพื่อป้องกันข้าศึกและล่าเหยื่อยุทธโศภการณ์

การประดับตกแต่งเรือก็ขึ้นอยู่กับลักษณะหน้าที่ของเรือและฐานะของผู้เป็นเจ้าของเรือด้วย ส่วนมากแล้วเรือของราษฎรจะมีลักษณะเรียบง่ายไม่ตกแต่งลวดลาย แต่เรือของบรรดาเจ้านายและขุนนางชั้นสูงก็มักจะได้รับตกแต่งหรือต่อขึ้นอย่างงดงามวิจิตรบรรจง เพื่อแสดงถึงฐานะของเจ้าของ

เรื่อนั้นนอกจากจะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ยังถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีตามความเชื่อถือต่างๆ อีกด้วย เช่นความเชื่อเกี่ยวกับว่ามีเทพเจ้าประจำแม่น้ำ จึงมีพิธีบูชาแม่น้ำขึ้นตามความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ในสมัยโบราณ มีพิธีอาศุช ที่ทำกันในเดือน ๑๑ อันเป็นพิธีสังเวยพระนารายณ์ปางเกษียรสมุทร และพระลักษมี พิธีจองเปรียง ในเดือน ๑๒ ซึ่งกล่าวว่าเป็นพิธีบูชาพระแม่คงคาในสวรรค์ เพื่อเป็นการขอบคุณต่อพระแม่คงคาที่ให้น้ำมาในโลกเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตแก่

มนุษย์โลกและเป็นการขอขมาในการที่มนุษย์ได้ล่วงเกินก่อความสกปรกต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในน้ำ สำหรับพิธีแรกนั้นมาในสมัยหลัง ๆ ได้เลิกไป คงอยู่แต่พิธีจองเปรียง หรือสมัยใหม่เรียกว่าประเพณีลอยกระทง

สำหรับประเพณีทางพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญบุญในเทศกาลเข้าพรรษา เดือน ๘ คือการทอดกฐิน ถือว่าเป็นการทำบุญที่สำคัญอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชน การทำบุญในงานนี้จึงจัดขบวนกันใหญ่โต ถ้าไปทางบกจะมีพวกลองยาวหรือเถิดเทิงนำหน้าริ้วขบวน ผู้คนแต่งกายกันอย่างงดงาม พาหนะที่เชิญผ้ากฐินก็ตกแต่งอย่างวิจิตร ถ้าวัดตั้งอยู่ริมน้ำผู้คนที่ไปทำบุญจัดขบวนมาทางน้ำก็มักจะเป็นขบวนเรือที่ใหญ่โตเช่นกัน มีการตกแต่งเรืออย่างสวยงามเท่าที่จะจัดทำได้ ยิ่งสวยงามเท่าไรก็แสดงถึงความมีหน้ามีตา มีฐานะของเจ้าภาพเท่านั้น และยังเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระมหากษัตริย์ก็ย่อมต้องมีการจัดริ้วขบวนเรืออย่างเต็มที่ เรือที่ใช้ในพระราชพิธีนั้น ปกติก็มีการตกแต่งงดงามอยู่แล้ว เมื่อนำเรือต่าง ๆ ทั้งงดงามจัดรวมเข้าเป็นขบวนเดียว ก็ยิ่งเพิ่มความโอ้อ่า แสดงพระบารมียิ่งขึ้น ริ้วขบวนเรือนี้เรียกว่า **กระบวนพยุหยาตราสถลมารค** ซึ่งนอกจากจะใช้ในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินซึ่งถือว่าเป็นการจัดขบวนเรือที่ยิ่งใหญ่แล้ว ยังมีพระราชพิธีอื่น ๆ อีก เช่น พระราชพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง พระราชพิธีรับพระราชสาส์นและราชทูตของพระเจ้าแผ่นดินประเทศอื่น ที่ทรงส่งมาเป็นการเจริญพระราชไมตรี และในเวลาที่มีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ พระมหากษัตริย์ที่เสด็จขึ้นเสวยราชย์ใหม่ก็จะทรงแสดงพระบารมีให้พสกนิกรของพระองค์ได้ชื่นชม จึงมีการจัดกระบวนพยุหยาตราเลียบพระนครขึ้นซึ่งจะมีทั้งทางบก และทางน้ำ ทางบกเรียกว่า **กระบวนพยุหยาตราสถลมารค** ถ้าเสด็จเลียบพระนครทางน้ำเรียกว่า **กระบวนพยุหยาตราชลมารค** ซึ่งก็จะมีการจัดริ้วกระบวนเรือพระราชพิธีด้วย แต่ในพระราชพิธีที่เกี่ยวกับ กระบวนพยุหยาตราสถลมารคที่เราทราบกันดีนั้นคือ กระบวนพยุหยาตราสถลมารคที่ถวายผ้าพระกฐินในเทศกาลเข้าพรรษา เพราะมีการบำเพ็ญพระราชกุศลทุกปี แต่ในสมัยปัจจุบันค่าใช้จ่ายในการประกอบพระราชพิธีนี้สูง จึงมีน้อยได้กระทำกัน ปัจจุบันจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นพระราชพิธีที่หาทำได้ยาก

เลขห้อง

๗

เลขหมู่

390. 22
ศ ๕2๘ ๕
ฉ. 2

เลขทะเบียน

242 ๗.

ประวัติเรือพระที่นั่งประเภทเรือแจวพายในแม่น้ำของไทย

การกล่าวถึงกระบวนเรือครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย ที่เก่าที่สุดคือ การจัดกระบวนเรือรับ พระศรีศักราชราชจุฬามณีศรีรัตนลึงก์ที่ปมहाสามเป็นเจ้า ซึ่งเป็นหลานพ่อขุนผาเมือง และได้ไปบวชเรียน อยู่ที่ลังกา กลับสู่กรุงสุโขทัยในสมัยพระเจ้าลิไท ซึ่งพระองค์ทรงจัดกระบวนเรือรับเสด็จด้วย นอกจากนี้ จากหนังสือเรื่องนางนพมาศหรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเดิมสันนิษฐานว่า น่าจะมีหนังสือเก่าเขียนไว้ในสมัยสุโขทัย ด้วยกล่าวถึงพระร่วงเจ้า จากหนังสือเล่มนี้พบว่า มีชื่อเรือพระที่นั่ง ๒ ลำ ซึ่งใช้ในพิธีอาศุข อันเป็นพระราชพิธีโบราณที่ประกอบขึ้นในเดือน ๑๑ เพื่อสังเวยพระนารายณ์ (วิษณุ) คือเรือพระที่นั่งชัย-เฉลิมธรณีนกับเรือพระที่นั่งชัยสินธุพิมาน และเมื่อตรวจสอบกับชื่อเรือพระที่นั่งที่สร้างในสมัยหลัง โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ไม่ปรากฏว่ามีเรือพระที่นั่งชื่อดังกล่าว จึงทำให้เราเชื่อได้ว่าอาจจะเป็นชื่อเรือพระที่นั่งในสมัยสุโขทัยมาแต่เดิมเพื่อใช้ ล่องมานมัสการพระพุทธชินราชที่พิษณุโลก

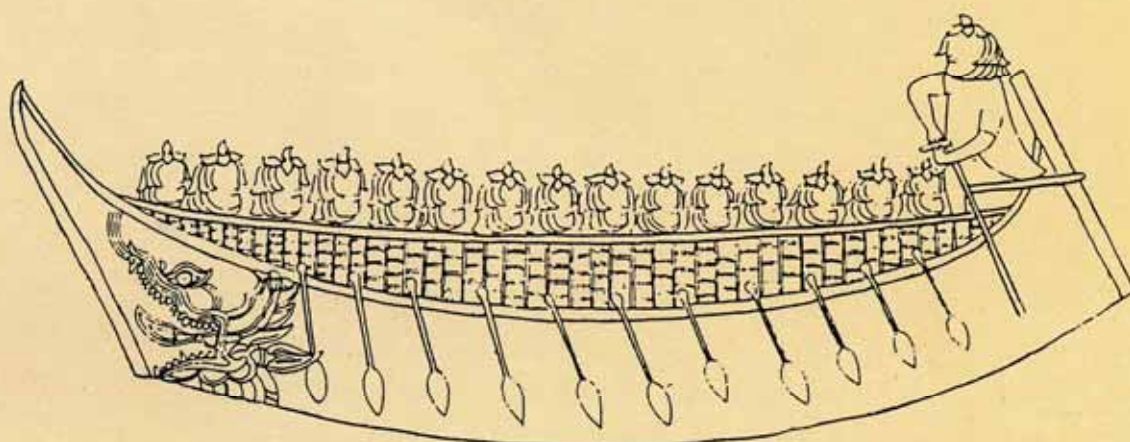
แต่อย่างไรก็ดีในหนังสือนางนพมาศ ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งประพาสแสงจันทร์ ซึ่งเหมือนกับเรือพระที่นั่งครั้งรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น จึงอาจจะเป็นเรื่อง ที่มีการแต่งเพิ่มเติมบางตอนขึ้นใหม่เข้าไปในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์เล่มเดิมในรัชกาลที่ ๓ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้

การใช้เรือพระที่นั่งในสมัยสุโขทัย มีหลักฐานความเป็นมาตามที่กล่าวมา อันเป็นหลักฐานกล่าวถึงกระบวนเรือ และชื่อเรือพระที่นั่งเก่าที่สุดของไทย

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ปรากฏว่าเรือพระที่นั่งมาตั้งแต่รัชกาลพระมหาจักรพรรดิคือ เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓ - ๒๑๔๘) มีเรือพระที่นั่งสุพรรณวิมานนาวา ซึ่งทรงใช้เพื่อเสด็จไปเมืองเพชรบุรีและสามยอด รัชกาลสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ (พ.ศ. ๒๒๔๕-๒๒๕๒) ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งมหานาวาท้ายรถ จากคำให้การชาวกรุงเก่าปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งและเรือขบวนดังนี้

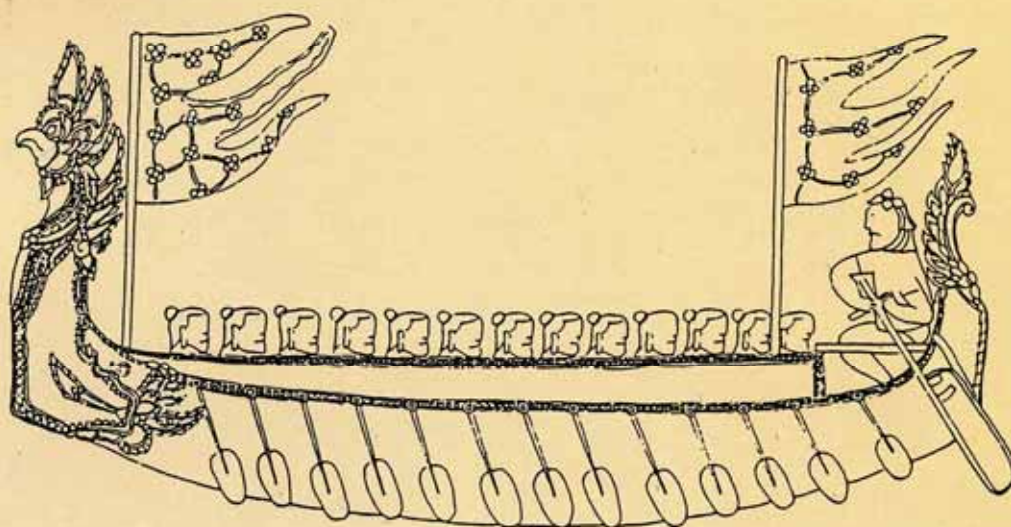
เรือพระที่นั่ง มี ๘ ลำ ล้วนตั้งบุษบกที่กลางลำ ได้แก่

๑. ทินครุฑ (ที่นั่งครุฑ)	ศิระะครุฑ (มงคลสุบรรณ)
๒. ทินหงส์ (ที่นั่งหงส์)	ศิระะหงส์ (สุพรรณหงส์)
๓. ทินกิ้ง (ที่นั่งกิ้ง)	ศิระะช่อดอกไม้ ซึ่งคือลายกนก
๔. เอกไชย	
๕. ทองควินปลา (ทองขวานฟ้า ซึ่งคือ ทองขวานฟ้า)	
๖. (ที่นั่ง) ไกรสรมุข มรรุช	
๗. นาคเธร (นาคเธร)	ศิระะนาค
๘. นาควาสกรี (ตรง)	ศิระะนาค

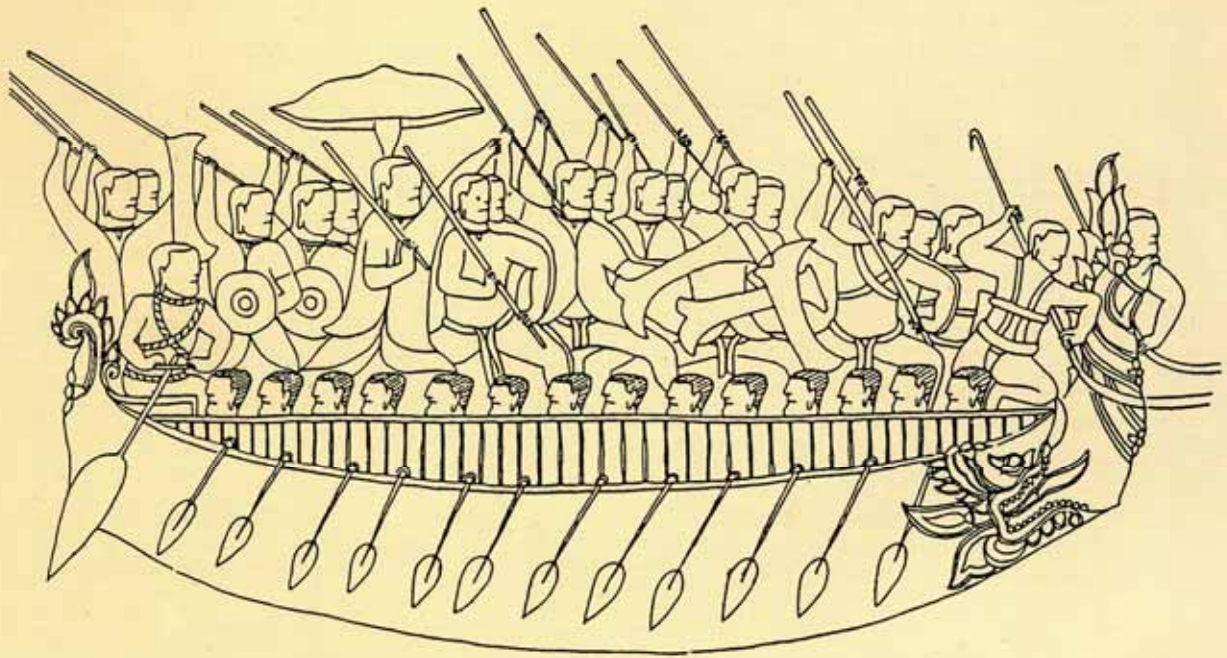
ก. ลักษณะของเรือรบจาม สลักหัวเรือเป็นรูปเหรา ซึ่งอาจจะคล้ายกับเรือในสมัยลพบุรี
จากภาพสลักที่ระเบียงฐานทักษิณของปราสาทบายน อายุพุทธศตวรรษที่ ๑๗

Ancient Cham war-ship carved on the base of enclosure gallery of the Prasat Bayon constructed in the early 13th century in Ancient Kampuchea.

ข. ลักษณะเรือรบจาม สลักหัวเรือเป็นรูปเหราคายนก
จากภาพสลักที่ระเบียงฐานทักษิณของปราสาทบายน อายุพุทธศตวรรษที่ ๑๗
จากลักษณะเรือดังกล่าวนี้ น่าจะคล้ายกับเรือของไทยสมัยลพบุรี

Another ancient Cham war-ship from the Prasat Bayon, carved in the early 13th century.

ค. เรือรบของขอมสมัยบาเยน ตรงกับสมัยลพบุรีของไทย หัวเรือสลักเป็นรูปหัวเหราคายนก
จากลักษณะของเรือนี้จะมีลักษณะคล้ายกับเรือของไทย สมัยลพบุรี

Ancient Cham war-ship carved on the Prasat Bayon with Hera spewing bird decorated at the stern.

จาก Michel Jacq-Hergoualc'H, "L'armement et L'organisation de l'armée Khmère aux XIIe et XIIIe siècles"

Publications du Musée Guimet, Recherches et Documents d'art et d'archéologie, Tome XII

ทับหลัง

ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ ๑๗ จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย แสดงภาพเรือ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเรือพระที่นั่ง
เนื่องจากส่วนโชนเรือหักหายไป แต่จากร่องรอยสลักรายละเอียด แสดงว่าเป็นเรือค้ำพระนาคร ซึ่งแสดงว่าเรือค้ำพระนาครมีใช้มาแล้ว
ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗

เรือขบวน มี ๒๘ ลำ

๑. มังคลมทรนพ	ศิระะสิงห์ (มังคลมทรนพ)
๒. มังคลสุดภุตบันใจ	ศิระะสิงห์
๓. โทมทรนพ	โต
๔. ดิสุตเชยศรี	โต
๕. คิริเอกเชย	(ศรีประสุนทรไชย)
๖. ไกรสร	(ไกรสรจักร)
๗. ศิริพิมานไชย	(ชลพิมานไชย เดิมอาจจะเป็นศรีพิมานไชย คู่กับไกรสรมาศ)
๘. พิศประดยา	
๙. อลงกฏนาวา	
๑๐. หงส์ทอง	(น่าจะเป็นเอกไชย เห็นหาหว่า คู่ชัก)
๑๑. ลาวทอง	(เอกชัยหลาวทอง คู่ชัก)
๑๒. นรสีห์วิสุทธิไชยชิน	(มนุสสสีห์)
๑๓. นรชิน ททวิน อากาศ มนุสสสีห์	
๑๔. ชินทรตนาต	สิงโต (น่าจะเป็นครุฑเห็นเท็จ)
๑๕. ชินหัสสนาวา	โต (น่าจะเป็นครุฑไตรจักร)
๑๖. โลโต แดก ปุปะแวง	(น่าจะเป็นกระบี่ราญรอนราพณ์)
๑๗. โลโต แดก ปุปะวัง	(น่าจะเป็นกระบี่ปราบเมืองมาร)
๑๘. เชยสวัสดิ	(น่าจะเป็นไชยสวัสดิ์)
๑๙. เชยรัตนพิมาน	(ไชยรัตนพิมาน)
๒๐. อังวะ เรือพม่า	(เห็นจะเป็นเรือกระแซ)
๒๑. สุรพิมาน เรือพม่า	
๒๒. นุปปสิต เรือพม่า	
๒๓. โลกา	
๒๔. คชคีรี	(คชสีห์ หรือสมุทกลาโหม)
๒๕. ราชคีรี	(ราชสีห์ หรือสมุหนายก)
๒๖. ม้า	(เรือปลัดทูลฉลองมหาดไทย)
๒๗. เสี่ยงผา	(เรือปลัดทูลฉลองกลาโหม)
๒๘. เร็จ	

ชื่อเรือเหล่านี้อาจจะผิดเพี้ยนไป ทั้งนี้เพราะอาลักษณ์ของพม่าจดตามที่ตนได้ยินจากคำให้การ
ของคนไทยที่ถูกจับกุมไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๑๑๒

ความเป็นมาของเรือพระราชพิธี

บรรดาเรือหลวงที่มีไว้ใช้ในราชการนั้น ได้สร้างขึ้นมากเพื่อให้มีพอเพียงแก่ราชการ เช่น การเดินทางติดต่อส่งข่าวสาร การใช้เป็นพาหนะทางน้ำเพื่อเดินทางไปในที่ต่างๆ ตลอดจนการใช้เป็นเรือรบขับไล่ข้าศึกที่มารุกราน และการขนส่งบรรทุกทหารและยุทโธปกรณ์ เพื่อไปปราบปรามบรรดาหัวเมืองที่อยู่ริมน้ำหรือริมทะเล ซึ่งทำได้รวดเร็วกว่าการเดินทางทางบก ซึ่งโดยเฉพาะการจัดเรือเป็นรูปกระบวนทัพนั้นมีมาแต่สมัยโบราณแล้ว โดยที่มิได้มีการแบ่งเหล่าทหารออกเป็น ทหารบก และทหารเรือ อย่างชัดเจน แต่ในยามสงครามทหารจะใช้ได้ทั้งการรบทางบกและทางทะเล ถ้ายกทัพไปทางทะเลก็เลือกแม่ทัพนายกองที่มีความชำนาญทางทะเลเป็นผู้นำทัพ และที่เรียกว่าเรือรบนั้นในสมัยโบราณใช้เรือทุกประเภทที่มีเกะเกณท์กันไป ที่เป็นเรือหลวงมักจะมีขนาดใหญ่ และยาวกว่าเรือธรรมดา ซึ่งเมื่อในยามว่างศึกก็นำมาใช้เป็นเรือค้าขายกับต่างประเทศ เดิมมักจะเป็นเรือสำเภาซึ่งบรรทุกคนและสินค้าได้มาก และแข็งแรงพอที่จะได้คลื่นลมในทะเลได้

สำหรับเรือหลวงที่นำมาใช้ในพระราชพิธีนั้น ส่วนมากจะเป็นเรือที่มีความใหญ่และยาวพอสมควรสามารถใช้ฝีพายพายไปได้เร็ว จึงมักมีรูปเพรียว และเดิมใช้เป็นเรือรบประเภทขับไล่ในน้ำเสียมาก ซึ่งแต่เดิมเรือรบทางแม่น้ำมี ๔ ชนิด คือ เรือแซ เรือไชย เรือศิระสะสัตว์ หรือเรือรูปสัตว์ และเรือกราบ มีการสร้างเรือรบขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ^๑ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑) โดยโปรดให้ดัดแปลงเรือแซ ซึ่งเป็นเรือลำเลียงสำหรับใช้บรรทุกทหารและอาวุธยุทธภัณฑ์ต่างๆ ให้เป็นเรือไชย กับเรือศิระสะสัตว์ โดยได้วางปืนใหญ่ประเภทปืนจ่ารงให้ยิงได้จากหัวเรือ ซึ่งจัดว่าเป็นต้นแบบของเรือรบในสมัยต่อมา เรือแซนั้นเป็นเรือยาว ใช้ตีกรรเชียงประมาณลำละ ๒๐ คน ส่วนเรือไชย และเรือศิระสะสัตว์เป็นเรือยาวแบบเรือแซ แต่เปลี่ยนกรรเชียงเป็นใช้พายและบรรทุกทหารให้ลงประจำเรือได้ลำละ ๖๐-๗๐ คน ซึ่งเมื่อพายแล้วไปได้รวดเร็วกว่าเรือแซ และให้ชื่อใหม่ว่า “เรือไชย”

เรือศิระสะสัตว์นั้นสร้างแบบเดียวกับเรือไชย แต่ให้ทำหัวเรือกว้างสำหรับเจาะช่องตั้งปืนใหญ่ได้เหนือช่องปืนขึ้นไปทำเป็นรูปสัตว์ เช่น ครุฑ ลิง (กระบี) อันเป็นเครื่องหมายของกองต่างๆ ในกระบวนทัพ สำหรับเรือแซเดิมก็ยังคงใช้เป็นเรือสำหรับลำเลียงอาหารและอาวุธเช่นเดิม

ต่อมาก็มีเรือกราบขึ้นอีกชนิดหนึ่ง ใช้การแบบเรือไชย แต่เล่นได้เร็วกว่า

อย่างไรก็ตาม ในเวลาว่างศึกสงคราม พระเจ้าอยู่หัวแต่ละพระองค์มักจะโปรดให้ใช้กระบวนทัพเรือเสมอ โดยเสด็จบำเพ็ญพระราชกุศล เช่น ทอดผ้าพระกฐิน หรือเสด็จนมัสการพระพุทธบาท โดยถือว่าเป็นการฝึกซ้อมเรียกระดมพลไปด้วย กองเรือเหล่านี้จะตกแต่งอย่างสวยงาม มีการแก้ไขดัดแปลงเพิ่มเติมขึ้นอีกในสมัยหลังจึงมีเรือกั้ง และเรือศรี ซึ่งก็เป็นการตกแต่งเรือไชย ด้วยการสลักลวดลายให้สวยงามขึ้น เรียกว่าเรือพระที่นั่งกั้ง ถ้ามีการตั้งบุษบกและตกแต่งยิ่งขึ้น เรียกว่า เรือพระที่นั่งศรี หรือเรือศรี

จากเอกสารของชาวฝรั่งเศส^๒ ได้บันทึกเกี่ยวกับเรือของราชอาณาจักรสยามในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้ว่า “เรือนั้นลำยาวและแคบมาก มักจะทำขึ้นจากซุงท่อนเดียว ใช้ส่วเจาะเอาตามความยาว แล้วถากด้วยเครื่องมือเหล็กแล้วนำขึ้นแขวนอย่างไฟ และค่อยๆ เบิกไปให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยไม่ให้เนื้อไม้แตก...เรือเหล่านี้มีราคาแพง เรือลำหนึ่งๆ ใช้ฝีพายรวม ๕๐-๖๐ คน

^๑พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๒๙.

^๒นิโกลาส แซเวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, สันต์ ท. โกมลบุตรแปล, โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๖ หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

ที่ตกแต่งกันอย่างสวยงามและทำด้วยฝีมือประณีตก็มีเหมือนกัน แตกต่างกันไปตามสถานภาพของบุคคลที่เป็นเจ้าของ เรือของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ก็มีฝีพาย ๕๐ ถึง ๖๐ คน มียกพื้นทึกลางลำ ใช้เป็นที่นั่งของพวกขุนนางเหล่านั้น เครื่องตกแต่งมีแต่ตัวไม้กับเสื้อลำแพนเท่านั้น แต่ประดิษฐ์ลวดลายสวยงามมาก หลังคาเรือก็ฉลุของพวกออกญาทำเป็นสามชั้น ของพวกออกพระกับออกหลวงซึ่งลำเล็กมาหน่อยมีสองชั้น ส่วนของพวกขุนนางอื่นๆ นั้นมีชั้นเดียว เรือของประชาชนไม่มีหลังคาเลย ถึงจะมีก็ไม่ตกแต่งประดับประดาอะไรทั้งนั้น ทำเป็นรูปหลังคายาวและต่ำ การที่ทำประทุนเรือแบบนี้ก็เพื่อป้องกันแดดและฝนโดยแท้ มีแต่เรือของท่านเสนาบดีผู้ใหญ่สองท่านเท่านั้นที่ทาทอง และหลังคาคลุมด้วยผ้า ทำเป็นรูปเปลือกหอยและสูงกว่าของเรือลำอื่นๆ มีอยู่บ่อยเหมือนกันที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเรือทาทองสองลำให้เป็นบำเหน็จแก่ขุนนางซึ่งมีความงามเกื้อบเท่าๆ กับของเสนาบดี แต่จะนำออกใช้ได้เฉพาะในโอกาสตามเสด็จพระราชดำเนิน และในงานพระราชพิธีบางอย่างตามหมายกำหนดการเท่านั้น...

เรือกัญญาของพวกผู้หญิงมีสกุล แตกต่างจากเรือของพวกข้าราชการ เพียงกันเรือนยอดเสียทุกด้านเท่านั้น ใช้หญิงทาสเป็นฝีพาย..."

นอกจากนี้ยังมีบันทึกเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินโดยทางชลมารคไว้ด้วยว่า* "...การจัดตั้งริ้วขบวนนำดูมาก...มีเรือซึ่งกว่าสองร้อยห้าสิบลำจอดเรียงรายอยู่เป็นระยะทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำ ในจำนวน ๒๐ หรือ ๓๐ ลำ...นำเรือพระที่นั่งทรงเป็นคู่ๆ ไปข้างหน้า เรือพระที่นั่งนั้นใช้ฝีพาย พวกแขนแดงซึ่งมีความชำนาญมาก และได้รับเลือกเฟ้นมาเป็นพิเศษ ทุกคนสวมหมวก เสื้อเกราะ ปลอกเช่า และปลอกแขนทำด้วยทองคำทั้งสิ้น นาดูแท้ๆ เวลาเขาพายพร้อมๆ กันเป็นจังหวะจะโคน พายนั้นทาทองเหมือนกัน เสียงพายกระทบกันเบาๆ ประสานกับทำนองเพลงที่เขาเหยื่อพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดิน เป็นคล้ายเสียงดนตรีที่เสนาะโสตของพวกชาวบ้านชาวเมืองเป็นอันมาก... พระวิสูตรเรือพระที่นั่งทรงนั้นประดับด้วยอัญมณีอันมีค่า และบนยกพื้นนั้นปูลาดด้วยพรมอย่างดีที่นำมาจากต่างประเทศทางตะวันออก มีขุนนางหนุ่มหกลคนหมอบเฝ้าอยู่เป็นประจำ ที่ตรงท้ายเรือมีขลุ่ยขลุ่ยปักไว้เป็นสำคัญ เพื่อให้เป็นที่สังเกต ว่าผิดจากลำ

อื่น ๆ มีเรืออีก ๒ ลำ ซึ่งใหญ่โตและงดงามเสมอกันแล่นขนานกันไป เขาเรียกว่าเรือแข่งรักษาพระองค์ และอีกสองลำซึ่งไม่ใหญ่โตและงดงามเท่าสองลำแรก แต่ปิดพระวิสูตรลงหมดทุกด้าน แล่นตามมา เพราะลางที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จเสวยพระสุธารส หรือพระกระยาหาร นอกจากว่าเสด็จถึงพลับพลาที่ประทับ หรือพระตำหนักแรมระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินเท่านั้น จึงจะเสด็จขึ้นประทับเสวยที่นั่น เรือหาทองอีกห้าสิบสำรับพรรณต่าง ๆ กัน แต่ทั้งงดงามไม่แพ้กันตามเสด็จพระราชดำเนินไปอย่างมีระเบียบ อันเป็นการสมทบขบวนการแห่แทนเท่านั้น เพราะจะมีอยู่ราวสิบหรือสิบสองลำที่อยู่ใกล้เรือพระที่นั่งเท่านั้นที่มีผู้คนลงเต็มลำ มีเรือทรงของพระราชบุตร เรือของพวกเสนาบดีผู้ใหญ่ และขุนนางคนสำคัญ ๆ ที่โดยเสด็จพระราชดำเนินเท่านั้น ขุนนางอื่น ๆ จะโดยเสด็จก็เฉพาะแต่ในวันพระราชพิธีซึ่งจะมีเรือต่าง ๆ รวมกันถึงสองร้อยกว่าลำ ซึ่งเป็นเรือที่ไม่สู้จะงดงามเท่าใดนัก ถึงจะใหญ่โตและมีรูปพรรณอย่างเดียวกัน แต่แล่นไปได้รวดเร็วเสมอ หรือเร็วกว่ารถม้าโดยสารระหว่างหัวเมืองต่อหัวเมืองของเราเสียอีก”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีกล่าวถึงเรือพระที่นั่งอยู่บ้าง ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระชัยราชา เมื่อพระองค์เสด็จไปเมืองเชียงใหม่ เชียงราชน พ.ศ. ๒๐๘๑ ปรากฏชื่อเรือ ๒ ลำในกระบวนกองทัพเรือคือ เรืออ้อมแก้วแสนเมืองมา และเรือไกรแก้ว ซึ่งโดนพายุเสียหาย และต่อมาในรัชกาลพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. ๒๐๙๑ เมื่อครั้งที่ทรงผนวชอยู่นั้นขุนพิเรนทรเทพ ได้ส่งเรือพระที่นั่งชัยสุพรรณหงส์ ไปรับที่วัดราชประดิษฐานเพื่อนิมนต์ให้ลาสิกขาบทและขึ้นเสวยราชย์และใน พ.ศ. ๒๐๙๕ โปรดให้แปลงเรือแข่งเป็นเรือชัยและเรือศิระสัตรี

^๙ เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๗๓-๒๗๕.

ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏมีเรือพระที่นั่ง^๑ คือเรือพระที่นั่งอลงกตนาวา เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งพระครุฑพาหะ เรือพระที่นั่งชลวิमानกาญจนบวรนาวา เรือพระที่นั่งนพรัตนพิมานกาญจนอลงกตมทานาเอกชัย เรือพระที่นั่งจิตรพิมานกาญจนมณีศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ นอกจากนี้มีเรือกระบวนซึ่งได้แก่ เรือตั้ง เรือกัน เรือชัย เรือรูปสัตว์ และเรือขนาน

รัชกาลพระเพทราชา^๒ ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งไกรสรมุขพิมาน และเรือพระที่นั่งบัลลังก์ม่านทอง ซึ่งชื่อหลังนี้เข้าใจว่าเป็นการบอกลักษณะเรือมากกว่าที่จะเป็นชื่อ รัชกาลพระเจ้าเสือ^๓ มีเรือพระที่นั่งมทานาทัยรถ และเรือพระที่นั่งเอกชัย ส่วนรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ^๔ มีเรือพระที่นั่งไกรสรมุขพิมาน และศรีสมรรถไชย

ในสมัยกรุงธนบุรี^๕ รัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งคือ

๑. เรือพระที่นั่งสุวรรณพิชัยนาทาทัยรถ มีขนาดยาว ๑๗ วา ปากกว้าง ๓ วาเศษ ใช้พลกรเชียง ๒๔ คน

๒. เรือพระที่นั่งกราบ มีขนาดยาว ๑๑ วา ถึง ๑๓ วา ใช้พลพาย ๔๐ คน

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ มีเรือพระที่นั่งปรากฏชื่อดังนี้^๖ คือ

๑. เรือพระที่นั่งบัลลังก์แก้วจักรพรรดิ

๒. เรือพระที่นั่งสวัสดิขงชัย

๓. เรือพระที่นั่งบัลลังก์บุษบกพิศาล

๔. เรือพระที่นั่งพิมานเมืองอินทร์

๕. เรือพระที่นั่งบัลลังก์ทinkerสองศรี

๖. เรือพระที่นั่งสำเภาทองทัยรถ

๗. เรือพระที่นั่งมณีจักรพรรดิ

๘. เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย ซึ่งโปรดให้สร้างใหม่ กับเรือกระบวนอื่น ๆ

การเสด็จเลียบพระนครจัดเป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก^๗ เนื่องมกแต่พิธีที่ทำในพระราชฐาน มีการเสด็จออกท้องพระโรงให้ข้าราชการทั้งปวงได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลทูลเกล้าฯ ถวายบังคม เมื่อเสร็จการพิธีในพระราชฐานจึงเสด็จออกเลียบพระนคร เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลทูลเกล้าฯ ถวายบังคม แต่ประเพณีการเลียบพระนครแห่งเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน เป็นกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ คล้ายกับยกกองทัพ ผิดกับกระบวนแห่งเสด็จในการพิธีอื่นนั้น น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ประเพณีโบราณเป็นการเสด็จเลียบเมืองรายรอบมณฑลราชธานีโดยทางบกบ้างทางเรือบ้าง และประทับรอนแรมไปหลายวันจนกว่าจะรอบมณฑลราชธานีเพื่อบำรุงความสามัคคี และให้ประจักษ์พระเดชานุภาพแก่ประชาชนทั้งหลาย ระยะต่อมาเห็นเป็นการลำบากโดยมีจำเป็น จึงย่นระยะทางลงมาเป็นเพียงเสด็จเลียบพระนครราชธานี

การเสด็จเลียบพระนคร ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เลียบพระนครทางเรือเคยมีแค่ ๒ ครั้ง คือในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อสร้างพระนคร และเครื่องเฉลิมพระราชอิสริยยศต่าง ๆ รวมทั้งเรือกระบวนแห่ง เสด็จสำเร็จแล้วทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเต็มตามตำรา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘ จึงเสด็จเลียบพระนครทั้งทางบกและทางเรือครั้งหนึ่ง กับรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระ-

^๑ เล่มเดียวกัน หน้า ๓๕, ๓๖, ๔๓, ๔๕, ๕๑, ๕๖.

^๒ เล่มเดียวกัน หน้า ๑๒๔, ๑๖๓.

^๓ เล่มเดียวกัน หน้า ๑๘๖.

^๔ เล่มเดียวกัน หน้า ๒๑๗, ๒๔๖.

^๕ เล่มเดียวกัน หน้า ๓๓๖.

^๖ เล่มเดียวกัน หน้า ๔๘๓, ๔๘๗, ๔๙๒, ๔๙๓, ๖๒๘.

^๗ ตำราชานูภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๔ หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีการเสด็จเลียบพระนครทั้งทางบกและทางเรืออีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากในปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างและซ่อมแซมเรือพระที่นั่ง และเรือกระบวนไว้ เมื่อพระบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน มีการเสด็จเลียบพระนครทางชลมารคด้วย

การลอยพระประทีปในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้เรือบัลลังก์ขาน^๑ ซึ่งมี ๒ ลำ จอดขานกัน ในเรือบัลลังก์นั้น แต่เดิมลัดในกันมานานเป็นที่พระบรรทม ที่สงฆ์สงฆ์ พระบังคน เครื่องที่สำหรับตั่งนั้นก็มิใช่พระสุพรรณราช และมีชั้นพระสุธารส อย่างเช่นเสวยพระกระยาหารต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับสั่งให้เลิกที่สงฆ์ ที่พระบรรทมเสีย คงแต่เครื่องพระสุธารส

การจัดเรือพระที่นั่งอีกพิธีหนึ่งที่ปรากฏคือ ในเรือบัลลังก์ทั้งสองลำนั้นกันมานานสกัดทั้งหัวเรือท้ายเรือข้างหัวเรือท้ายเรือเป็นข้างหน้า ที่ตรงมาสนักัดหัวเรือท้ายเรือมีม่านยึดออกไปในน้ำ บังมิให้เจ้าพนักงานที่อยู่หัวเรือท้ายเรือแลเห็นเข้ามาข้างในต่อเมื่อเวลาจะปล่อยเรือกระบวนจึงได้ชักม่าน

การป้องกันรักษา มีการล้อมวงในลำน้ำทอดทุ่นเป็น ๓ สาย สายในมีแพทอกรายเป็นระยะ เรือประจำทุ่นสายในข้างเหนือน้ำมีกรมกองตระเวนขวา กรมกองอาสาขวา ประตุกรมพระกลาโหม เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา เจ้ากรมพระตำรวจสนมขวา เรือกรมสรรพากรในสรรพากรนอก ส่วนทางใต้ลำหัวเรือบัลลังก์ทุ่นสายใน กรมกองตระเวนซ้าย เรือประตุกรมมหาดไทย กรมกองกลางซ้าย เจ้ากรมพระตำรวจนอกซ้าย เจ้ากรมพระตำรวจสนมซ้าย เรือทุ่นกรมท่ากลาง ภายหลังเติม เรือทหารทอดสมอสักัดเหนือลำท้ายน้ำขึ้นอีกข้างเหนือลำ กรมทหารหน้า ๔ ลำ ข้างใต้ลำทหารหน้า ๒ ลำ

ทุ่นสายกลางเหนือลำ มี เรือทุ่นกรมอาสาจาม ๒ ลำ เรือทุ่นกรมเรือกันขวา เรือสิงโตกรมอาสาใหญ่ขวา เรือสากรมทวนทองขวา เรือเทวกรรมอาสาธองขวา เรือกันเลนกรมเซนทองขวา เรือทุ่นสามพระคลังทอดเชือก อย่างละ ๑ ลำ ส่วนใต้ลำมี เรือกรมอาสาจาม ๒ ลำ เรือกรมเรือกันซ้าย เรือสิงโตกรมอาสาใหญ่ เรือสากรมทวนทองซ้าย เรือเทวกรรมอาสาธองซ้าย เรือกันเลนกรมเซนทองซ้าย เรือทุ่นสามพระคลังทอดเชือก อย่างละ ๑ ลำ

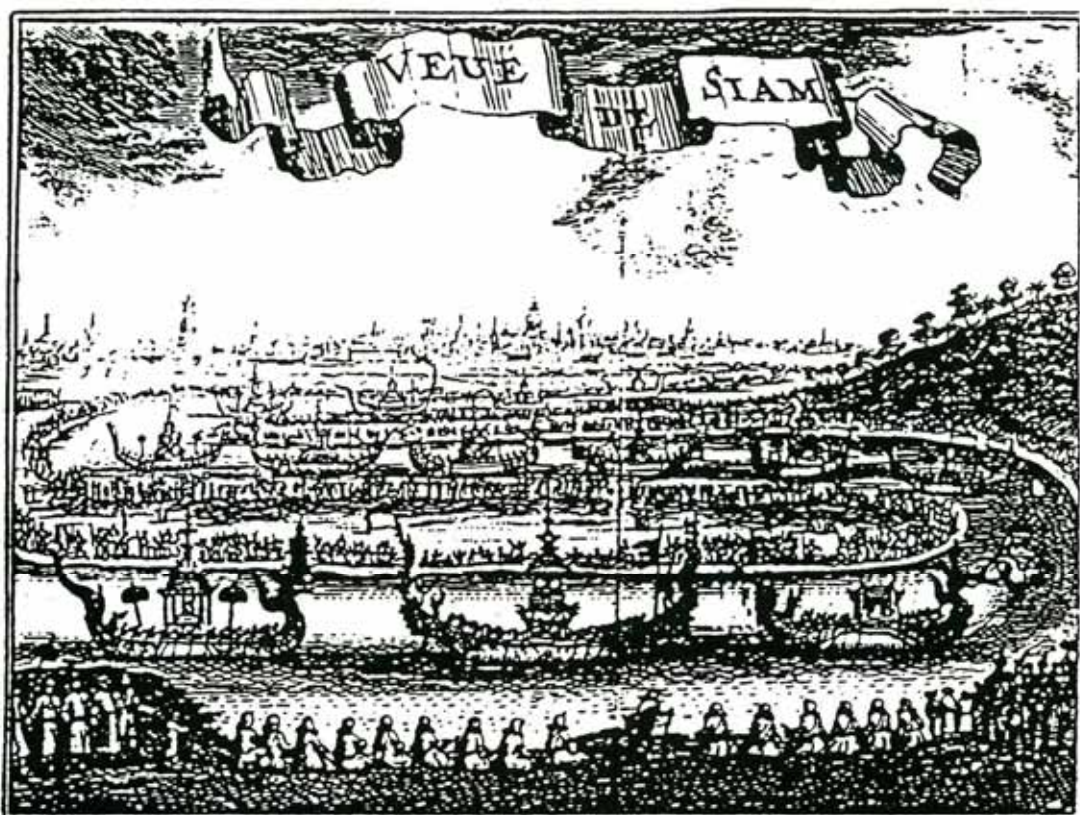
ที่ทุ่นกลางตรงหน้าบัลลังก์ มีเรือดอกไม้เพลิง ๒ ลำ เรือพิณพาทย์ เรือกลองแขก เรือเจ้ากรมพระตำรวจใน และเรือเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ มีทั้งเหนือลำ ท้ายลำ แห่ละลำ นอกทุ่นสายกลางมีเรือทหารปืนใหญ่อยู่นอกทุ่นสายกลาง เหนือลำ และท้ายลำ แห่ละลำ

จะเห็นได้ว่าการจัดสายเรือทอดทุ่นนี้ก็เป็นการจัดกระบวนเรือที่คล้ายกับกระบวนเสด็จพยุหยาตรา-ชลมารค และบรรดาเรือที่มาทอดทุ่นก็เป็นเรือของข้าราชการจากกรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับในกระบวนเสด็จพยุหยาตราชลมารคอีกเช่นกัน

กระบวนหลวงซึ่งสำหรับทรงลอยที่มีมาแต่เดิมนั้น คือ เรือรูปสัตว์ต่าง ๆ เรือศรี เรือชัย เรือโอ้ เรือคอน และมีเรือหยวก ใน พ.ศ. ๒๓๖๔ และ พ.ศ. ๒๓๖๕ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทำกระบวนใหญ่ถวาย และมีมาตลอดรัชกาล ซึ่งการทำกระบวนนี้ต้องลงทุนมาก ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบว่าเปลืองเงินมากจึงโปรดให้ยกเลิก และภายหลังจึงโปรดให้มีเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช และเรือชัยแด่แทนกระบวนใหญ่สองลำ ในบุษบกเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ตั้งพระพุทธรูปหิ้งคั่นน้อย เรือชัยสำหรับตั่งพานพุ่มไม่มีเครื่องนมัสการ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้เรือพระที่นั่งสุพรรณางส์ แทนเรือชัย

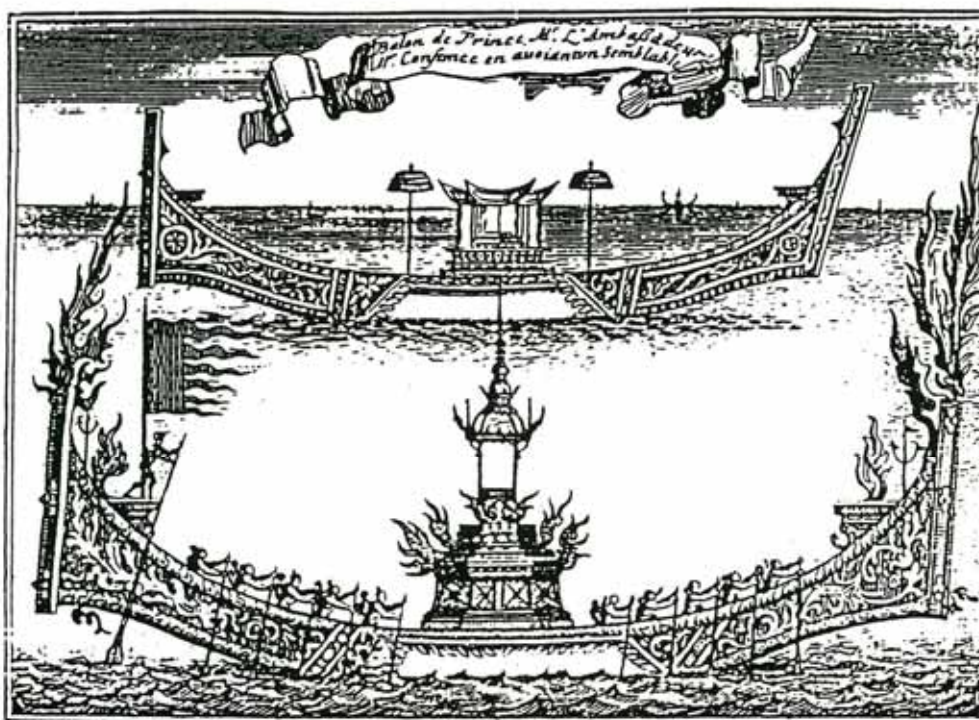
นี่เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งถึงการใช้เรือพระที่นั่ง และเรือกระบวนในงานอื่นนอกเหนือไปจากงานเสด็จพยุหยาตราชลมารค ซึ่งจะเปรียบเทียบกับได้กับกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางชลมารคในรัชกาลที่ ๓ เช่นเดียวกัน หรือเปรียบเทียบกับกระบวนเสด็จเลียบพระนครทางชลมารคในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๑ การลอยพระประทีปในพระราชพิธีสิบสองเดือน, จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, แพร่พิทยา, ๒๕๑๔ หน้า

วิวกระบวนพยุหยาตราชลมารค ซึ่งบาทหลวงชาวฝรั่งเศสเขียนไว้ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๑๔-๒๑๓๑)
จากหนังสือ Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981

Royal Barge Procession seen by the French Catholic father during the reign of King Narai the Great in late 17th century.

ภาพเรือในวิวกระบวนพยุหยาตราชลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๑๔-๒๑๓๑) จากหนังสือ Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981

Close-up of the two barges in the Royal Barge Procession seen by the some Catholic father.

การจัดรื้อกระบวนเรือพระราชพิธี ในกระบวนพยุหยาตราชลมารคในอดีต

การจัดรื้อกระบวนเรือพระราชพิธีในสมัยสุโขทัยไม่มีหลักฐานอันใดแสดงชัดถึงการจัดรื้อกระบวนเรือ เพียงแต่กล่าวถึงว่ามีการจัดกระบวนเรือพระที่นั่งไปรับพระศรีศรียราชราชจุฬามณีศรีรัตนลึงกา-
ที่ปมทาสามีเป็นเจ้าจากลังกาในสมัยพระเจ้าลิไทเท่านั้น ดังนั้นในสมัยสุโขทัย เราจึงไม่อาจทราบถึงระเบียบ
การจัดรื้อกระบวนเรือได้

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าการจัดกระบวนเรือพระราชพิธีที่มีเป็นประจํา นับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็น
ต้นมานั้น มักจะเป็นกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในการบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐิน หรือถวายผ้า
พระกฐินเป็นสำคัญ กับการเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่สระบุรี

สำหรับเรือพระที่นั่งที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ปรากฏว่ามีหลักฐานว่า ในรัชกาลพระเจ้า
ปราสาททอง^๑ (พ.ศ. ๒๑๗๓-๒๑๙๘) ทรงสร้างเรือพระที่นั่งกิ่งขึ้น กับทรงตั้งกฐินบกพยุหยาตราใหญ่
เป็นครั้งแรก แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงชื่อเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งสุพรรณวิมานนาวา และ
เรือพระที่นั่งมทานาวาทัยรถมในรัชกาลก่อน ๆ แล้ว ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.
๒๑๙๙-๒๒๓๑) พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการเขียนรื้อขบวนเสด็จไว้ทั้งกระบวนพยุหยาตราสถลมารค
และกระบวนพยุหยาตราชลมารค ซึ่งหนังสือนี้มีชื่อว่า "รื้อกระบวนแห่พยุหยาตราชลมารค สมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราช" หนังสือนี้เข้าใจว่าได้คัดลอกมาจากภาพเขียนฝาผนังที่วัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ภาพเขียนตัวจริงนั้นปัจจุบันถูกทำลายไปหมดแล้วจากหนังสือรื้อกระบวนแห่พยุหยาตราชลมารค สมเด็จพระ-
นารายณ์มหาราชนี้ ได้ทราบชื่อเรือในรื้อกระบวนว่ามีดังนี้

เริ่มด้วย

ชั้นทูลฉัตรเนน^๒

ไชยชั้นใหญ่ขวา

ไชยอัครบวรม้าขวา

ไชยภาชนะข้างขวา

ไชยอธิการสัสดีขวา หลวงเทพา

ไชยภูเลิดอาษาขวา พระยาพิไชยสงคราม

ไชยชานะเสนทองขวา พระยาพิไชยโนฤทธิ์

ไชยเรือฤทธิ์ พระยาท้ายน้ำ

ไชยไพล์ธรณี เมือง

ไชยนคร วัง

โชมตยาอาษาวิเศษ ขวากัน

โชมตยาตำรวจใหญ่ ขวากัน

โชมตยาตำรวจใน ขวากัน

ทองแขวนฟ้า บ้านใหม่ ขวากัน

โชมตยาทหารใน ขวากัน

โชมตยาสัสดี ขวากัน

ดาบชมไชยเทพเนน

สุพรรณดาวใหญ่ซ้าย

ไชยเขจรภาชีม้าซ้าย

ไชยถ้ายิ่ง ข้างซ้าย

ไชยธรรณาทิพัสดีซ้าย หลวงศรีภักดีสมุทร

เกิดฤไชยอาษาซ้าย พระยารามคำแหง

สะฤไชยเสนทองซ้าย พระยาวิชิตณรงค์

ไชยพิศณุ พระยาเดโช

ไชยนัดที่หวัน นา (นทีหวัน)

ไชยขจร คลัง

โชมตยาอาษาวิเศษ ซ้ายกัน

โชมตยาตำรวจใหญ่ ซ้ายกัน

โชมตยาตำรวจใน ซ้ายกัน

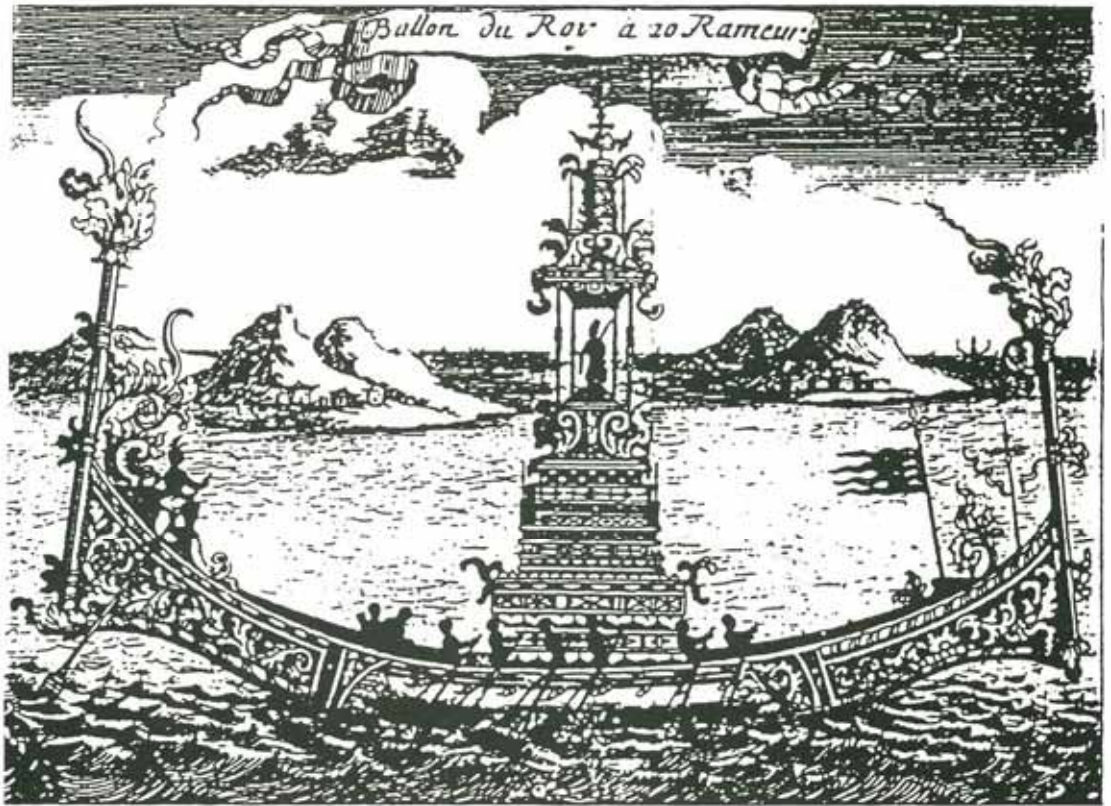
ทองแขวนฟ้า โพธิ์เรียง ซ้ายกัน

โชมตยาทหารใน ซ้ายกัน

โชมตยาสัสดี ซ้ายกัน

^๑ คำให้การขุนหลวงหาวัด, กรมศิลปากร, คลังวิทยา, ๒๕๑๕, หน้า ๓๒๖.

^๒ เขียนตามภาษาเดิม.

ลักษณะเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากหนังสือ Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981

Close-up of the barges in the Royal Barge Processions during the reign of King Narai the Great.

เรือพระที่นั่งศรีสามถัวยไสยลำทรงหมื่น นักสราชถือธงหน้าเรือ กิ่งพินด้า นาคเฑรา จมื่นสรพรเพช-
ภักดี นาควาสกรี จมื่นศรีเสาวรักษ์

เรือพระที่นั่งชลวิมารไสยตั้งชั้น ๕ กิ่งพินด้า
เรือพระที่นั่งไกรษรมงคลตั้งชั้น ๕ กิ่งพินด้า
เรือพระที่นั่งศรีพิมมารไสยตั้งชั้น ๓ กิ่งพินด้า
ทรงพระเทวกรรม เรือพระที่นั่งไกรแก้วจักรรัตตั้งชั้น ๒ กิ่งพินด้า
ทรงพระไชยวัฒน์ เรือพระที่นั่งขรรพรมไสยตั้งชั้น ๑ กิ่งพินด้า

ครุฑคู่ชัก

ครุฑคู่ชัก

เอกะไชยพินด้า ไชยบรรสวัสดิ์ ตำรวจใหญ่ขวา เอกะไชยพินด้า ไชยรัตนพิมาร ตำรวจใหญ่ซ้าย
เรือพระที่นั่งไกรษรमुखรอง กิ่งพินด้า
เรือพระที่นั่งศรีสุนทรไชย กิ่งพินด้าขวา กิ่งพินด้าซ้าย กิ่งพินด้าซ้าย กิ่งพินด้าซ้าย เอกะไชย
พินด้า เรือเอกะไชยเทินหวา ตำรวจนอกขวา เอกะไชยพินด้า เรือเอกะไชยทลาวทอง ตำรวจนอกซ้าย
เรือพระที่นั่งเอกะไชยพินด้า กรมพระวังบวร
เรือพระที่นั่งเอกะไชยพินด้า เจ้าต่างกรม
เรือม้าน้ำ หมื่นศรีสะหะเทพา เรือเลียงผา หมื่นนรินทเสนี

เรือพิฆาตประกอบด้วยเรือแซต่อไปนี้

แซศักดิ์บวร

สมิงนครอิน

แซสรสินธุ

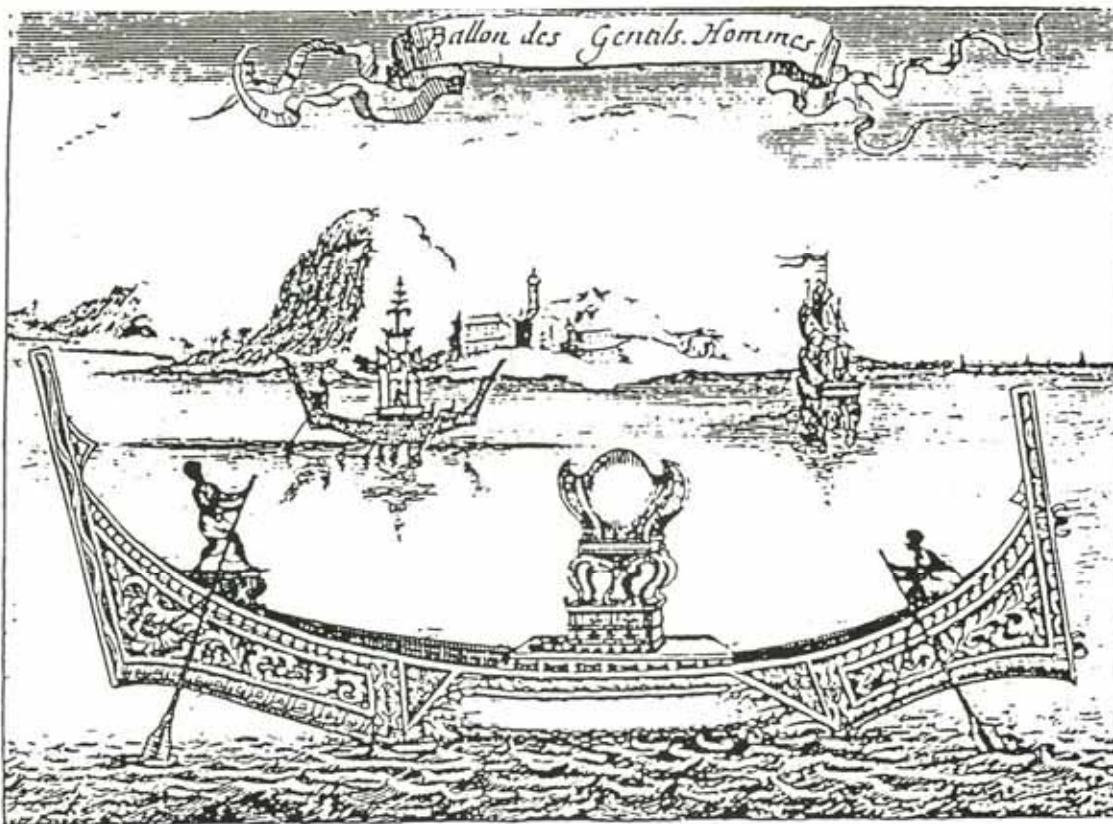
สมิงเพชน้อย

แซวิพรรษชล

พญาเกียร

แซอนนตสมุทร

พญาพระราม

ลักษณะเรือในกระบวนพยุหยาตราสถลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากหนังสือ Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981

A part of the Royal Barge Procession during the King Narai the Great's time.

แซววารี	พระโศดัก	แซศรีสมุทร	หลวงทองลือ
แซสินธุสวัสดิ์	พระสมบัติบาล	แซพิพัฒสาคร	พระยาไชยสวรรค์
แซไชยานพ	หลวงศรียศ	แซจบสาคร	พญาจุลา
โตมะหามะหอรณบ		โตจบภพไตร	
โตกำแหงอาทิตย์		โตฤทธิพิไชย	
อุทกธรา		ศรีสาแดงฤทธิ	
คงคากระริน		สิทธิสาแดงรณ	
สิงหรัตนาค		สิงหศานาวา	
เสพนที		สิสุทธชล	
ปักชีถวิล		บินอากาศ	
สินธุปักชี		อินทริทพย์	
วิคาลัย		รำไภยบิน	
คชสีห์น้อย	พระยาสุรเสนา	คชสีห์ใหญ่ สมุหะพระกลาโหม	
ราชสีห์น้อย	พระยามหาอำมาตย์	ราชสีห์ใหญ่ สมุหนายก	
เลียงผาใหญ่	เทพอรชุน	ม้าใหญ่ ราชนิกุล	
อั้งหะ	หลวงอินทนา	สุระพิมาร หลวงพรหมนา	
มกรมะหะหะศจรรย		มกรมะหะหะทรนพเดช	
มกรเตรจไตรภ		มกรจบจักรพาฬ	
นาคอุดรราช		นาคนายก	
นาคจักรทาทวนทอง		นาคถบองรัตน	
โฆมตญาเกนหัตถอย่างฝรั่ง ขวากัน		โฆมตญาเกนหัตถอย่างฝรั่ง ข้ายกัน	

อย่างไรก็ดีจากรั้วกระบวนเรือดังกล่าวนี้ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับ ชื่อเรือพระที่นั่งขบวนในคำให้การชาวกรุงเก่าแล้ว จะพบว่าในคำให้การชาวกรุงเก่า นั้นชื่อเรือจะผิดไปมาก ไม่อาจทราบได้ว่าเป็นเพราะพิมพ์ลงสำเนียงไทยไม่ชัด หรือผู้ให้การให้ไปอย่างเลอะเลือน หรืออาจเป็นไปได้ว่า พวกอาจจะสอบถามจากผู้ที่ไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเรือพระราชพิธีอย่างแท้จริง ผู้ให้การจึงบอกไปเท่าที่จำได้ บางลำอาจจะจำไม่ได้ตลอดทั้งชื่อกับบอก ๆ ไปเพียงให้เสร็จ ๆ ก็เป็นได้

กระบวนพยุหยาตราชลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนี้ จัดได้ว่าเป็นรั้วกระบวนใหญ่ แสดงความมั่งคั่งโอ่อ่าของราชสำนักไทยในครั้งนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับรั้วกระบวนเรือในสมัยหลัง ๆ จะพบว่าค่อย ๆ ตัดทอนลงไปเรื่อย ๆ เพราะเรือชำรุดไปตามกาลเวลาบ้าง ไม่มีผู้รู้จัดทำขึ้นใหม่ให้ถูกต้องตามแบบโบราณบ้าง จึงเหลืออยู่เท่าที่พอจะรักษาไว้ได้เท่านั้น

ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑) นั้นปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๒๗๕ พระองค์ทรงแต่งทูตานุทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับเมืองพม่า มีเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ มากมาย ในบรรดาเครื่องราชบรรณาการนี้มีเรือพระที่นั่งกิ่งลำหนึ่งด้วย^๑

สำหรับกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางชลมารค^๒ นั้น ทำให้เราได้ทราบถึงกระบวนเรือซึ่งมีแบบมาแต่ครั้งกรุงเก่า ซึ่งเรียงตามลำดับตั้งแต่ลำหน้ากระบวนไปจนถึงท้ายสุด คือ

๑. เรือประตู่ ๑ คู่ ของพระเทพอรชุน และพระราชนิกุล

๒. เรือกราบ ซึ่งมีฝีพายสวมกางเกงและเสื้อมงคลสีแดง และดำ

๓. เรือเสื่อทะยานชล ของ หลวงเดชสำแดง และเรือเสื่อคำรณสินธุ์ ของ หลวงแสงศรีสิทธิ์ ท้ายลำทั้งสองสวมเสื้ออัตลัด นุ่งผ้าสองปัก (สมปัก) คาดรัดประคด ศีรษะโพกขลิบทอง ตรงกลางลำตั้งคฤหัสถ์สองชั้นที่เสาคฤหัสถ์ผูกไว้เป็นคู่ ๆ คือ ทวน เช่น จ้าว เสือ กระบี่ ที่หัวเรือตั้งป็นขานกยาวลำละ ๑ กระบอก มีฝีพาย ๓๐ คน ส่วนนุ่งกางเกงสวมเสื้อสนอบสีแดง ศีรษะสวมมงคลแดงผ้าพื้นปักตุ

๔. เรือแซจระเข้ชนิดคะนองน้ำ และเรือแซจระเข้คำราม เป็นเรือพม่าอาสา

๕. เรือแซพิพิทธชล และเรือแซอานนท์สมุทร เป็นเรือของพวกมอญ กองอาสาอาทปัต

๖. เรือแซช้าง ชื่อ สดาคชวราบุญยืน และคชสารสินธุ์ เป็นเรือพวกมอญอีก

นุ่งผ้าอย่างมอญ ศีรษะโพกผ้าขลิบ สวมเสื้อสนอบเป็นผ้าอัตลัด ฝีพาย ศีรษะสวมมงคล สวมเสื้อและกางเกงสีแดง เรือแซนี้ ท้ายเรือปักธงรบสีแดงทุกลำ

๗. เรือกราบ ของเจ้ากรมทั้งหกเหล่า

๘. เรือกลองแขก นำระหว่างเรือแซคู่

๙. เรือกราบ ของปลัดตำรวจ มีสนมนอก ๔ กรม ลงประจำเรือลำละกรม

๑๐. เรือสงายาว ๔ วา ชื่อ เรือชาญชลสินธุ์ และคำแหงท้าว

๑๑. เรือกิเลนลอยบนสินธุ์ และเรือกิเลนลินลาสมุทร

๑๒. เรือมังกรจำแลง และมังกรแผลงฤทธิ์

๑๓. เรือเหราลินธุลอยล่อง และ เรือเหราทองทางสมุทร

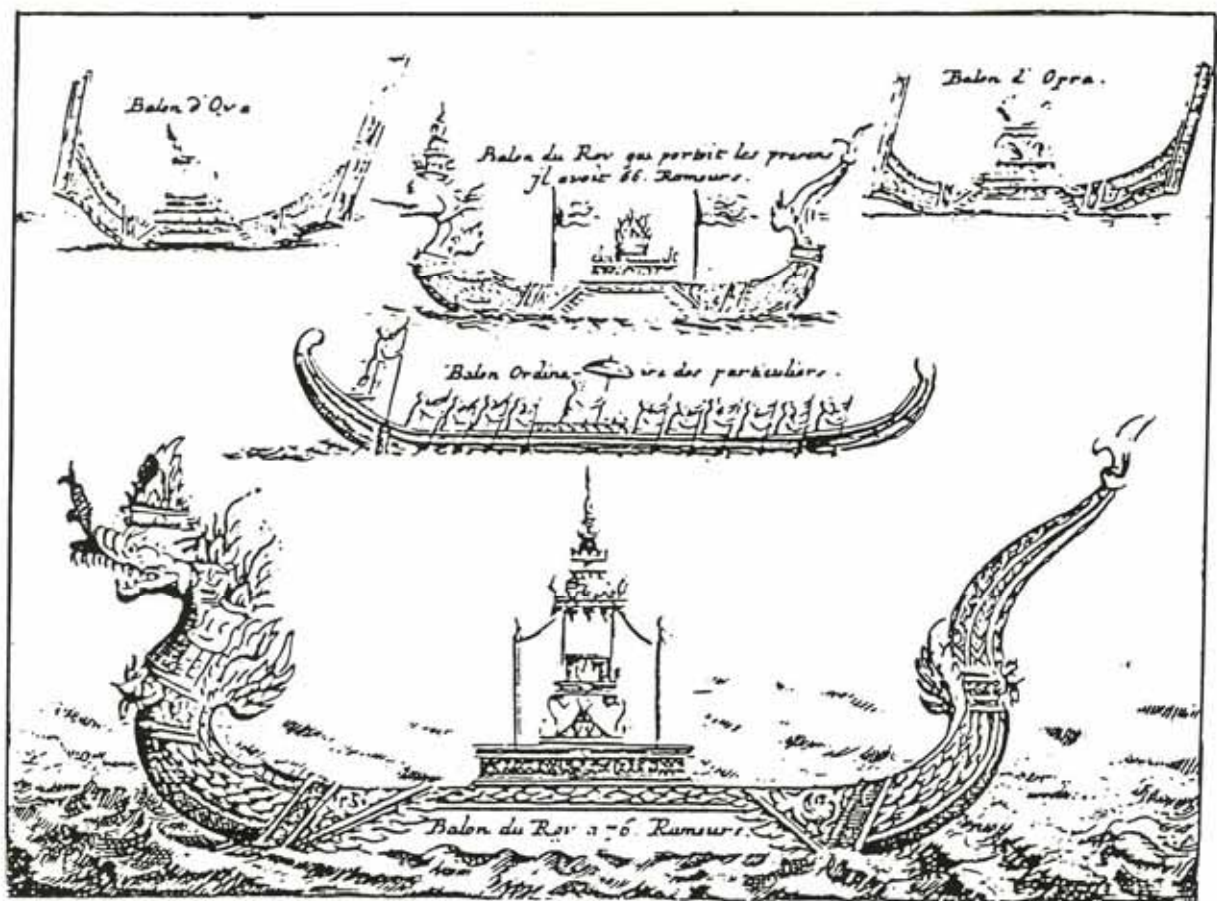
๑๔. เรือโตฆมังคลิน และ เรือโตผินสมุทร

เรือรูปสัตว์เหล่านี้ฝีพายใส่เสื้อแดง กางเกงแดง และสวมมงคลแดง ที่ทำจากผ้าปักศู นายลำนุ่งผ้าสองปัก สวมเสื้ออัตลัด ศีรษะโพกผ้าขลิบทอง คาดรัดประคด ทนายป็น สวมเสื้อกางเกงผ้าปักศูสีแดง สวมหมวกกลีบลาดวน ขลิบไหมด

๑๕. เรือคฤหิธสุรวายุกัษ และ อสุรปักษีสมุทร เป็นเรือที่มีขนเรือสลักเป็นรูปอสุร ตกแต่งด้วยลายรดน้ำ ฉลุลาย ตั้งคฤหัสถ์ ซึ่งมีเสาคฤหัสถ์ต่าง ๆ อย่างละคู่ เช่น กระบี่ เสือ เช่น ทวนพู่ ๓ ชั้น และจ้าวหัวเรือตั้งป็นจ่ารงลำละกระบอก ฝีพายสวมเสื้อปักศูสีแดงขลิบไหมด สวมกางเกงแดง ศีรษะสวมมงคล

^๑ คำให้การชาวกรุงเก่า, ๒๕๑๕, หน้า ๓๘๔.

^๒ ปริมาณชุดชินวรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางชลมารคและชลมารค, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสิ้นใจ ชัยการ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔ หน้า ๑๑๗-๑๑๘

ภาพลายเส้นแสดงลักษณะเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ซึ่งบาทหลวงชาวฝรั่งเศสได้เขียนขึ้นไว้ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากหนังสือ Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981 *

Sketch of the procession's main part in the reign of King Narai the Great.

ทัศนียภาพกรุงสยาม (กรุงศรีอยุธยา) และริ้วกระบวนพยุหยาตราชลมารค

ด้านล่างของภาพมีภาษาฝรั่งเศสเขียนว่า

Vue de Siam avec diverses Sortes des Ballons, ou Vaisseaux chinoises a rame.
Se vend à Augabourg au Negoeo com de l'Academie Impériale d'Empire des Arts
libereaux avec Privilege de sa Majesté Impériale et avec Defense ni d'en faire ni de vendre les Copies.

General View of the Royal Barge Procession in the reign of King Narai the Great.

๑๖. เรือกราบกัญญา ของปลัดตำรวจ มีพายสามเสื่อกางเกงสีแดงย้อมจากครั้ง ศีรษะสวมมงคลสีแดง

๑๗. เรือคฤห์ ครุฑเห็นเหง้า และเรือครุฑตรึงไตรจักร หลังจากฤกษ์คาคผ้าแดงมีเชิง และชายรอบ ๆ ตรงกลางปักเป็นดาวกระจายด้วยทองแผ่นลวด

๑๘. เรือเอกชัยเห็นท้าว และเรือเอกไชยหลาวทอง เป็นเรือคู่ชักนำหน้าเรือขบวน

๑๙. เรือรูปสัตว์ ๕ คู่ เขียนลายรดน้ำ

๒๐. เรือศรีสุนทรไชย ตั้งบุษบกอัญเชิญผ้าไตรกรฐิน มีมีพายสามเสื่อปักตุลีสแดง แขนจับ กางเกงเย็บ สวมหมวกกลีบลาตวน ขุนหมื่นตำรวจรอบบุษบกนุ่งผ้าสมปัก สวมเสื้อครุยสีขาว

๒๑. เรือกลอง มีพายสี่มงคล สวมเสื่อกางเกงผ้าปักตุลีสแดง

๒๒. เรือพระที่นั่งชลพิमानไชย ตรงกลางตั้งบัลลังก์บุษบก มีม่านกัน นักสราษเชิญธงห้าแฉก

๒๓. เรือพระที่นั่งมงคลสุบรรณ มีปืนจ่ารงที่หัวเรือตรงช่วงเท้าของครุฑ มีฝรั่งกำกับปืน ๓ นาย คือพระยาพิเศษสงคราม หลวงชนะทุกทิศ และหลวงฤทธิวาริ มีจมื่นสรรพเพชภักดี และ จมื่นศรีเสาวรักษ์ จมื่นเสมอใจราช และ จมื่นไวยวรนาถ อยู่ประจำหน้าพระที่นั่ง ที่บัลลังก์ก็มีพระเครื่องราชูปโภคทอดไว้ เช่น พระล่วมมณฑป พระแสงดาบตัน กระดานชนวน หม้อลงพระบังคน ชารพระกร (หัตถ์ธาร) พระสุพรรณราช และพระสุพรรณศรี ทั้งยังมีวิชณี เครื่องสุธารสา ชุดกลอง เข้าใจว่าเป็นไปป์สูบยา เชิงเทียน พระเต้าน้ำ และพระสุพรรณภาชน์สองชั้น

ส่วนนอกบัลลังก์ด้านหน้าผูกพระแสงปืนคาบศิลา ขนาดยาวสิบคืบ ประดับลวดลายคร่ำทอง เป็นปืนที่ใช้ลูกปืนขนาดหกบาท พนักงานประจำปืนชื่อ พระยาอภัยศรเพลิง หลวงเสน่ห์ศรีวิจิต และหลวงสนิทอาวุธ มีเจ้ากรมพระศุภรัต ชื่อ หลวงสุนทรภิรมย์ และจางวางพิชัยพลระดม

ที่ท้ายที่นั่งนอกม่าน มีมหาดเล็ก ๒ คน มีเวรพนักงานพระภูษามาลา เชิญพระกลด ๒ คน และมีแพทย์หลวงอีก ๒ คน คือ หมอยาพิพจักร และ หมอนวดราชรักษา

๒๔. เรือพระที่นั่งไชยสุพรรณแห่งสี่ เป็นเรือพระที่นั่งรอง ผลิตเปลี่ยนกับเรือเทราข้ามสมุทรคือ ถ้าใช้เรือพระที่นั่งไชยก็ใช้เรือเทราเป็นเรือพระที่นั่งรอง ถ้าใช้เรือพระที่นั่งครุฑเป็นลำทรง ก็จะใช้เรือพระที่นั่งครุฑน้อยเป็นพระที่นั่งรอง เรือพระที่นั่งรองนี้จะประดับเช่นเดียวกับเรือพระที่นั่งทรง แต่จะผิดกันตรงพายที่จะใช้พายทองรองชาด มีนักสราษเชิดธงสามชายอยู่ที่ทั้งด้านหัวเรือและท้ายเรือ ที่บัลลังก์บุษบกตั้งผ้าไตร มีพนักงานศุภรัต ๒ คน ผ้า ชื่อ จมื่นวิสุทสมบัติ และจมื่นรัตนโกษา

๒๕. หมูเรือกราบกัญญา ของเจ้ากรมพระตำรวจ ตลอดจนปลัดกรม

๒๖. เรือขององครักษ์ กรมทหารใน

๒๗. เรือประตูล้าง ของพระนรินทร์เสนา ลำขวา และพระยาศรีสหเทพ ลำซ้าย

๒๘. เรือตั้งพระเสลี่ยง

๒๙. เรือพระกลดคันยาวทรงเทริด

๓๐. เรือรองขนดเชือก มีพันจันท์ เป็นเวร

๓๑. เรือแสงสรรพยุทธ มีพนักงานเชิญพระแก้วอียาน

๓๒. เรือตาร้าย กันประทุนและแผง สำหรับบรรทุกปืนคาบศิลา และลูกปืน มีหมื่นกงศิลป์ และหมื่นกังสร คุม

๓๓. หมูเรือเจ้าต่างกรม เป็นเรือกราบกัญญา มีผ้าผูกโซน และพู่ประดับ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เราทราบถึงริ้วกระบวนเรือได้จากในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีบทนิพนธ์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศไชยเชษฐาสุริยวงศ์ หรือที่คนทั่วไปรู้จักกันดีในพระนาม “เจ้าฟ้ากุ้ง” พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กับกรมหลวงอภัยนุชิต ในบทพระนิพนธ์เรื่องเห่เรือนี้ทำให้เราได้ทราบถึงเรือพระที่นั่ง และเรือต่างๆ ที่เข้าร่วมกระบวนที่มีในสมัยนั้นซึ่งบทเห่มีว่า

• ปางเสด็จประเวศด้าว
 ทรงรัตนพิฆานไชย
 พรั่งพร้อมพวงพลไกร
 เรือกระบวนตันแพ้ว
 • พระเสด็จโดยแดนชล
 กิ่งแก้วแพ้วพรรณราย
 • นาวาแน่นเป็นขนัด
 เรือร้วทิวธงสลอน
 • เรือครุฑยุคนาคหัว
 พลพายกรายพายทอง
 • สรรพมุขสีดำน
 ม่านกรองทองรจนา
 • สมรรถไชยไกรกาบแก้ว
 เรียบเรียงเคียงคู่จร
 • สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย
 เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์
 • เรือไชยไวย่องวิ่ง
 เสียงเล่าเร้าระดม
 • คชสีห์ที่ผาดแผ่น
 ราชสีห์ที่ยืนยัน
 • เรือม้าหน้ามุ่นน้ำ
 เพียงม้าอาชาทรง
 • เรือสิงห์วิ่งแผ่นโผน
 ดุยงสิงห์ลำพอง
 • นาคาหน้าดั่งเป็น
 มังกรถอนพายพัน
 • เลียงผางาเท้าโผน
 นาวาหน้าอินทรี
 • ดนตรีมี้องอล
 ไทฮึกครึกครื้นโครม
 • กริษาหมุ่นาเวศ
 เหมหินขึ้นกมล

ชลาไลย
 กิ่งแก้ว
 แหนแห่
 เพรศพรั่งพายทอง
 ทรงเรือด้นงามเจ็ดฉาย
 พายอ่อนหยับจับงามอน
 ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
 สาคูลั่นครันครื้นฟอง
 ลือลอยมาพาผันผยอง
 ร้องโห่โห่ไอ้เหมา
 เพียงพิฆานผ่านเมฆา
 หลังกาแดงแย่งมังกร
 แสงแววจับจับสาคร
 ดั่งร้อนฟ้ามืดแดนดิน
 งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
 ลินลาเคลื่อนเดือนตาชม
 รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
 ห่มท่ายืนเดิรคู่กัน
 ดุดั่งเป็นเห็นขบขัน
 คั่นสองคู่ดูยิ่งยง
 แล่นเฉื่อยฉ่ำล่ำระหง
 องค์พระพายผาดผยอง
 โจนตามคลื่นผืนผาฟอง
 เป็นแถวท่องล่องตามกัน
 ดูเขม่นเห็นขบขัน
 หันแข่งหน้าวาสุกรี
 เพียงโจนไปในวารี
 มีปีกเหมือนเลื่อนลอยโผยม
 ก้องกาหลพลแท้โหม
 โสมนัสขึ้นรินเริงพล
 จากนครโดยสาชล
 ยลมัจฉาสารพันมีฯ

จากบทเห่เรือของเจ้าฟ้ากุ้ง ปรากฏว่าได้กำหนดเรือกระบวนแต่เสด็จเป็น ๓ จำพวก คือ

๑. เรือตัน ซึ่งเป็นเรือกิ่ง* มีอยู่ ๔ ลำ เรือครุฑ เรือหงส์ เรือศรีสมรรถไชย และเรือไกรสรมุข
๒. เรือชัย มีเจ้าพนักงานคอยกระทุ้งเสาให้สัญญาณ ซึ่งก็คือเรือดั่งที่แนะนำเสด็จ
๓. เรือเหล่าแสนยาก ซึ่งเป็นเรือคิระสัตว์ หรือเรือรูปสัตว์ มีชื่อกล่าวถึงไว้คือ
 เรือราชสีห์ มี ๒ ลำ เป็น ราชสีห์ใหญ่ ของ สมุหนายก
 ราชสีห์น้อย ของ พระยามหาอำมาตย์

* มีลักษณะเหมือนเรือชัย คือ เป็นเรือชนิดที่มีทวนหัวตั้งสูงขึ้นไปเป็นหงอน แต่ไม่ทราบว่าเป็นเรือทั้งสองประเภทนี้ต่างกันตรงไหน

เรือคชสิทธิ์	มี ๒ ลำ	เป็น คชสิทธิ์ใหญ่	ของ สมุทกลาโหม
		คชสิทธิ์น้อย	ของ พระยารัชมโไตรโลก
เรือม้า			ของ พระยาราชนิกุล
เรือสิงห์			ของ พระยายมราช
เรือนาค			ของ พระยาพลเทพ
เรือมังกร			ของ พระยาโชฎีก (กรมท่า)
เรือเลียงผา			ของ พระยาเทพอรชุน
เรือนกอินทรี			ของ กรมวัง

สำหรับการเสด็จพยุหยาตราชลมารคในครั้งกรุงศรีอยุธยาที่ค่อนข้างละเอียดนั้น มีอยู่ในเรื่อง **ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง** ซึ่งเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ โดยพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยแต่งจากความทรงจำที่เคยเห็นมา ซึ่งกระบวนการพยุหยาตราชลมารคในครั้งนั้นปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งต่าง ๆ คล้ายคลึงกับที่กล่าวถึงในคำให้การชาวกรุงเก่า เรือในกระบวนการตามทีกล่าวถึงใน ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ได้แก่

เรือเสือ	คอยเก็บสิ่งต่าง ๆ ที่ลอยมาตามน้ำ		
เรือพิฆาต ๖ ลำ	สำหรับบรรดาขุนหมื่นโรงศาล เป็นพวกเรือแซ คือ		
	เรือแซ ๑ คู่ ของ พระยาแซก (พระยาจุฬาราชมนตรี)		
เรือพวกมอญ	เรือแซศักดิ์บวเรศ	คู่กับ	เรือแซสรสินธุ์
	เรือพิพัฒซล	"	เรืออนันตสมุทร
เรือของพระยาโชฎีก	เรือแซบวรวาริ	"	เรือแซศรีสมุทร (ของทองสื่อ)
	เรือแซสินธุ์สวัสดิ์	"	เรือแซพิพัฒสาคร (กรมคลังใน)
	เรือแซไชยาน	"	เรือแซจบสาคร
ต่อมาเป็น	เรือชัยขันฉาว	"	เรือชัยขันทรเนน
	เรือไชยขันวรรณวาส	"	เรือชัยสุบรรณดาวดาศ
	เรือไชยขจรพาชี	"	เรือไชยศรีอัสตร
	เรือไชยชนะคชกาล	"	เรือไชยชำนานุชคกรรม
	เรือไชยชนะฤาชา	"	เรือไชยฤายศ
	เรือไชยอธิการ	"	เรือไชยทะยานทิพย์
	เรือไชยฤาเลิศ	"	เรือเกิดฤาไชยศ
	เรือเกลิงชัยชำนะ	"	เรือไชยพิพัฒมมงคล
	เรือไชยเรืองฤทธิ์	"	เรือไชยพิษณุ
	เรือไชยไทวธรณี	"	เรือไชยนทีทวัน
	เรือไชยนคร	"	เรือขจรไชย
เริ่มเรือรูปสัตว์	เรือคชสิทธิ์น้อย	"	เรือราชสิทธิ์น้อย
	เรือคชสิทธิ์ใหญ่	"	เรือราชสิทธิ์ใหญ่
เรือประตู่ใช้เรือม้าคือ	เรือวราชไชยชาติ	"	เรือระว่างราชรูปุ
ตามด้วยเรือ	เรืออัมมะ		
	เรือราชสุพิมาน	เป็นเรือเครื่องดนตรี	
	เรือสินธุปักษ์	เรืออินทรีทิพย์	
	เรือวิศาลย์	เรือรำไพบิน	
	เรือว่องว้างวารี	เรือศรีสุชลธิ	
เรือพวกอาสา ๖ เหล่า	เรือนก		
	เรือกิเลน		

เรือทักทอ	ชื่อ	เรือศรีสาแดงฤทธิ์	เรือสิทธิกำหนด
เรือโต		เรือโตมหารณพ	เรือโตจบภพไตร
		เรือนาคาอุคราช	เรือนาคนายก
		เรือนาคเทวราช	เรือนาคาสักกรี
เรือประตู่ใน	คือ	เรือไชยสวัสดิ์	เรือไชยรัตนพิमान

ต่อจากเรือประตู่ในก็เป็นเรือกิ่งของกรมตำรวจ ๔ คู่ และเรือตั้ง ๕ ลำ ได้แก่

		เรือชลพิमानไชย	
		เรือไกรสรมาศ	
		เรือศรีพิमानไชย	
		เรือไกรจักรรัตน	ทรงพระเทวกรรม
		เรือศรพรหมไชย	ทรงพระชัย
เรือพระที่นั่ง	คือ	เรือพระที่นั่งเทพพิमानบรรยงก์	เป็นเรือพระที่นั่งลำทรง*
		เรือพระที่นั่งไกรสรมุข	ตั้งพระที่นั่งจตุรมุขทอดพระแท่นบรรทม เป็นเรือพระที่นั่งรอง
		เรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์	เป็นเรือพระที่นั่งรอง
ปิดขบวนเรือทรง	คือ	เรือศรีสุนทร	เรือไกรสรจักร

ต่อไปเป็นเรือกันซึ่งใช้เรือโขมดยามี

เรือของเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง	ซ้าย-ขวา
เรือของกองอาสาพิเศษ	ซ้าย-ขวา
เรือตำรวจใหญ่	ซ้าย-ขวา
เรือตำรวจใน	ซ้าย-ขวา
เรือทองแขวนฟ้า ของบ้านโพธิ์เรียง	คู่กับเรือทองแขวนฟ้าของบ้านใหม่
เรือเหินหา	คู่กับ เรือหลาวทอง

ต่อด้วยเรือเอกไชยของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และเรือไชยของพระเจ้าลูกเธอ และพระองค์เจ้าต่างกรม

จากนี้เป็นเรือขบวนคู่ คือ

เรือมังกร	คือ	เรือตรีจไตรภพ	เรือจบจักรพาล
เรือนาค	คือ	เรือนาคจักรธำธร	เรือนาคบองรัตน์
เรือโต	คือ	เรือกำแหงอาทิตย์	เรือโตฤทธิไชยเดช
เรือเลียงผา	เป็นเรือประตู่	คือ	เรือมหัสสิ์ไรรังราช

เรือของหมื่นนรินทร์เสนี เรือราชบุตร ของหมื่นศรีสทเทพย์

ตามด้วยเรือแซ เป็นคู่ ๆ ของพวกตำรวจ และขุนนาง ขุน พัน ตามลำดับ ปิดด้วย เรือพิฆาต ๒ คู่ ของตำรวจนอก และตำรวจในซึ่งเมื่อรวมเรือพิฆาตในกระบวนแล้ว มีประมาณ ๑๐๐ ลำ

จากรั้วกระบวนเรือในลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง และบทเห่เรือของเจ้าฟ้ากุ้งนั้น มีที่ต่างกันคือ รั้วกระบวนเรือในลิลิตพยุหยาตราเพชรพวงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะจัดใหญ่กว่าครั้งพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยมีสิ่งที่แตกต่าง คือ

๑. ตำแหน่งที่ตั้งของเรือ ตรงที่เป็นเรือตั้งในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เดิมในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะเป็น เรือกัน และที่เรือตั้งเดิมจะมีเรือหน้าเรือพระที่นั่ง ซึ่งตรงที่เป็นเรือหน้าในสมัยหลังเป็นเรือตั้ง พระชัย ตั้งผ้าไตร หรือพานพุ่มดอกไม้ ซึ่งมีหลายลำเรียงกัน (เรือตั้งแต่เดิมอยู่หน้าหน้าเรือพระที่นั่ง)

๒. รื้อกระบวนเรือ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจัดแบ่งออกเป็น ๔ สาย คือสายใน ๒ สาย และสายนอก ๒ สาย แต่ตรงตอนใกล้กับเรือพระที่นั่งเท่านั้นมิได้จัด ๔ สาย กระบวน ๔ สาย คือ

สายกลาง เป็นรื้อเรือพระที่นั่ง	เรียกว่า สายพระราชยาน
สายในซ้าย และสายในขวา	เป็นรื้อเรือแห่ เรียกว่า สายคู่แห่
สายนอกซ้าย และสายนอกขวา	เป็นรื้อเรือกัน เรียกว่า สายกัน

๓. ระเบียบกระบวน รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจัดแบ่งออกเป็น ๕ ตอน ตอนหน้าเรียกว่า กระบวนนอกหน้า ได้แก่ ทหารกองนอก ถัดมาเป็นกระบวนในหน้า ได้แก่ ทหารรักษาพระองค์ ตอนกลาง เป็นกระบวนเรือพระราชยาน ตอนหลังขึ้นในเรียกว่า กระบวนในหลัง ได้แก่ ทหารกองนอกและกระบวนนอกหลัง ทั้ง ๕ ตอนนี้ มีเรือประตุดันทุกตอน

กระบวนนอกหน้า มี

๑. เรือพิฆาต ๓ คู่ ไม่มีชื่อ พวกขุนศาลลงประจำทั้ง ๖ ลำ ไม่ทราบรูปร่างของเรือ
๒. เรือแซ ๕ คู่ มีผู้ลงประจำฝ่ายซ้ายและขวา คือ

๑. สมิงเพชรน้อย	สมิงนครอินทร์
๒. พญาพระราม	พระยาเกียรติ
๓. หลวงทองสือ	พระโชฎีก
๔. พระยาราชศรีย	พระสมบัติบาล
๕. พระยาจุฬาราชมนตรี	หลวงศรียศ
๓. เรือชัย ๑๐ คู่ มีเรือเข้าริ้ว ฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา คือ

๑. เรือดาวชุมชัยเทพนทร์	เรือขันธฉาวธรณนทร์
๒. เรือสุพรรณดาว	เรือชัยขันธ
๓. เรือชัยเชจรพาชี	เรือชัยอัศวบรร
๔. เรือชัยฤทัย	เรือชัยฤทชนะ
๕. เรือชัยหะยานทิพ (หลวงศรีกลัสมุหสัสดี)	เรือชัยอธิการ (หลวงเทพา)
๖. เรือเกิดฤทัย (พญารามคำแหงกองอาสา)	เรือชัยผู้เลิศ (พญาพิชัยสงคราม)
๗. เรือสฤทัย (พญาวิชิตณรงค์) กรมเชนทอง	เรือชัยชำนะ (พญาพิชัยรณฤทธิ์)
๘. เรือพิชณชัย (พญาเดโช)	เรือชัยเรืองฤทธิ์ (พญาท้ายน้ำ)
๙. เรือชัยนทีหวั่น (กรมนา)	เรือชัยไทวรณ (กรมเมือง)
๑๐. เรือขจรชัย (กรมคลัง)	เรือชัยนคร (กรมวัง)
๔. เรือรูปสัตว์ ๒ คู่

เรือราชสีห์น้อย (พระมหาอำมาตย์)	เรือคชสีห์น้อย (พญาสุรเสนา)
เรือราชสีห์ใหญ่ (สมุหนายก)	เรือคชสีห์ใหญ่ (สมุทกลาโหม)
๕. เรือรูปสัตว์อีก ๑ คู่ เป็นเรือประตุดันขึ้นนอก สำหรับคันกระบวนนอกหน้ากับกระบวนในหน้า ฝ่ายซ้าย และฝ่ายขวา คือ

เรือม้าใหญ่ (พระราชนิกุล)	เรือเลียงผาใหญ่ (พระเทพอรชุน)
---------------------------	-------------------------------

กระบวนในหน้า มีเรือรูปสัตว์ ๑๒ คู่ ประจำฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา คือ

๑. กระบี่สุรพิมาน (หลวงพรหมนา) เรืออั้งหะ (หลวงอินทรนา)
๒. เรือนำอินทรี
๓. เรือนกหัสติน อาสาหกเหล่า
๔. เรือนกเทศ

- ଆଦି

จากนั้นก็เป็นเรือประตูลั้งชั้นนอกคันกระบวนในหลังกับกระบวนนอกหลัง ซึ่งใช้เรือรูปสัตว์อีก ๑ คู่ จัดฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา คือ

เรือม้าน้อย ของหมื่นศรีสุเทพ กับ เรือเลียงผาน้อย ของหมื่นนรินทรเสนี

กระบวนนอกหลัง ประกอบด้วยเรือแซ ๓ คู่ เรือพิฆาต ๒ คู่ โดยมีทราบนกรมที่ประจำลำ

รวมเรือในริ้วกระบวนครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีทั้งสิ้น ๑๑๓ ลำ และนอกจากนี้ แม้ว่าจะเป็นกระบวนเรือ แต่ก็ปรากฏว่ามี ม้าแข่ง เดินแข่งบนตลิ่งในระยะกระบวนเรือตอนที่เรียงเป็น ๔ สายอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อคอยถวายอารักขา และตรวจดูความเรียบร้อยของริ้วกระบวน

สำหรับริ้วกระบวนเรือในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศที่ปรากฏในบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร-ไชยเชษฐสุริยวงศ์ หรือ เจ้าฟ้ากุ้งนั้น ปรากฏชื่อเรือเพียงไม่กี่ลำ ซึ่งทำให้เข้าใจว่าอาจจะจัดเป็นเพียง ๓ สาย คือ

ฝ่ายขวา มี เรือคชสีห์น้อย ของ พระยาสุรเสนา ต่อด้วยเรือคชสีห์ใหญ่ ของ สมุหพระกลาโหม

ฝ่ายซ้าย มี เรือราชสีห์น้อย ของ พระยามหาอำมาตย์ ต่อด้วยเรือราชสีห์ใหญ่ ของ สมุหนายก

จากนั้นก็เป็นเรือประตูลั้งชั้นนอก

ฝ่ายซ้าย มี เรือม้าใหญ่ ของ พระยาราชนิกุล

ฝ่ายขวา เป็นเรือเลียงผาใหญ่ ของ พระยาเทพอรชุน

ถัดไปก็เรือรูปสัตว์ ๓ คู่ คือ

๑. เรือนกอินทรี	ของกรมอาสาท้าว	ประจำทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา
๒. เรือสิงห์	ของกรมพระตำรวจ	ประจำทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา
๓. เรือนาควาสุกรี (จมีนศรีสุรภักษ์)		เรือนาคเทรา (จมีนสรรเพชญภักดี)

แล้วจึงถึงเรือพระที่นั่งเป็นสายกลาง เรียงกัน ๕ ลำ คือ

๑. เรือพระที่นั่งครุฑ	เป็นแบบเรือตั้ง
๒. เรือพระที่นั่งรัตนพินาศชัย	เป็นเรือพระที่นั่งกึ่ง
๓. เรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์	เป็นเรือพระที่นั่งรอง
๔. เรือพระที่นั่งไกรสรมุข	เป็นเรือพระที่นั่งกึ่ง
๕. เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย	เป็นเรือพระที่นั่งกึ่ง

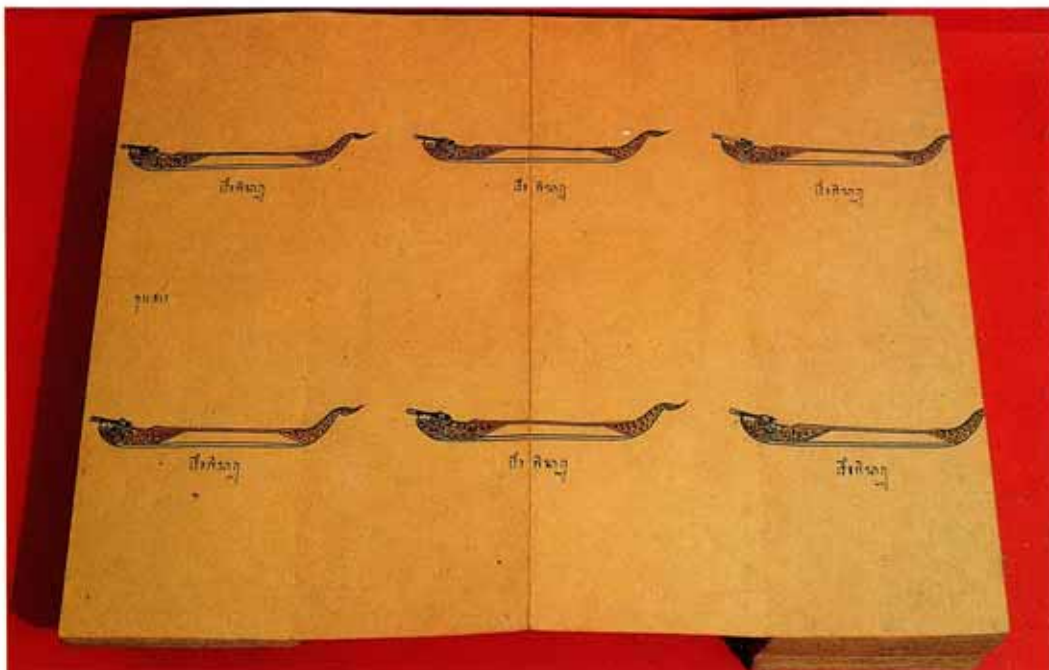
แต่อย่างไรก็ดีเรือที่กล่าวถึงก็มีชื่อซ้ำกัน แสดงว่าได้สืบทอดต่อมาจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์-มหาราช มิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก จนในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือพระเจ้าตากสินมหาราชก็เข้าใจว่ายังคงมีเรือพระที่นั่งอยู่บ้าง และสร้างขึ้นใหม่บ้างเพื่อให้เพียงพอแก่การนำไปใช้ในการรบซึ่งมีอยู่เกือบตลอดรัชกาล เพราะเรือที่มีอยู่เดิมแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาได้ถูกพม่าเผาไปเสียมากนั่นเอง

ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช แห่งกรุงธนบุรี ได้ปรากฏว่ามีเรือต่าง ๆ ใช้ดังกล่าวอยู่ในหมายรับสั่ง เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกต ที่ท่าเจ้าสนุก จังหวัดสระบุรี ซึ่งเรือที่ปรากฏชื่อเป็นลักษณะเรือ มี

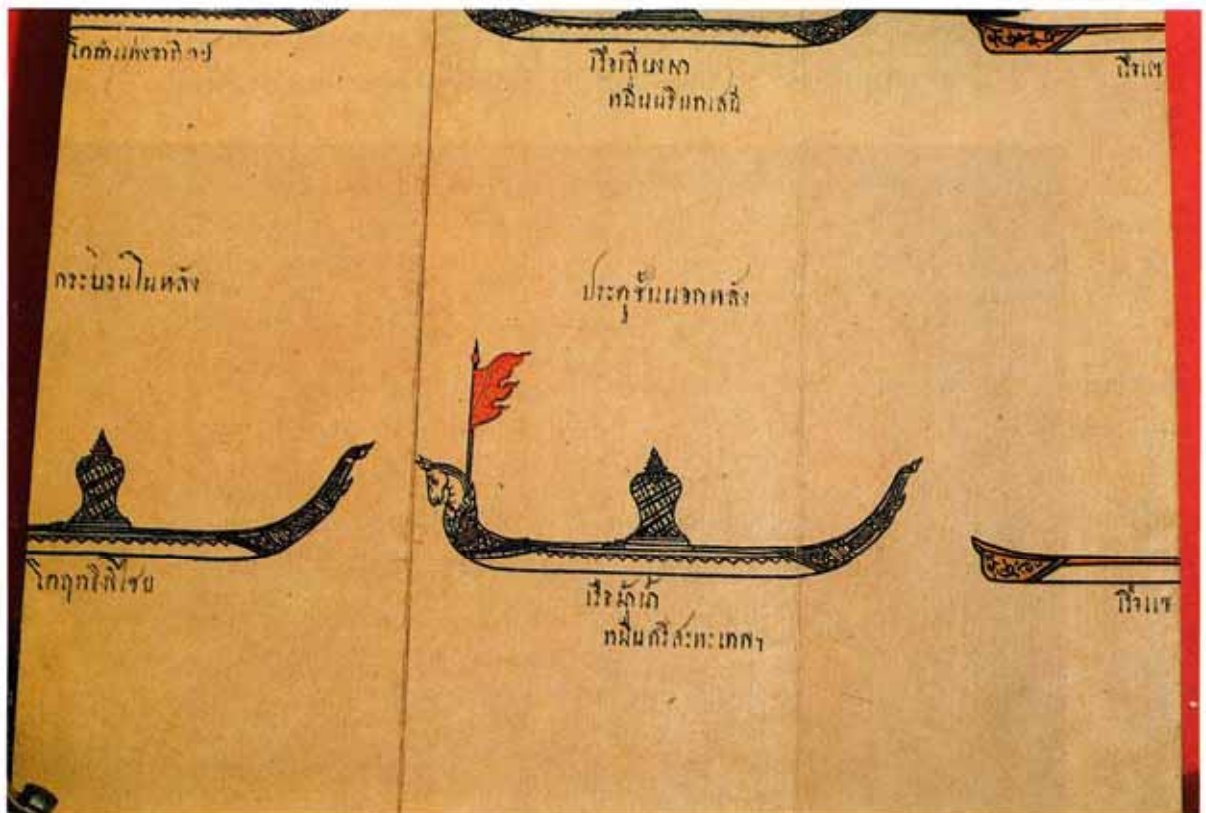
๑. เรือพระที่นั่ง	๒. เรือโฆมดยาทอง
๓. เรือคู่แห่	๔. เรือโฆมดยาใหญ่
๕. เรือโฆมดยาน้อย	๖. เรือคิระชนก
๗. เรือกราบ	๘. เรือพระที่นั่งกราบ
๙. เรือตั้ง	๑๐. เรือสามบ้าน
๑๑. เรือกุหลาบ	๑๒. เรือญวน
๑๓. เรือโฆมดยาแห่ไพร	๑๔. เรือโฆมดยาไพรตั้ง
๑๕. เรือโฆมดยานวย	

ลักษณะเรือแซ่ สมัยกรุงศรีอยุธยา จากสมุดภาพเรือกระบวนพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
Group of Rua Sae in the Ayutthaya preserved from the manuscript.

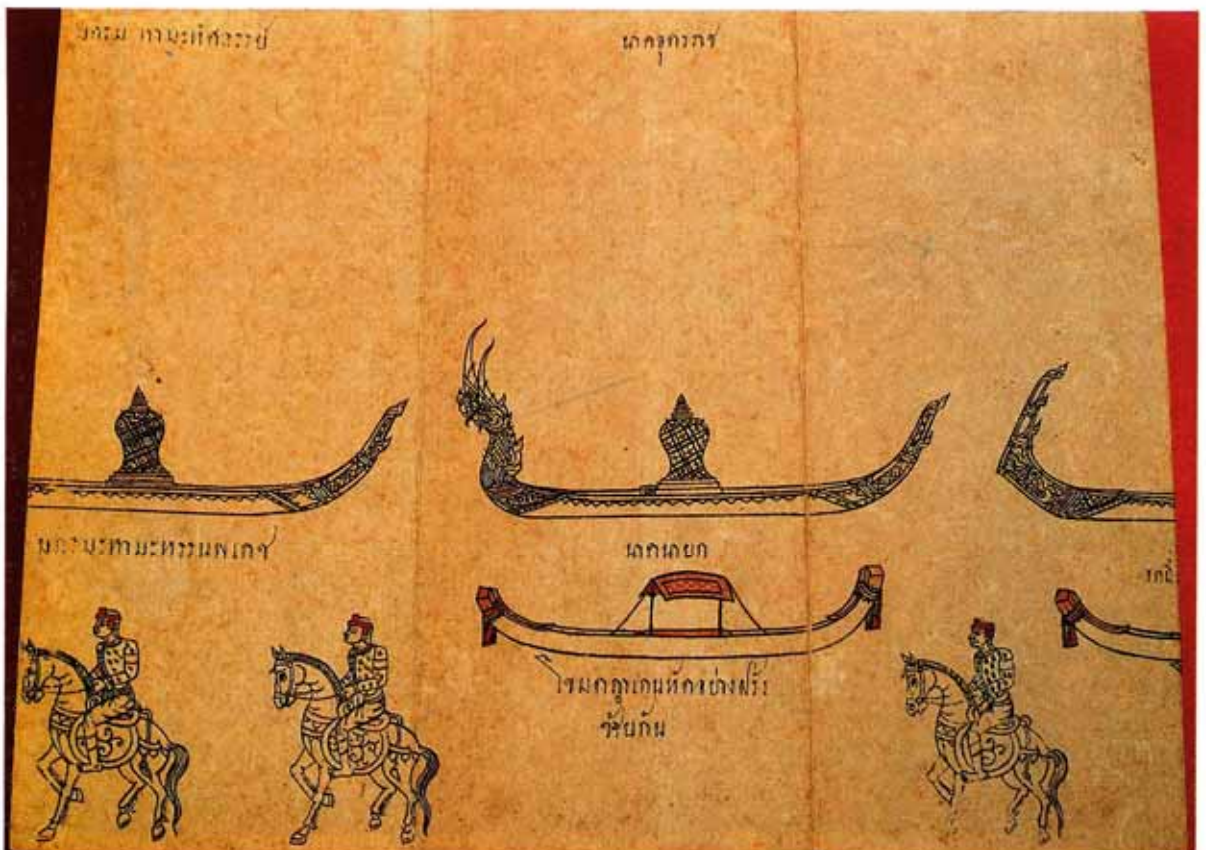

ลักษณะเรือพิฆาต สมัยกรุงศรีอยุธยา จากสมุดภาพเรือกระบวนพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
A group of Rua Phikhat Barges of the Ayutthaya period from the manuscript made during the reign of King Narai the Great.

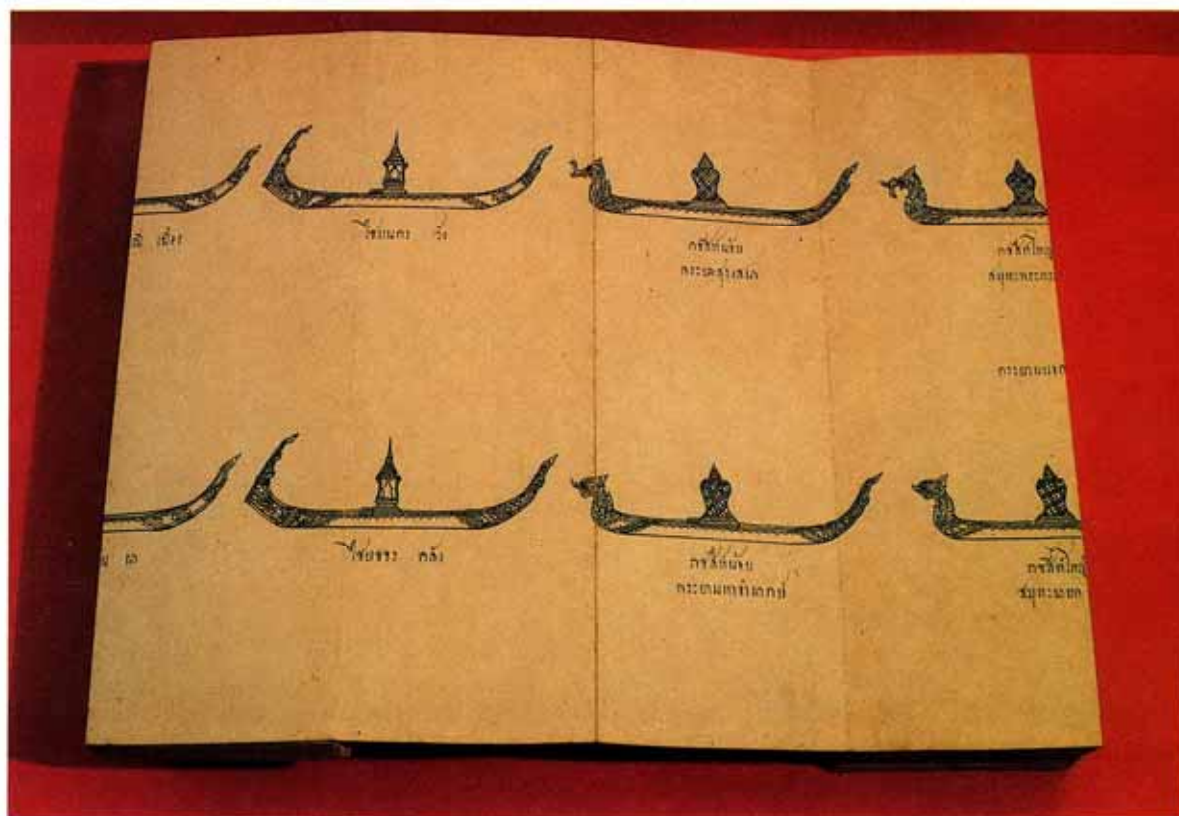
ลักษณะเรือโตและเรือม้าน้ำ สมัยอยุธยา (จากสมุดภาพวีรกรรมพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)

Rua To and Rua Ma Nam of the late Ayutthaya period. (from the manuscript on Royal Barge Procession made in the reign of King Narai the Great)

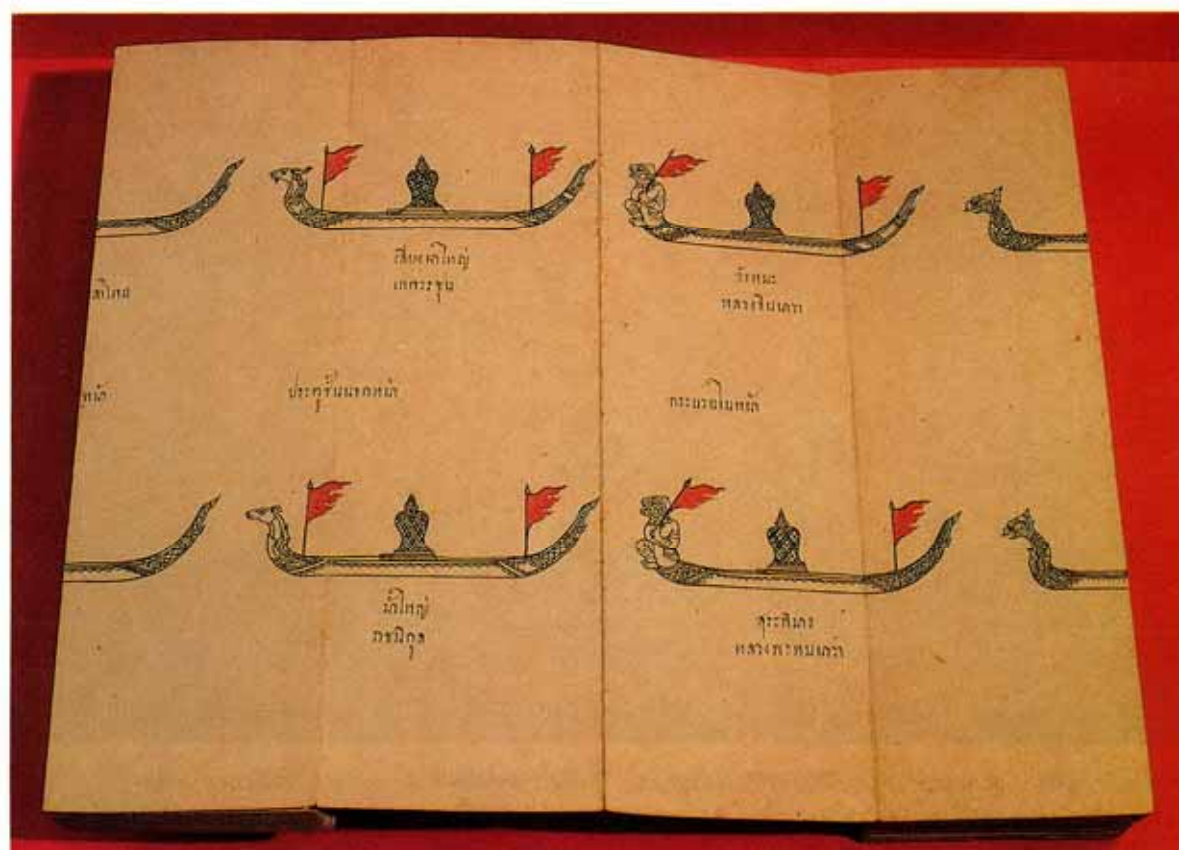
ลักษณะเรือนาคหรือนาคา และเรือขอมตยา สมัยอยุธยา (จากสมุดภาพวีรกรรมพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)

Rua Nakha and Rua Khamodya of the late Ayutthaya period.

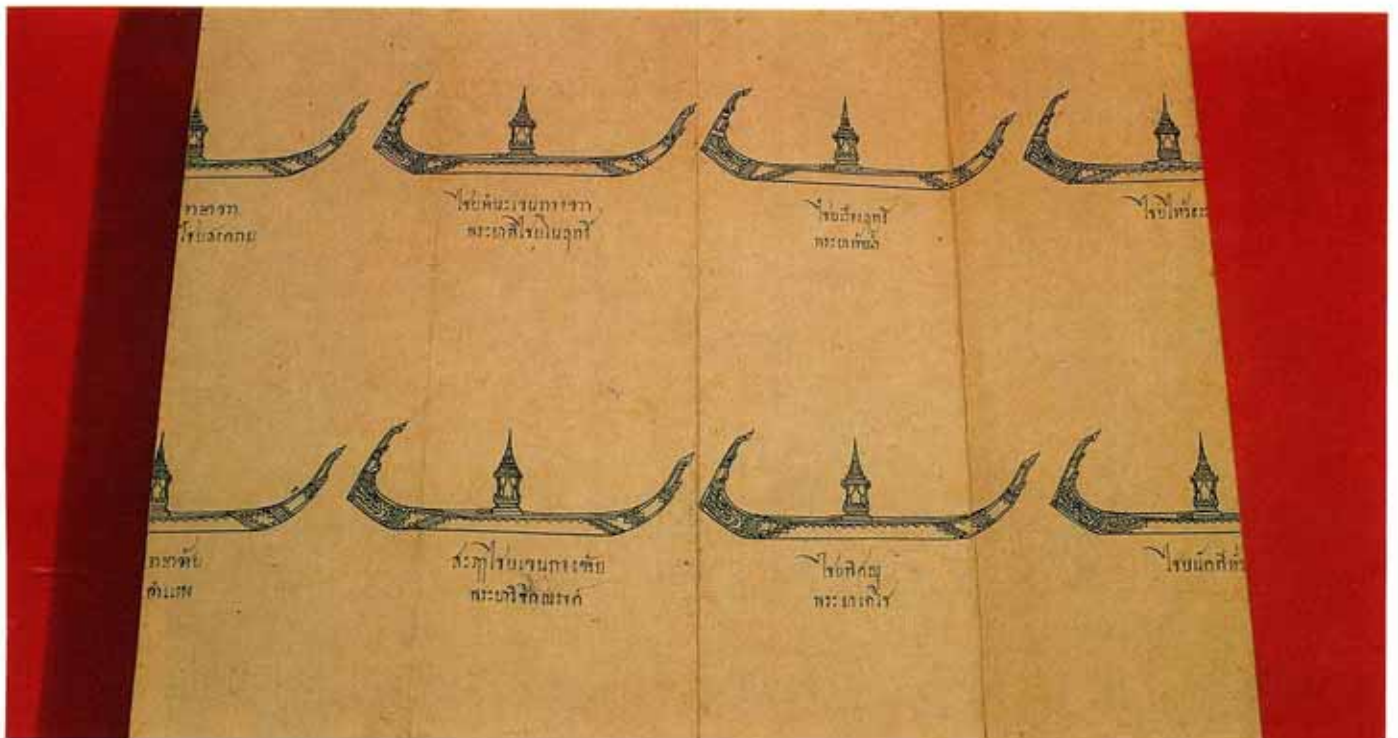
ลักษณะเรือคชสีห์ สมัยอยุธยา (จากสมุดภาพวีรกระบวนพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)

Rua Khotchasi of the late Ayutthaya period.

ลักษณะเรือเลียงผาใหญ่ และเรืออั้งหมะ สมัยอยุธยา
(จากสมุดภาพวีรกระบวนพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)

Rua Liang Pha Yai and Rua Angma of the late Ayutthaya period.

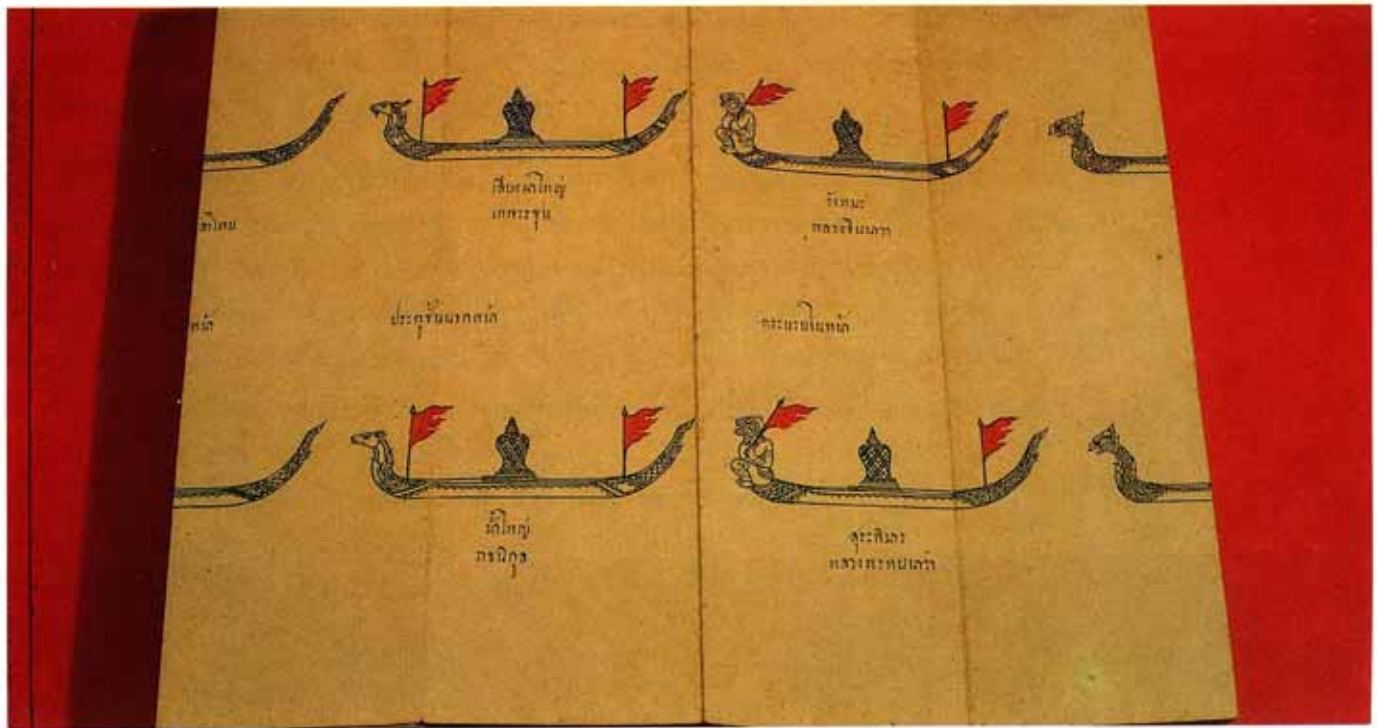
ลักษณะเรือชัยหรือไชย สมัยกรุงศรีอยุธยา จากสมุดภาพวีระกระบวนพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
Rua Chai or Chaiya of the King Narai the Great's Reign.

ลักษณะเรือโขมดยา เรือคชคู่ชัก และเรือพระที่นั่งชลวิมานไชย ในวีระกระบวนพยุหยาตราชลมารค สมัยกรุงศรีอยุธยา
รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

นอกจากนี้เรายังทราบถึงการจัดวีระกระบวนพยุหยาตราชลมารคใหญ่แบบ ๔ สาย สายกลางเป็นวีระเรือพระที่นั่ง
บนฝั่งจะมีม้าแซงคอยเผ้าตระเวนตามกระบวนเรือ เพื่อถวายอารักขาอีกชั้นหนึ่งด้วย ซึ่งปัจจุบันทำไม่ได้แล้ว

Rua Khamodya, Rua Khut Khu Chak and Rua Chol Wimarn Chai in the Royal Barge Procession during the
King Narai the Great's time.

ลักษณะเรือรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น เรือสิงห์ใหญ่ และเรือสิงห์เล็ก เรืออั้งหะ กับ เรือสุระพิมาร สมัยกรุงศรีอยุธยา
จากสมุดภาพวีรกรรมพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
Barges with animal figure-heads during the King Narai the Great's time.

ลักษณะเรือเอกไชยพินคำ และเรือเอกไชยพินคำ สมัยกรุงศรีอยุธยา
จากสมุดภาพวีรกรรมพยุหยาตราชลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
Rua Ekachai Lau Thong and Rua Khamodya of the late Ayutthata period.

เรืออักษรพรมไชย และเรือพระที่นั่งศรีสมุทรไชย ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งลำทรง
สมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

Rua Aksorn Phrom Chai and Rua Sri Samattha Chai of the King Narai the Great's time.

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช^๑ รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ตรงกับวันพุธ เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ เบญจศก ได้เสด็จไปพระราชทานพระกรุเงินทางชลมารค ณ วัดบางหัวใหญ่ กับวัดหงส์ ทรงใช้กระบวนเรือและเรือพระที่นั่งดังนี้

เรือทรงพระกรุเงิน ใช้เรือพระที่นั่งใหญ่ แคร่งจตุรมุข มีตำรวจใหญ่เป็นพนักงาน มหาดเล็กห่มชมพู พายทอดหน้า มีพายตำรวจใหญ่พายทอดหลัง ใบพายปิดทองส่วนด้ามพายทาสีแดง หัวหมื่นตำรวจใหญ่ ถือธงสามชาย ที่หน้าเรือ ๑ คน พายเรือตำรวจใหญ่ ๓ คน ขุนหมื่นศุภรัตน์ไปสำหรับผ้าพระกรุเงิน ๑ คน แตรสังข์ แตรทอง ๑ คู่ แตรฝรั่งของฮอลันดา ๑ คู่ สังข์ ๑ คน ผู้ตบแต่งเรือพระกรุเงิน คือ นายชิต หลวงอินทรเทพ หลวงพิเรนทรเทพ หมื่นไชยาภรณ์ หมื่นไชยภุษา ผู้ตรวจตรา คือ พันพรหมราชกลาโหม

เรือตั้งอาสนวิหาร ช้ายชาว ชักเรือพระกรุเงิน พันจันทน์ภณจันในเรือตั้งใส่ปีพาทย์รามัญ ๑ ลำ ใส่ละครรำ ๑ ลำ เป็นเรือเห่ ๔ ลำ

เรือพระที่นั่งทรง คือเรือพระที่นั่งศรีสักกลาด พื้นแดงเขียนลายรดน้ำ

เรือคู่ชัก ๒ ลำ คือ เรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า ของบ้านใหม่ กับของโพธิ์เรียง

เรือตั้งนำเสด็จ ๔ คู่ คือเรือตั้งทหารใน ขว ๑ ลำ ซ้าย ๑ ลำ เรือเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งขวา ๑ ลำ ซ้าย ๑ ลำ อีก ๒ คู่ ตันฉับขาด

เรือตามเสด็จ มีเรือตำรวจใน เรือชาววัง เรือข้าทูลละอองพระบาท

ลักษณะเรือพระที่นั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทราบได้จากใน **“กลอนนิราศ”** พระนิพนธ์สมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งทรงเป็นแม่ทัพเรือยกทัพไปตีทัพพม่าที่นครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้ทรงบรรยายลักษณะเรือพระที่นั่งไว้ด้วยว่าเป็นเรือครุฑ

“...ที่นั่งครุฑทอดหางเตรียมเสด็จ

ดังจะเห็นงามมาศดูอาจอด

จับพระยานาคินทร์บินรวบรัด

สองหัตถ์ถือธงพิไชยยุทธ

ลงย่นดลสายทองตำรับหลวง

เด่นดวงเป็นรูปวายุบุตร

จ่ารงค์รำใส่ซองสองข้างครุฑ

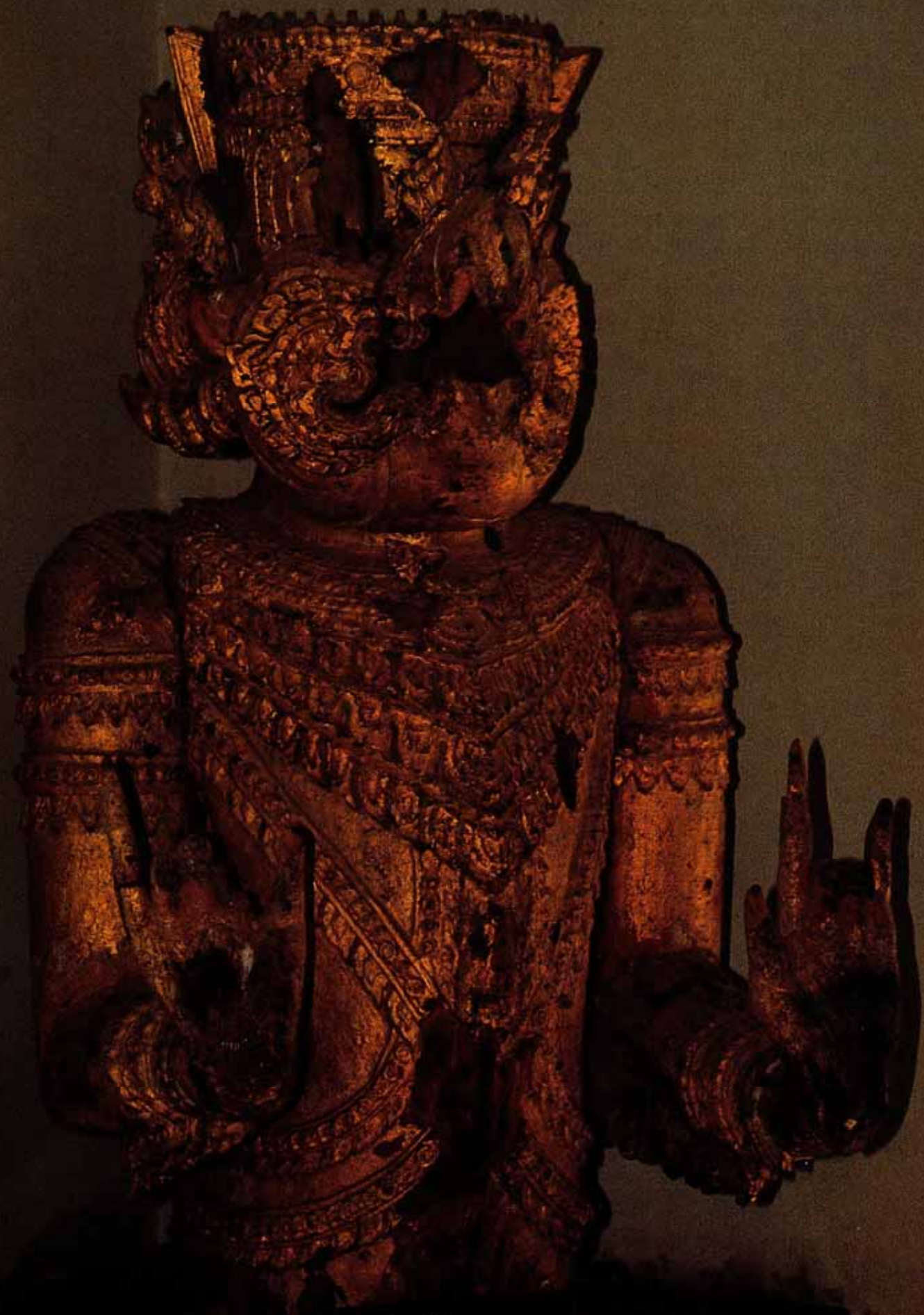
ฝรั่งคอยเตรียมชุดจะจุดปืน...”

ซึ่งเรือพระที่นั่งครุฑนี้เมื่อยามว่างศึก ก็นำมาเข้าไว้กระบวนพยุหยาตราประกอบพระราชพิธีถวายผ้าพระกรุเงิน หรือเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทด้วยนั่นเอง

ในรัชกาลนี้ นอกจากจะมีกระบวนหลวงที่จัดเป็นกระบวนพยุหยาตรากรีฑาทัพเรืออย่างโบราณแล้ว^๒ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และประชาราษฎร์ที่มีฐานะยังได้ตกแต่งเรือด้วยลักษณะต่างๆ เช่น ทำเป็นจระเข้ เป็นหอย เป็นปลา และเป็นสัตว์น้ำต่างๆ มาสมทบเข้ากระบวน เป็นกระบวนนำและกระบวนตามกระบวนหลวง เรือบางลำก็มีวงปีพาทย์และการเล่นต่างๆ ไปในเรือด้วยซึ่งเรือดนตรีในกระบวนนี้ก็มาแต่โบราณแล้ว เพื่อให้ฝีพายไม่เหน็ดเหนื่อยเร็ว แต่ให้มีความสุขสนุกสนานไปด้วย

^๑ ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม ๒ หน้า ๘๒-๘๓.

^๒ กระบวนพยุหยาตรา, ม.ร.ว.แสงสุรีย์ ลดาวัลย์ ตำราสอนในคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลวักโกลนเรือ

ลวักโกลนเรือ, หอศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BOW OF THE ROYAL BARGE

REPRESENTING GARUDA

AYUTTHAYA STYLE 17-18 CENTURY A.D.

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งเรือเป็นกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ เสด็จไปถวายผ้าพระกฐิน มีเรือที่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทแต่งเป็นรูปต่าง ๆ เข้ากระบวนเช่นรัชกาลก่อน ในรัชกาลต่อมาก็ได้จัดให้มีเช่นกันแต่อาจจัดเป็นกระบวนใหญ่บ้าง กระบวนน้อยบ้าง เพื่อไปถวายผ้าพระกฐินในเทศกาลเข้าพรรษาสืบต่อเรื่อยมา แม้ว่าในสมัยหลังจะเป็นยุคที่พื้นสมัยที่จะใช้เรือรบทางแม่น้ำในการรบแล้วก็ยังคงรักษาเรือเหล่านั้นไว้สำหรับการพระราชพิธีด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างทำเรือพระที่นั่งกราบ พระที่นั่งเอกชัย พระที่นั่งประภคพูนขึ้นไว้เป็นเกียรติยศสำหรับแผ่นดิน^{*}

๑. พระที่นั่งประภคพูนพื้นครามอ่อน ชื่อ รัตนดิลก ยาว ๑๔ วา ๒ ศอก ๗ นิ้ว กาลัง ๖ ศอก
 ๒. พระที่นั่งประภคพูนพื้นแดง ชื่อ ศรีสุนทรไชย ยาว ๑๗ วา กาลัง ๔ ศอก ๑ คืบ
 ๓. พระที่นั่งเอกไชยเขียนทองแดงพื้นแดง ยาว ๑๔ วา ๒ ศอก ๕ นิ้ว กาลัง ๕ ศอก ๕ นิ้ว
 ๔. พระที่นั่งประภคครุฑ ชื่อ มงคลสุภรณ ยาว ๑๗ วา ๒ ศอก กาลัง ๖ ศอก ๖ นิ้ว
 ๕. พระที่นั่งเทวประภค ชื่อ สุวรรณเทรา ยาว ๑๗ วา ๒ ศอก กาลัง ๖ ศอก ๕ นิ้ว
 ๖. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สุตสาธิตา พระวิเศษเทียนส่วยมกศ เมืองจันทบุรี ตัดไม้มาศยาว ๑ เส้นเศษ ยาว ๑ ลำ โปรดให้ทูลาวเป็นเรือ ยาวตลอดทั้งโคน ๑ เส้น ๓ วา กาลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว
 ๗. พระที่นั่งรอง ชื่อ กลีบสมุทร เมืองไชยา ตัดไม้มาศยาว โปรดให้ทูลาวเป็นเรือยาว ๑๕ วา ๒ ศอก กาลัง ๕ ศอก ๕ นิ้ว
 ๘. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ขจรกรุง เมืองไชยาตัดไม้มาศยาว โปรดให้ทูลาวเป็นเรือยาว ๑๕ วา ๒ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว กาลัง ๕ ศอก
 ๙. พระที่นั่งกราบ ชื่อ รุ่งประสาธสาย ยาว ๑๖ วา ๘ นิ้ว กาลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว
 ๑๐. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ชายลมพลาย ยาว ๑๖ วา ๒ ศอก กาลัง ๔ ศอก ๓ นิ้ว
 ๑๑. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ประพาศแสงจันทร์ ยาว ๑๕ วา ๑ ศอก ๖ นิ้ว กาลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
 ๑๒. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ตะวันส่องแสง ยาว ๑๕ วา ๑ ศอก ๖ นิ้ว กาลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
 ๑๓. พระที่นั่งกราบ ชื่อ แท่งทองหล่อ ยาว ๑๕ วา ๓ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว กาลัง ๕ ศอก ๘ นิ้ว
 ๑๔. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สดใจชื่น ยาว ๑๔ วา ๒ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว กาลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
 ๑๕. พระที่นั่งกราบ ชื่อ รื่นใจชม ยาว ๑๗ วา ๓ นิ้ว กาลัง ๕ ศอก ๑๑ นิ้ว
 ๑๖. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สมทรงสลุย ยาว ๑๕ วา ๓ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว กาลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว
 ๑๗. พระที่นั่งกราบ ยาว ๑๕ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว กาลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว
 ๑๘. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ราโน ยาว ๑๒ วา ๒ ศอก กาลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว
 ๑๙. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สุทธาทิพย์ ยาว ๑๑ วา ๑ ศอก ๖ นิ้ว กาลัง ๖ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
 ๒๐. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บัลลังก์ทอง ยาว ๑๒ วา ๑ ศอก กาลัง ๖ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
 ๒๑. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บัลลังก์เงิน ยาว ๑๑ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๒ นิ้ว กาลัง ๖ ศอก ๑ คืบ
 ๒๒. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บัลลังก์แก้ว ยาว ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว กาลัง ๖ ศอก ๘ นิ้ว
 ๒๓. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บรรทัดทอง ยาว ๑๔ วา ๑ ศอก ๑ คืบ กาลัง ๔ ศอก ๗ นิ้ว
 ๒๔. พระที่นั่งกราบ ชื่อ กล้องสลัด ยาว ๑๔ วา กาลัง ๔ ศอก ๗ นิ้ว
- รวมทั้งเรือศรี เรือประภค เรือเอกไชย เรือกราบ เป็นเรือพระที่นั่ง ๒๔ ลำ

* เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่มที่ ๒, ศึกษานันทน์พานิชย์, ๒๕๐๔ หน้า ๑๗๕-๑๗๘
ส่วนหนึ่งภาพเขียนเรือกระบวนพยุหยาตราชลมารค ในพระอุโบสถวัดพุทธมณฑล สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก^๑ ในวันศุกร์ที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนหก ปีกุนแล้ว ได้โปรดให้เสด็จเลียบพระนครทั้งทางสถลมารคและชลมารค โดยเสด็จเลียบพระนครทางชลมารค ในวันพุธที่ ๒๑ พฤษภาคม การเสด็จเลียบพระนครครั้งนี้ มีกระบวนเรือเตรียมแห่รับเสด็จ มี

ตอนที่ ๑

๑. เรือแห่งทราย นำเสด็จ ๖ ลำ เรือยาว ๑๐ วา มีธงหน้าธงท้าย มีปืนเปรี๊ยะมนำเรือลำละกระบอก
๒. เรือประตู่แห่กระบวนหน้าเป็นเรือกัญญา พระเทพพลู ลำซ้าย พระราชรองเมือง ลำขวา
๓. เรือเหราลายก้ามมะลอ มีกูปจตุรมุขมีปืนใหญ่หน้าเรือ ๑ กระบอก ๒ ลำ เป็นของฝรั่งแม่นปืน
ลงเรือลำละ ๔ คน หลวงเสน่ห์สรชิตเป็นนายลำ

๔. เรือแซดขร่าบุญ ของพระยารัตนจักรลำขวา เรือแซดสารสินธุ์ พระยาภักดีสงคราม ลำซ้าย
๕. เรือแซดลุมระเวง พระยาสีหราช ลำขวา เรือแซดทะเลหลวง พระยาฤทธิไกร ค่าย
๖. เรือแซดวารี พระยากำแหงหาญณรงค์ ลำขวา เรือแซดศรีปทุมสมุทร พระยาจงใจหาญ ค่าย
๗. เรือแซดระเซ้คำรามร้อง พระยาจตุรงค์ฤทธิ์ ลำขวา เรือแซดระเซ้คะนอง พระยาอัคริธิ ค่าย
๘. เรือแซดชิงไชยศ พระยาแสงคัตรุ เรือแซดเพชรปุมคาบ พระยาปราบปัจจามิตร มีธงท้ายผูก
ปืนหน้าเรือ ฝรั่งแม่นปืนลำละ ๒ คน

ตอนที่ ๒

๙. เรือพาลิรั้งทวีป ท้ายเรือเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหม ซึ่งโปรดให้เรียกว่า เจ้าพระยาอัครอุดมบรมเสนาบดีเป็นนายลำ มีทนายหมอบอยู่หน้า ฝีพาย ๖๐ คน

๑๐. เรือกัญญา พระยาเทพอรชุน ลำขวา พระยาราชนิกุล ลำซ้าย ฝีพาย ๔๐ คน
๑๑. เรือสารวัตร ๒ ลำ มีขุนนางเป็นนายลำ ฝีพายลำละ ๒๓ คน
๑๒. เรือเอกไชยพันด้า มีธงหน้าธงท้าย กลางเรือมีมณฑปทรงพระไชย มีฉัตร ๕ ชั้น ปักเคียง
มณฑป ตำรวจใหญ่ซ้ายเป็นนายลำ ฝีพาย ๕๘ คน

๑๓. เรือกัญญากลอง นำเสด็จ พระยารัษฎนครเป็นนายลำ ฝีพาย ๒๕ คน
๑๔. เรือกิ่งชลพิมานไชย ลำขวา เรือกิ่งไกรศรมารชัย มีธงปักหน้าปักท้าย มีมณฑปกลางตั้ง
พระมหากฐิน กับวางผ้าทรงพระพุทธรูป มีฉัตร ๕ ชั้น ปักซ้ายขวาข้างมณฑป เจ้าพนักงานเป็นนายลำ ฝีพาย
ลำละ ๕๒ คน หมู่ ๑ คน

ตอนที่ ๓

๑๕. เรือกระบี่ราญรอนราพนธ์ พระอนุรักษโยธา ลำขวา เรือกระบี่ปราบเมืองมาร พระมหาสงคราม
ลำซ้าย

๑๖. เรือเสือทะเลยานชล หลวงเดชสำแดง ลำขวา เรือเสือคำณชลสินธุ์ หลวงแสงสรสิทธิ์ ลำซ้าย
เป็นเรือเจ้ากรมทหารปืนปากน้ำ ในเรือมีคนกระทุ้งเสา ฝีพายลำละ ๓๘ คน

๑๗. เรือโตฆมังคลสิน หลวงวิจารณ์โกษา ลำขวา เรือโตผินสมุทร หลวงโยธาทักดี ลำซ้าย ในเรือมี
คนกระทุ้งเสา ฝีพายลำละ ๓๐ คน

๑๘. เรือสงก่าแหงหาญ หลวงพิทักษโยธา ลำขวา เรือสงชาญชลสินธุ์ หลวงนราเรืองเดช ลำซ้าย
เป็นเรือเจ้ากรมไพร่หลวงอาสาใหญ่ กรมเก่า มีฝีพาย ๓๐ คน

๑๙. เรือเหราล่องลอยสินธุ์ หลวงวิเชียรโพธิยนต์ ลำขวา เรือเหราลีลาสมุทร หลวงสกลพิมาน ลำ
ซ้าย เป็นเรือเจ้ากรมไพร่หลวงกรมวัง ฝีพายลำละ ๓๐ คน

๒๐. เรือกิลเลนประลองเชิง หลวงเทพเดช ลำขวา เรือกิลเลนละเลิงชล หลวงสุรินทรเดช ลำซ้าย
เป็นเรือเจ้ากรมทำรู่ มีฝีพาย ๓๐ คน

๒๑. เรือมังกรจำแลงอาสา หลวงรามเดช ลำขวา เรือมังกรแผลงฤทธิ์อาสา หลวงเพชรกำแหง ลำ
ซ้าย เป็นเรือเจ้ากรมอาสา ๖ เหล่า มีฝีพาย ๓๐ คน หมู่ ๑ คน

^๑เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔, ศักขานันต์พานิชย์, ๒๕๒๑ หน้า ๓๑-๔๐.

ตอนที่ ๔

๒๒. เรือสุรายุภักษ์ หลวงศรีสาแดง ลำขา เรือสุรปักษ์ หลวงจงพยพ ลำซ้าย เป็นเรือปลัด
เซ่นทอง มีฝีพาย ๔๐ คน

๒๓. เรือครุฑเห็นเห็จ หลวงไชยเดชะ ลำขา เรือครุฑเจริญไตรจักร หลวงจตุรงค์วิไชย ลำซ้าย
ฝีพายลาละ ๔๐ คน

๒๔. เรือสุวรรณเทรา ลำขา เรือเทราข้ามสมุทร ลำซ้าย มีเจ้าพนักงานเป็นนายกำกับลำ มีนักสราช
ถือธงหักทองขวางหน้าเรือท้ายเรือ มีกลองชนะทำด้วยเงิน ลาละ ๕ คน มีฝีพาย ๔๘ คน มีเรือกลองนำไป
หว่างกลาง พระยาพิไชยรัตนฤทธิเป็นนายลำ ฝีพาย ๒๕ คน

๒๕. เรือมงคลสุบรรณ ลำขา เรือศรีสุพรรณหงส์ ลำซ้าย นักสราชถือธงหักทองขวาง หน้าเรือ
ท้ายเรือ มีกลองชนะทำด้วยเงิน ลาละ ๕ คน ฝีพายลาละ ๖๕ คน

๒๖. เรือกัณฐ์ศรีสมรตไชย ลำขา เรือกัณฐ์ไกรแก้วจักรรัตน์ ลำซ้าย มีนักสราชถือธงหน้าธงท้ายมี
มณฑปตั้งพระเจดีย์เงิน ตั้งพระสุพรรณบัฏ มีแตรวง แตรฝรั่ง ลาละ ๑๗ คน ฝีพายลาละ ๖๕ คน

๒๗. เรือกัณฐ์สุนทรไชย หมื่นสิทธิโสรบ ลำขา เรือกัณฐ์ไกรสรจักร หมื่นภักดีศวร ลำซ้ายเป็น
เรือตำรวจใน มีนักสราชถือธงหน้าธงท้าย มีคชาธารปักฉัตร ๗ ชั้น ฝีพาย ๕๖ คน

๒๘. เรือกระโท่ หลวงลักษมณา ลำขา เรือกระโท่ หลวงสุนทรภักดี ลำซ้าย เป็นเรือของอาสา
จาม ฝีพายลาละ ๓๕ คน

๒๙. เรือกระโท่ หลวงคชเสนี ลำขา เรือกระโท่ ขุนวิชิตสงคราม ลำซ้าย เป็นเรือของอาสาจาม
ซ้ายขวา ฝีพายลาละ ๓๕ คน หมู่ ๑ คน

ตอนที่ ๕

๓๐. เรือกันขา	เรือตั้งซ้าย
๓๑. เรือตั้งกองกลาง ขวา	เรือตั้งกองกลาง ซ้าย
๓๒. เรือตั้งตำรวจสนม ขวา	เรือตั้งตำรวจสนม ซ้าย
๓๓. เรือตั้งตำรวจนอก ขวา	เรือตั้งตำรวจนอก ซ้าย
๓๔. เรือตั้งตำรวจใหญ่ ขวา	เรือตั้งตำรวจใหญ่ ซ้าย
๓๕. เรือตั้งตำรวจใน ขวา	เรือตั้งตำรวจใน ซ้าย
๓๖. เรือตั้งล้อมวัง ขวา	เรือตั้งล้อมวัง ซ้าย
๓๗. เรือตั้งเกณฑ์หัด ขวา	เรือตั้งเกณฑ์หัด ซ้าย
๓๘. เรือตั้งอาสาพิเศษ ขวา	เรือตั้งอาสาพิเศษ ซ้าย
๓๙. เรือตั้งนำหน้าฉาน ขวา	เรือตั้งนำหน้าฉาน ซ้าย
๔๐. เรือตั้งฉลาญสมุทร ขวา	เรือตั้งฉลาญสมุทร ซ้าย
๔๑. เรือตั้งบ้าน ขวา	เรือตั้งทองขวานฟ้า ซ้าย

เรือตั้งตั้งแต่หมายเลข ๒๐-๔๑ มีนายกำกับลำถือปืนคาบศิลา ลาละ ๔ คน มีคนกระทุ้งเส้ลาละ
๒ คน ฝีพายลาละ ๔๕ คน มีเรือกัณฐ์สารวัตรไปกลางแถวลำหนึ่ง มีจมื่นสมุทพิฆาน เป็นนายลำ ฝีพาย
๓๕ คน

ส่วนหนึ่งภาพเขียนรั้วกระบวนพยุหยาตราชลมารค
ในพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

A part of the Royal Barge Procession during
the early Bangkok period depicted in the
Ordination Hall of Wat Pathumwanaram,
Bangkok.

ตอนที่ ๖

๔๒. เรือเอกไชยหลาวทอง ขวา เรือเอกไชยเหิรทาว ซ้าย มีนักสราษถือธงหักทองขวางหน้าเรือท้ายเรือ มีกลองมโหระทึกประโคมล่ำละ ๕ คน ฝัพายล่ำละ ๔๕ คน

๔๓. เรือกลองนำเสด็จ พระยาพิไชยสงคราม เป็นนายล่า ฝัพาย ๒๕ คน

๔๔. เรือกิ่งศรีประภัสร์ไชย ลำพระที่นั่งทรง

๔๕. เรือกิ่งไกรสรमुख พระที่นั่งรอง

ทั้งสองลำมีนักสราษถือธงหักทองขวางหน้าท้าย มีมณฑปยออดเป็นพระที่นั่งประดับพลอยสีต่าง ๆ มีเศวตฉัตรขาลายทอง ๗ ชั้น ปักเคียงพระมณฑปซ้ายขวา เครื่องสูงอภิรมชุมสาย ตั้งรายไปตามเรือฝัพาย ๑๐๐ คน

๔๖. เรือกราบ มีกัญญาผ้าหน้าโชนหักทองขวาง จางวางเจ้ากรม ปลัดกรม ตำรวจหน้า ตำรวจหลัง ทหารในรักษาพระองค์ กรมวัง แสดตัน มหาตเล็กเป็นนายล่าตามเสด็จ พายไป ๔ แถว ๆ ละ ๖ ลำ รวมเรือ ๒๔ ลำ

๔๗. เรือตาร้าย เกณฑ์หัดแสงปืนประทุนแดง ๔ ลำ มีพระอัคนศร พระศรล่าแดงเดช จมื่นแก่ง-คิลป์ จมื่นแก่งศร เป็นนายล่าแต่ละลำ บรรทุกปืนเครื่องอาวุธเตรียมไป ฝัพายล่ำละ ๒๕ คน

๔๘. หมูเรือศรีประกอบเขียนลายทอง เป็นเรือประเทียบม่านทองแย่ง รวม ๖ ลำ ของกรมฝ่ายใน ฝัพายล่ำละ ๕๐ คน ได้แก่

เรือสวัสดิชิงไชย

เรือวิไลเลขา

เรือรังษิพิยรัตน์

เรือจักรพรรดิภิรมย์

เรือทินกรสองศรี

เรือมณีจักรพรรดิ

๔๙. หมูเรือแซ มี ๔ ลำ ทวนปักท้ายเรือ มีฝัพายล่ำละ ๓๕ คน ได้แก่

เรือแซหมู่ชลจร พระยาเกียรติ

เรือแซสุรกาทะเลาะ พระยาพระราม

เรือแซวิกันชนล พระยาปราบปัจจามิตร

เรือแซอนนตสมุทร พระยาแสงศัตร์

๕๐. เรือกราบกัญญา พระนรินทร์เสนี เรือกราบกัญญา พระราชเสนา (แทนพระศรีสทเทพ) เป็นเรือประตูล้าง มีฝัพายล่ำละ ๓๕ คน หมู ๑ คน

๕๑. เรือกัญญาผูกผ้าหน้าโชนหักทองขวาง ผูกฟู่ ผูกดาว เป็นเรือพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าหลานเธอ และพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ มีรวม ๒๓ ลำ ฝัพายล่ำละ ๕๐ คน

๕๒. เรือสุครีพครองเมือง พระยาสุริยพัฒน์รัตนราชโกษา ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า เจ้าพระยา-บรมมหาพิชัยญาติ เสนาบดีผู้ใหญ่เป็นนายล่า เรือนี้มีธงหักทองขวางปักหน้าเรือและท้ายเรือ มีนายหมอบหน้า ฝัพาย ๖๐ คน

๕๓. เรือกราบกัญญาหมู่ชุมตยาผู้ใหญ่ ผู้น้อย ที่มีได้เข้ากระบวนเป็นนายล่า มีฝัพาย ๓๐-๔๐ คน

๕๔. หมูเรือแก่งพิ้ง ขุนนางจีนเจ้าภาษี ๒๐ ลำ

๕๕. เรือลำปั่น ขุนนางน้อย ๆ ซึ่งมีได้เข้ากระบวนแห่ เรือนี้นยาว ๖-๘ วา มีฝัพายล่ำละ ๑๔, ๑๕, ๒๐ คน รวมเรือในกระบวน ๒๖๘ ลำ เจ้าพนักงานและพลพาย ๑๐,๐๐๐ คนเศษ เรือนอกกระบวนประมาณ

๕๐ ลำเศษ

จากเรื่อง **พระราชพิธีทวาศมาส**^๑ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรงกล่าวถึงริ้วกระบวน ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันสามารถนำมาเปรียบเทียบกับเรื่องราวในพระราชพงศาวดารได้เริ่มต้นด้วยเรือตั้งซึ่งเป็นเรือรูปสัตว์ แล้วตามด้วยเรือแซ เรือญวน แล้วจึงถึงเรือพระที่นั่งถึง ๒ ลำ ลำหนึ่งเป็นเรือพระที่นั่งทรง อีกลำหนึ่งเป็นเรือพระที่นั่งรอง ดังบทความโคลงที่ว่า

^๑ พระราชพิธีทวาศมาส, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์, เจ้าพระยาธรรมจักรดิลกธิดี ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔ หม่อมราชวงศ์ เป้น, โรงพิมพ์เจริญผล, หน้า ๕๗-๗๗.

• ชลมารคพยุหยาตร้าย	เป็นชบวน
เรือรูปสัตว์จำนวน	คู่ตั้ง
เรือแซ่กเรือญวน	แจวคู่ นำเฮย
เรือกึ่งที่นั่งทั้ง	คู่ให้ทรงรอง
• ทหารญวนลั่นสอดเสื้อ	จีนประจำ
สามคู่อ้อยแจวนำ	แท่นหน้า
ท้ายธงปักทุกลำ	อาวซ อีกเฮย
ปืนใหญ่แม่นปืนกลำ	อยู่ยั้งลาลสอง
• เรือแซ่แท่นเหลาล้วน	มวญมอญ
ลำหนึ่งหมู่ชลจร	ซื่อแท้
อีกลำหนึ่งสุกร	กำทะเลาะ
นำหัวหน้ากรรเชียงदै	โยกโย้ เต็มตึง
• แซซิงไซเยศอ้าง	ออกนาม
อีกเพศภูกามตาม	คู่ล้า
จรเข้ชื่อ คำราม	ร้องเรียก เรือแซ
หนึ่งชื่อคนองน้ำ	หกถ้วนชบวนเดิม

นั่นคือมีเรือญวนพายนำหน้า ๓ คู่ ต่อมาเป็นเรือแซ ซึ่งมีพวกมอญลงประจำ ๑ คู่ ชื่อเรือหมู่ชลจร กับเรือสุกรกำทะเลาะ แล้วเป็นเรือแซของพวกภูกาม (พม่า) อีก ๑ คู่ แต่มิได้เอ่ยถึงชื่อเรือ จากนั้นก็เป็นเรือตั้งรูปสัตว์ ๑ คู่ หัวรูปจรเข้ชื่อ เรือคำราม และเรือคนองน้ำ รวมเรื่อนำที่กล่าวมาแล้วเป็นเรือ ๖ คู่ ถัดไปเป็นเรือรูปสัตว์ และเรือกราบ ซึ่งมีเสนาบดีต่าง ๆ คู่มไปแต่ละลำดังนี้

เรือเสือชื่อ เรือเสือทะยานชล (หลวงเดชสำแดง) เรือเสือคำณสินธุ์ (หลวงแสงศรีสิทธิ)

เรือกราบกัญญา ๒ ลำ ของพระราชวราวุธ กับของ พระเทพอรชุน

เรือสาธชื่อ เรือกำแหงทางญ (หลวงพิทักษ์โยธา) เรือชาญชลสินธุ์ (หลวงนราเรืองเดช)

เรือกิเลนชื่อ เรือประลองเชิง (หลวงเทพเดช) เรือละเลิงชล (หลวงสุรินทร์เดช)

เรือมกรชื่อ เรือมกรแผลงฤทธิ์ (พระรามพิชัย) เรือมกรจำแลง (พระเผด็จสงคราม)

เรือเหราชื่อ เรือล่องลอยสินธุ์ (หลวงสกลพิमान) เรือลินลาสมุทร (หลวงวิเชียรไพชยนต์)

เรือโต^{*} ชื่อ เรือผืนสมุทร (ขุนชำนาญภักดี) เรือหมื่นแผ่นน้ำ (ขุนศรีสังหาร) เรือดังกล่าวนี้จะตั้งคฤห์กลางลำ ลวดลายที่ลำเรือทำน้ำมัน หลังจากคฤห์คาคผ้าแดง ต่อมาเป็นเรือรูปสัตว์อีก ๔ คู่ ตั้งคฤห์ตรงกลาง หลังจากคาคแดง ปักทองลายกรวยเชิง ลวดลายที่เรือเป็นลายรดน้ำ หรือลงรักปิดทองนั่นเอง ซึ่งได้แก่

เรือกระบี่ ชื่อ เรือกระบี่ราญรอนราพนธ์ (หลวงศรีธรรงค์) เรือกระบี่ปราบเมืองมกร (หลวงมหาโยธี)

เรือยักษ ชื่อ เรือสุรายุภักษ์ (หลวงเสนานนท์) เรือสุรปักษีสมุทร (หลวงพลอาไศรย)

เรือกระบี่ ชื่อ เรือพาลีรังทวีป (ขุนพรหมรักษา) เรือสุครีพครองเมือง (ขุนอินทร์รักษา)

เรือครุฑ ชื่อ เรือครุฑเทินระเห็จ (ขุนบัญชาพล) เรือครุฑเตร็จไตรจักร (ขุนฤทธิ์พิชัย) ต่อจากเรือครุฑเป็นเรือกราบ ๑ คู่ พายนำหน้า เรือคู่ชัก จากนั้นก็ตามด้วยเรือพระที่นั่งทั้ง ชื่อ เรือศรีสมรรถไชย ตรงกลางลำตั้งบัลลังก์บุษบก ดังบทโคลงที่ว่า

ตัดถึงเรือกึ่งแก้ว	ศรีสมรรถ ไชยเฮย
ประกอบกนกสนัด	ชดช้อย
บัลลังก์บุษบกรัตน์	เรืองโรจ
แสงสุวรรณสุกย้อย	ยอดหล้า เลอหา

*เรือโต ไม่ทราบแน่ชัดหมายถึงสิงโต หรือ โลโต.

๑. เรือต้งนอก คือ เรือของขุนจงใจหาญ ขุนผลาญไพร่
๒. เรือกันของกรมสุรัสวดี คือ เรือของขุนนราฤทธิ์ไกร ขุนพิไชยชาญยุทธ
๓. เรือต้งตำรวจ
๔. เรือต้งของพวกเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง คือ เรือของขุนคงปิ่นไฟ ขุนไล่พลรบ
๕. เรือต้งของพวกล้อมวัง คือ เรือของหลวงอภัยพลชาญ หลวงชนะไพริน
๖. เรือต้งของพวกอาสาพิเศษ คือ เรือของขุนอนุชิตสงคราม ขุนรณฤทธิ์พิไชย
๗. เรือต้งของทหารใน คือเรือของหมื่นจงใจสนิท หมื่นจิตรรักษา

ต่อมามีเรือปลัดตำรวจนำหน้าเรือทหารใน จากนั้นเป็นเรือกลอง ซึ่งอยู่หน้าเรือคู่ชัก แล้วจึงถึงเรือพระที่นั่งเอกไชยตั้งบุษบก ชื่อเรือพระที่นั่งศรีประภัสร์ไชย สำหรับตั้งผ้าพระกฐิน ตามด้วยเรือพระที่นั่งรอง ๒ ลำ คู่กัน คือ เรือทองบัปน์ อยู่ฝ่ายขวา มีชาวโพธิ์เรียงเป็นพลพาย เรือทองแขวนฟ้า อยู่ฝ่ายซ้าย มีชาวบ้านใหม่เป็นพลพาย ถัดไปเป็นเรือพระที่นั่งเทวธวัตร เรือพระที่นั่งเพชรรัตนรายดารา และเรือพระที่นั่งรัตนดิลก จากนั้นเป็นเรือพระที่นั่งกราบ ๓ ลำ^๑ คือ เรือพระที่นั่งประจำทวีป เรือพระที่นั่งกลีบสมุทร และเรือพระที่นั่งประพาสแสงจันทร์ และต่อด้วยเรือศรีอิก ๒ ลำ คือเรือพระที่นั่งจักรพรรดิภิรมย์ และเรือพระที่นั่งพิมานอมรินทร์

นี่เป็นริ้วกระบวนเรือพยุหยาตราในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่บ้าง ทั้งนี้อาจจะเห็นเพื่อให้ความสวยงามและความโอ่อ่ายิ่งขึ้นนั่นเอง

นอกจากพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินที่ต้องใช้เรือพระที่นั่งแล้ว ก็ปรากฏว่าในพระราชพิธีลอยพระประทีป^๒ หรือที่สมัยโบราณเรียกว่า พระราชพิธีจองเปรียง และคนไทยปัจจุบันรู้จักกันว่าลอยกระทงนั้น ในสมัยโบราณการประกอบพระราชพิธีนี้ก็มีการใช้เรือพระที่นั่ง และเรือต้ง เรือกันด้วย นั่นคือให้พันพรมราช ทำหมายบอกล้อมวงบริเวณที่ใช้ทำพระราชพิธี มีพลเรือน ทหาร และกรมท่าทอดทุ่นใหญ่หน่อย ตามหมายที่ตั้งทุ่น กอง พวกที่ทอดทุ่นรั้วสายใน พวกปลัดกรม นั่งเรือคฤห์ ซึ่งใช้เรือรูปสัตว์เขียนลายน้ำมัน ไปทอดทุ่นด้านขวา ๔ ทุ่น ด้านซ้าย ๔ ทุ่น ทางเหนือน้ำสุดเป็นเรือของขุนเทพราช ส่วนท้ายสุดเป็นเรือของขุนศรีนรินทร์

รั้วสายนอก ให้พวกกองท่าลุ กองเกณฑ์หัดฝรั่ง กองสนม และกองตำรวจ ทอดทุ่น

รั้วสายกลาง เป็นเรือพิณพาทย์ มีกลองแขกหน้า มีเรือนอก ๒ ลำ เป็นเรือคอยจุดดอกไม้เพลิง ตรงกลางเป็นเรือบัลลังก์ขนานที่จะมาทรงลอยพระประทีป ด้านหน้าของเรือบัลลังก์ขนาน มีเรือตำรวจในทอดอยู่ ส่วนทางหน้าฉาน เป็นเรือของกรมพระตำรวจใหญ่ กองกลาง มีเรือต้งของกรมอาสา และเรือกัน นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการทอดทุ่นยังมีเรือปืนที่เรียกว่า “กันโบด” (Gun Boat) ๔ ลำ อยู่ด้านเหนือน้ำ ๒ ลำ ได้น้ำอีก ๒ ลำ

ชั้นนอกออกไปเป็นเรือสำหรับกักเรืออื่น ๆ มิให้ผ่านเข้ามาในบริเวณที่จะประกอบพระราชพิธี โดยมีพวกอาสาจามคอยตีฆ้องกระเดอบอกเตือน ส่วนพวกนครบาลซึ่งทอดทุ่นอยู่ในชั้นนอกสุดนั้นคอยเก็บสิ่งต่าง ๆ ที่ลอยมาตามน้ำให้ออกไป ในยามค่ำก็มีเรือตำรวจติดโคมเพชร โคมสาน และโคมกลีบบัวส่องเพื่อไม่ให้พวกเล่นเรือในคืนนั้นผ่านเข้ามาในเขตด้วยการตีฆ้องกระเดอบอก ในเรือรูปสัตว์ของพวกตำรวจจะมีปืนจ่ารงติดตั้งอยู่ ส่วนบนตลิ่งทั้งสองด้านมีพันพุมิ และพันเทพราชไปตั้งกองรักษาความปลอดภัย โดยทางฝั่งตะวันออกมี ๖ กรม เช่น ทหารใน ทหารเลือกหอก ทหารกองรักษาพระองค์ กองอาสาญ่ปุ่น กรมไพร่คลังสินค้า ส่วนทางฝั่งตะวันตกมีกองรักษาความปลอดภัย ๑๐ กรม เป็นพวกกองตระเวน

เมื่อได้เวลาเสด็จถึง เจ้าพนักงานก็จะชักโคมสัญญาขึ้นยอดเสา บรรดาเรือทุ่นก็จะจุดโคมราย บรรดาพิณพาทย์และกลองแขกก็ประโคม ทหารก็เป่าแตร พระเจ้าอยู่หัวก็จะเสด็จลงเรือพระที่นั่งอนันต-

^๑ เรือทั้ง ๓ ลำนี้กล่าวกันว่า “ป่าไต้” (คงหมายถึงปักขไต้) ต่อถวายมกไว้เป็นเรือพระที่นั่งต้น สำหรับผลัดเปลี่ยนวันละลำ.

^๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์, เล่มเดียวกัน หน้า ๘๖.

นาคราช ล่องไปที่เรือบัลลังก์ขนาน ในกระบวนก็มีเรือตั้งบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปหิ้งค์จำลองลำหนึ่ง ตั้งพุ่มพานทองอีกลำหนึ่ง เรือในริ้วกระบวนถัดไปมีเรือโชมตยา เรือตั้ง เรือรูปสัตว์ ซึ่งล้วนตั้งถุกักัญญาดาดผ้าแดงลายทอง ส่วนเรือพระที่นั่งต้นมี เรือนาค เรือครุฑ เรือหงส์ เรือเหรา เรือกิ้งก่า เรือเอกลีไฉย เรือกราบ เรือพวกนี้ตั้งบัลลังก์มณฑปตรงกลางลำมีม่านปักดินทอง ในเรือกราบล้วนเป็นพวกขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งการจัดเรือพระราชพิธีในพระราชพิธีจองเปรียง กับเรือในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินจะคล้ายกัน เพียงแต่เรือในพระราชพิธีจองเปรียงไม่ใหญ่โตมากมายอย่างในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน

อย่างไรก็ดีสำหรับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคนี้ มีวิธีการจัดกระบวนเป็น ๒ กระบวน^๑ เรียกว่า “กระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค” และ “กระบวนพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารค” อีกกระบวนหนึ่ง แต่โบราณท่านจัดลักษณะกระบวนทั้งสองนี้แตกต่างกันอย่างไร กระบวนใดใช้เรือกล้ำ เรืออะไรบ้าง นั้นยังไม่มีใครสามารถที่จะค้นคว้าหาหลักฐานมารวบรวมไว้ให้สมบูรณ์ได้ จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ครั้งทรงทำหน้าที่แทนเสนาบดีกระทรวงทหารเรืออยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามที่จะค้นคว้าหาหลักฐานเพื่อวางเป็นระเบียบปฏิบัติไว้ก็ไม่อาจทรงกระทำได้ ดังนั้นเมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ จึงได้ทรงทำหนังสือกราบบังคมทูลผ่านทางราชเลขาธิการ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตวางระเบียบริ้วกระบวนเรือพระราชพิธีเสียใหม่ โดยจัดรูปกระบวนเข้าหาจำนวนเรือที่มีอยู่เป็นสำคัญ ยึดหลักโบราณราชประเพณีแต่เพียงอนุโลม ซึ่งริ้วกระบวนเรือซึ่งจอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทูลเกล้าฯ ถวายมีดังนี้

ขบวนพยุหยาตราใหญ่

จัดเป็น ๔ สาย มีเรือคือ

๑. เรือประตู่หน้า	๑ คู่
๒. เรือพิฆาต	๑ คู่
๓. สายนอก เรือตั้ง	๑๑ คู่
๔. สายใน เรือรูปสัตว์	๔ คู่

ถือลำดับแต่หลังไปหน้า คือ

เรือครุฑ เรือกระบี่ เรือพญาวานร
เรืออสูร กลองชนะลงเรือครุฑ

๕. เรือกลองนอก ๑	กลองใน ๑
๖. เรือตำราวนอก ๑	ใน ๑

๗. เรือเอกชัย ทอดบุษบก ทรงฉัตรหรือพระพุทธรูป หรือพุ่มแล้วแต่งาน มี เครื่องสูง ชงสามชาย แตร สังข์

๘. เรือคู่ชัก ใช้เรือเอกชัยเหินท้าว และเรือเอกชัยหลาวทอง มี แตร สังข์ มโหระทึก ลง

๙. เรือพระที่นั่งทรง ใช้เรือพระที่นั่งกึ่ง ทอดพระที่นั่งบุษบก มีเครื่องสูง ชงสามชาย

๑๐. เรือพลับพลา ใช้เรือพระที่นั่งศรี ทรงบัลลังก์กัญญา

๑๑. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือพระที่นั่งศรี ทรงบัลลังก์กัญญา

๑๒. เรือตำราวจ ตาม

๑๓. เรือทหาร แสง

๑๔. เรือประตู่หลัง

^๑ กระบวนพยุหยาตรา. ม.ร.ว.แสงสุริย์ ลดาวัลย์.

ขบวนพยุหยาตราน้อย

จัดเป็น ๒ สาย มีเรือต่าง ๆ คือ

๑. เรือประตู่หน้า	๑ คู่
๒. เรือพิฆาต	๑ คู่
๓. เรือตั้ง	๗ คู่
๔. เรือรูปสัตว์	๔ คู่

ถือลำดับแต่หลังไปหน้า คือ

เรือครุฑ เรือกระบี่ เรือพญาวานร
เรือสุร กลองชนะเรือครุฑ

๕. เรือกลองนอก ๑	กลองใน ๑
๖. เรือตำราจนอก ๑	ใน ๑
๗. เรือเอกชัยทอดบุษบก ทรงผ้าไตร หรือพระพุทธรูป หรือพุ่ม	
๘. เรือคู่ชัก ใช้เรือเอกชัยเหินหาว เอกชัยหลาวทอง มี แตร สังข์ มโหระทึก ลง	
๙. เรือพระที่นั่งทรง ใช้เรือศรี รังทรง คงมีแต่เครื่องสูง	
๑๐. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือศรีทรงบัลลังก์กัญญา	
๑๑. เรือตำราจหลวงตาม	๑ คู่
๑๒. เรือทหารแสง	๒ คู่
๑๓. เรือประตู่หลัง	๑ คู่

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถือเป็นระเบียบปฏิบัติได้ตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมา ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับขบวนพยุหยาตราใหญ่เทียบพระนครคราวบรมราชาภิเษกสมโภชรัชกาลที่ ๖ และคราวบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗ แล้วก็ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ถ้าเปรียบเทียบกับขบวนพยุหยาตราชลมารคครั้งรัชกาลที่ ๔ ที่กล่าวไปแล้ว จะเห็นได้ว่าเรือบางประเภท เช่น เรือแซ เคยใช้เป็นกระบวนหน้า นำหน้าเรือพิฆาตนั้นหายไป เรือพิฆาตที่เคยมีมาแต่เดิม ก็นำมาเข้ากระบวนถึง ๖ คู่ คือ

เรือมังกรจำแลง	คู่กับ	เรือมังกรแฝงฤทธิ์
เรือเทราล่องลอยสินธุ์	คู่กับ	เรือเทราลินลาสมุทร
เรือสง่างาแหงหาญ	คู่กับ	เรือสง่างาญชลสินธุ์
เรือโตฆมังคลื่น	คู่กับ	เรือโตผืนสมุทร
เรือกิเลนประลองเชิง	คู่กับ	เรือกิเลนสะเลียงชล
เรือเสือทยานชล	คู่กับ	เรือเสือคำณสินธุ์

เรือดังกล่าวทั้งหมดนี้ เป็นเรือที่สร้างขึ้นไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทั้งสิ้น แต่ในกระบวนพยุหยาตราสมัยต่อมามีเรือพิฆาตเพียงคู่เดียว คือ เรือเสือทยานชล กับเรือเสือคำณสินธุ์

**แผนผังรั้วกระบวนเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารค
คราวฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕**

เรือกราบกันัญญา (เรือประตุน้ำ)		เรือกราบกันัญญา (เรือประตุน้ำ)	
เรือพิฆาตเสือคำณสินธุ์		เรือพิฆาตเสือทะยานชล	
เรือตั้ง		เรือตั้ง	
เรือตั้ง		เรือตั้ง	
เรือตั้ง	เรือกระบี่ปราบเมืองมาร	เรือกระบี่ปราบอรอนราพณ์	เรือตั้ง
เรือตั้ง		เรือกลางนอก	เรือตั้ง
เรือตั้ง	เรือสุรปักษา	เรือสุรายุภักษ์	เรือตั้ง
เรือตั้ง			เรือตั้ง
เรือตั้ง	เรือสุครีพครองเมือง	เรือพาลีรังทวีป	เรือตั้ง
	(กลองชนะ)	(กลองชนะ)	
เรือตั้ง			เรือตั้ง
เรือตั้ง	เรือครุฑเทร็จไตรจักร	เรือครุฑเหินเห็จ	เรือตั้ง
	(สังข์แตร)		
เรือตั้ง			เรือตั้ง
เรือตั้งชื่อ		เรือกลองใน	เรือตั้งชื่อ
ทองขวานฟ้า			ทองบ่าบิน
เรือเอกชัยหลาวทอง			เรือเอกชัยเหินหาว
(มีโหรทีก)			(มีโหรทีก)
เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์			
ทอดบัลลังก์บุษบก เป็นเรือพระที่นั่งทรง			
เรือเอนกชาติภุชงค์			
ทอดบัลลังก์กันัญญา เป็นเรือพระที่นั่งรอง			
เรือตำรวจหลวง	เรือตำรวจหลวง	เรือตำรวจหลวง	เรือตำรวจหลวง
เรือกราบกันัญญา			เรือกราบกันัญญา
(เป็นเรือประตูลัง)			(เป็นเรือประตูลัง)

ข้อที่ผิดกันอีกประการหนึ่ง คือ การลำดับเรื่อรูปสัตว์ครั้งรัชกาลที่ ๔ นั้น เอาเรื่อกระบี่มาเป็นคู่หน้า เรื่อสุรเป็นคู่ที่ ๒ เรื่อพญาวานรเป็นคู่ที่ ๓ เรื่อครุฑเป็นคู่ที่ ๔ แต่ในการจัดกระบวนเรื่อพระราชพิธี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ นั้น ได้นำเรื่อกระบี่มาเป็นคู่ที่ ๓ เลื่อนเรื่อสุรเป็นคู่ที่ ๑ และเรื่อพญาวานรเป็นคู่ที่ ๒ แต่ต่อมา เมื่อคราวจัดกระบวนพยุหยาตราใหญ่ในงานฉลองพระนครครบรอบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ได้จัดลำดับเรื่อรูปสัตว์เช่นเดียวกับที่จัดในรัชกาลที่ ๔

กระบวนเรื่อครั้งนี้ไม่มีเรื่อทรงผ้าไตร หรือผ้าทรงสะพักพระพุทธรูป เพราะมิได้เสด็จขึ้นทรงนมัสการ หรือบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระอารามหลวง ดังเช่นเสด็จถวายผ้าพระกฐินหรือเสด็จเลียบพระนคร และไม่มีเรื่อพลับพลา เพราะมิได้ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ไม่ต้องทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎ หรือพระชฎามหากฐิน

สำหรับกระบวนพยุหยาตราน้อย ชลมารค ที่พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถือเป็นแบบตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมานั้น มีข้อแตกต่างจากกระบวนที่เคยจัดกันมาแต่ก่อนดังนี้ คือ

๑. เดิมไม่เคยใช้เรื่อรูปสัตว์ คราวนี้ได้นำเอาเรื่อรูปสัตว์มาเข้ากระบวนด้วย โดยจัดให้เป็นคู่ที่ ๔ ถึง ๑๑ รวม ๔ คู่ โดยตัดเรื่อดั้งเดิม ๔ คู่ออกไป

๒. เรื่อพระที่นั่งเป็นเรื่อทอดบัลลังก์กัญญา แต่เดิมเรื่อที่ทอดบัลลังก์กัญญาไม่ใช่เครื่องสูง แต่ในกระบวนที่จัดใหม่เปลี่ยนให้มีเครื่องสูงด้วย

ต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ สถานการณ์บ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร การถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราจึงมีอันต้องระงับไปเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี และในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูจารีตประเพณีการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกในรัชกาลปัจจุบัน

ใน พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นโอกาสที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ ๒๐๐ ปี รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลองขึ้น พระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งคือ การเสด็จพยุหยาตราชลมารค ในวันที่ ๕ เมษายน และกระบวนพยุหยาตราในวันที่ ๑๓ เมษายน โดยอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญแห่ออกเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำในวันสงกรานต์ อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย และถือเป็นสิริมงคลในการฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี การจัดกระบวนพยุหยาตราของทั้งสองวันนี้ ได้ใช้แผนผังการจัดริ้วกระบวนแบบเดียวกัน เพียงแต่ในวันที่ ๑๓ เมษายน มิได้อัญเชิญเรื่อพระที่นั่งสุพรรณหงส์ออกด้วยเท่านั้น

การเสด็จพยุหยาตราชลมารคในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ นั้น รัฐบาลได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานให้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช โดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารค เพื่อให้ประชาชนได้ชื่นชมพระบารมีและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ได้เตรียมจัดริ้วกระบวนพยุหยาตราใหญ่ เช่น เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับจากการเสด็จเปิดสะพานพระพุทธยอดฟ้า คราวฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่ที่แตกต่างออกไปคือเพิ่มเรื่อพระที่นั่งอนันตนาคราชทอดบุษบกบัลลังก์ เชิญพระชัยหลังช้างขึ้นอีกหนึ่งลำ แต่ครั้งนี้ได้มีการซ่อมใหญ่ริ้วกระบวนดังกล่าวได้มีผู้นำความกราบบังคมทูลให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า กระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารคที่ซ่อมเตรียมถวายให้เป็นกระบวนเสด็จพระราชดำเนินนั้นมองดูไม่งดงามเป็นสง่าเท่าที่ควร เพราะเรื่อพระที่นั่งไปอยู่ท้ายกระบวน มีเรื่อตามแต่เรื่อกรมวัง ๑ ลำ กับเรื่อแซงอีก ๑ ลำเท่านั้น ส่วนในสมัยโบราณนั้นมีเรื่อพระบรมวงศานุวงศ์ตามเสด็จเป็นกระบวนหลังอีกหลายลำ เรื่อพระที่นั่งจึงดูไม่เรียงท้ายกระบวน ส่วนปัจจุบันไม่มีเรื่อพระบรมวงศานุวงศ์ตามเป็นกระบวนหลัง เรื่อพระที่นั่งจึงกลายเป็นกระบวนหลังไม่งดงาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระดำริเห็นพ้องตามคำกราบบังคมทูลนั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงพระดำริแก้ไข* จัดรูปกระบวนเรื่อเสียใหม่ให้ดูงาม

* กระบวนพยุหยาตรา, คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๕ หน้า ๒๕-๒๖.

โดยได้ประทานข้อคิดเห็นในการปรับปรุงกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารค คือ

๑. ถอนเรือประตู่หน้า ซึ่งเดิมกำหนดใช้เรือตั้งทอง คือเรือทองขวานฟ้า และทองบ้านั่นแล่นนำ อยู่สายนอกนั้น ลงมาเป็นเรือกระบวนหลังสายในแนวเดียวกับเรือรูปสัตว์ในกระบวนหน้า

๒. จัดเรือตั้งคู่ ๑๑ ขึ้นไปเป็นเรือประตู่หน้า แต่ให้แล่นนำอยู่สายในแนวเดียวกับเรือพิฆาตและเรือรูปสัตว์

๓. กระบวนหน้าสายนอก ซึ่งรั้วกระบวนเดิมเป็นเรือตั้ง ๑๑ คู่ นั้น ให้ลดลงเหลือเพียง ๖ คู่ และมีเรือรูปสัตว์ ๔ คู่ เป็นเรือสายใน

๔. ถอนเรือตั้ง คู่ที่ ๗ ถึง ๑๐ รวม ๔ คู่ มาเป็นเรือกระบวนหลังรั้วนอก

การจัดกระบวนเรือตามพระดำริ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทำให้รูปกระบวนงดงามขึ้นคือมีทั้งกระบวนหน้า กระบวนเรือพระที่นั่ง กระบวนแซงเสด็จและกระบวนหลัง เป็นลักษณะดุจดาวล้อมเดือน คือมีเรือพระที่นั่งเป็นเดือน เรืออื่นในกระบวนหน้า ในกระบวนแซง และในกระบวนหลัง เป็นดาวล้อมอยู่ทุกด้าน รื้อกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี จึงเปลี่ยนไปจากรื้อกระบวนแต่โบราณ

กระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ๔ เมษายน ๒๕๒๔

The Large Royal Barge Procession held on April 5, 1982 in celebration of Bicentennial of Bangkok.

เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์
Suphannahong Royal Barge

ลวดลาย ประดับเรือพระที่นั่ง
อนันตนาคราช

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช
Anantanagaraj Royal Barge

โขนเรือเอกชัยทูลาททอง ตกแต่งด้วยลายรดน้ำเป็นรูปหัวเหรา
The stern of Ekachai Lau Thong Royal Barge is decorated
with Hera motif in gold, a mythical aquatic creature,
against black lacquer background.

เรือเอกชัยซึ่งมีโขนเรือเป็นตั่งสูงซึ่งมี ๒ ลำ คือเรือเอกชัยเหินทาว
และเรือเอกชัยทูลาททอง

Ekachai Royal Barges

เรือกระบี่ปราบเมืองมาร ตกแต่งโชนเรือเป็นรูปหนุมานหรือกระบี่
สีขาว

The Krabi Prab Muang Mara Royal Barge has monkey
figurehead painted in white.

เรือกระบี่ปราบรอนราพณ์ แต่งโชนเรือเป็นรูปกระบี่ (ลิง) สีม่วง

The Krabi Ran Ron Rap Royal Barge has monkey
figurehead in purple.

เรือเสือได้แก่ เรือเสือทยานชล และเสือคำรณสินธุ์ ตกแต่งโชน
เป็นรูปเสือใช้เป็นเรือบิน

The Royal Barges with tiger figurehead are Rua Sua Thayanchol, and Rua Sua Khamronsintu, which are ancient warships with muskets.

โชนเรือเสือ ตกแต่งโชนเป็นรูปเสือ และใช้เป็นเรือบิน The tiger figurehead barges with muskets.

เรือทองขวานฟ้า (เลื่อนมาจากชื่อ ทองแขวนฟ้า)

Rua Thong Khwan Fa meaning Golden Sky Axe Royal Barge

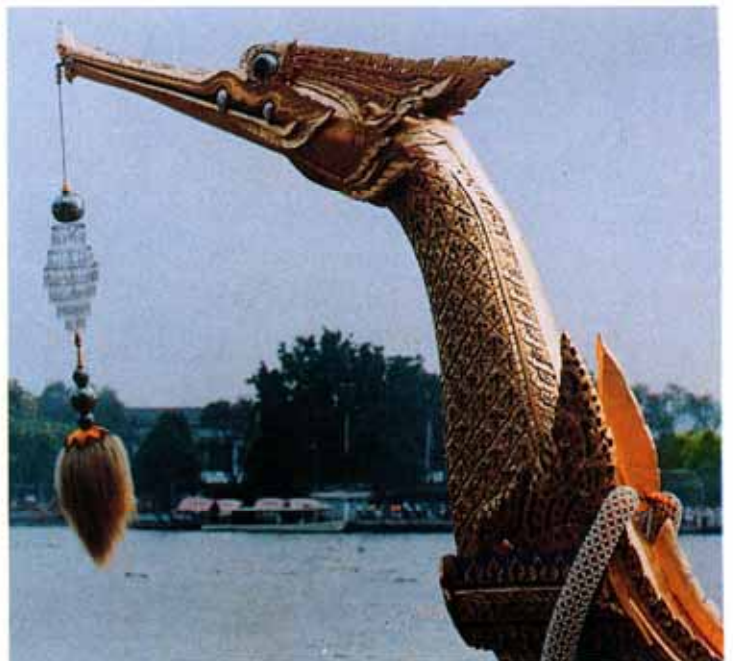
เรือแซง เดิมเรียก เรือแซ ในสมัยอยุธยาใช้เป็นกลุ่มเรือของพวกเขา
พลอาสาอัญญ กองอาทมาท

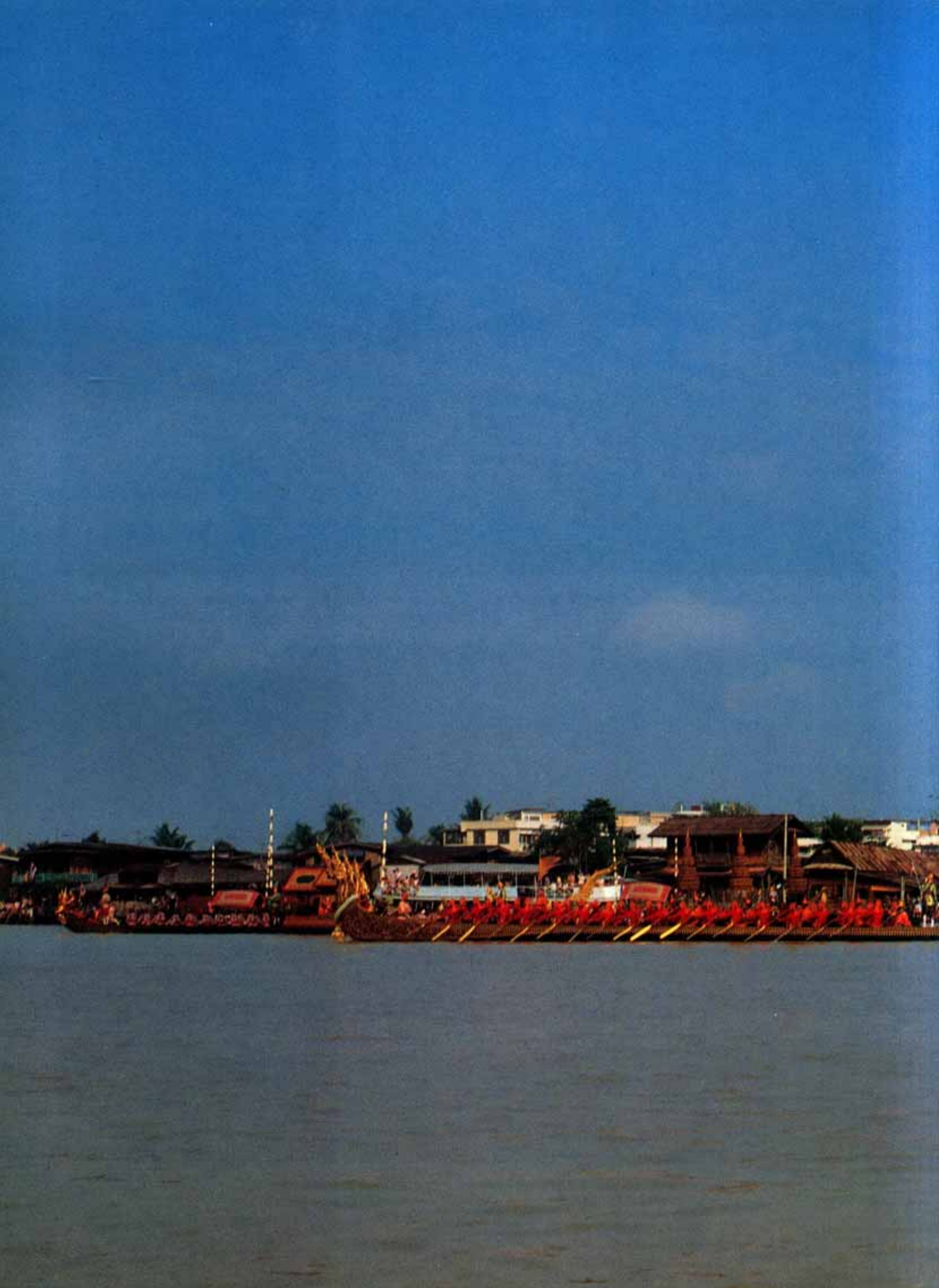
Rua Saeng was formally called Rua Sae, which was for the Mon volunteers during the Ayutthaya period.

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ : โขนเรือแกะสลักเป็นรูปหงส์ไทยอย่างงดงาม

Suphannahong Royal Barge with beautifully carved figurehead in the form of celestial swan in Thai style.

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เป็นเรือพระที่นั่งที่มีโชนเรือเป็นรูปพญานาคเจ็ดเศียร
Anantanagaraj Royal Barge with seven-headed snake figurehead.

ไซนเรือพระที่นั่ง ๓ ลำ

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ และเรือพระที่นั่ง อเนกชาติภุชงค์

Three figureheads of Anantanagaraj, Suphannahong, and Anekchatphutchong.

เรือเอกชัยเหินหาว

Ruea Ekachai Heurn Hao Royal Barge.

เรือพิฆาต : เรือเสือทยานชล และเรือเสือคำรณสินธุ์

Rua Phikhat Royal Barges with tiger figurehead : Rua Sua Thayanchon and Rua Sua Khamron Sinthu.

เรือครุฑเดวิดไตรจักร
Garuda Royal Barge

เรือดั่ง ในริ้วกระบวนพยุหยาตราชลมารค
Rua Dang Barges in the royal barge procession.

เรือกระบี่ปราบเมืองมกร : โขนเรือเป็นรูปหนุมาน จากเรื่องรามเกียรติ์

Monkey figurehead royal barges : Royal Barge with Hanuman figurehead from the Ramakien epic.

เรือสุครีพครองเมือง : โขนเรือเป็นรูปสุครีพ (วานรสีแดง) จากเรื่อง รามเกียรติ์

Rua Sukrip Khrong Muang has the figurehead of Sukhrip from the Ramakien epic in the shape of red monkey.

เรือครุฑเหินเห็จ

Garuda Royal Barge called Rua Khrut Heurn Het

โขนเรือครุฑเหินเห็จ

The Garuda figurehead of Rua Khrut Heurn Het.

เรือสุรเวทย์ : โขนเรือเป็นรูปตั้งอสุรเครื่องนก ตัวสีม่วง

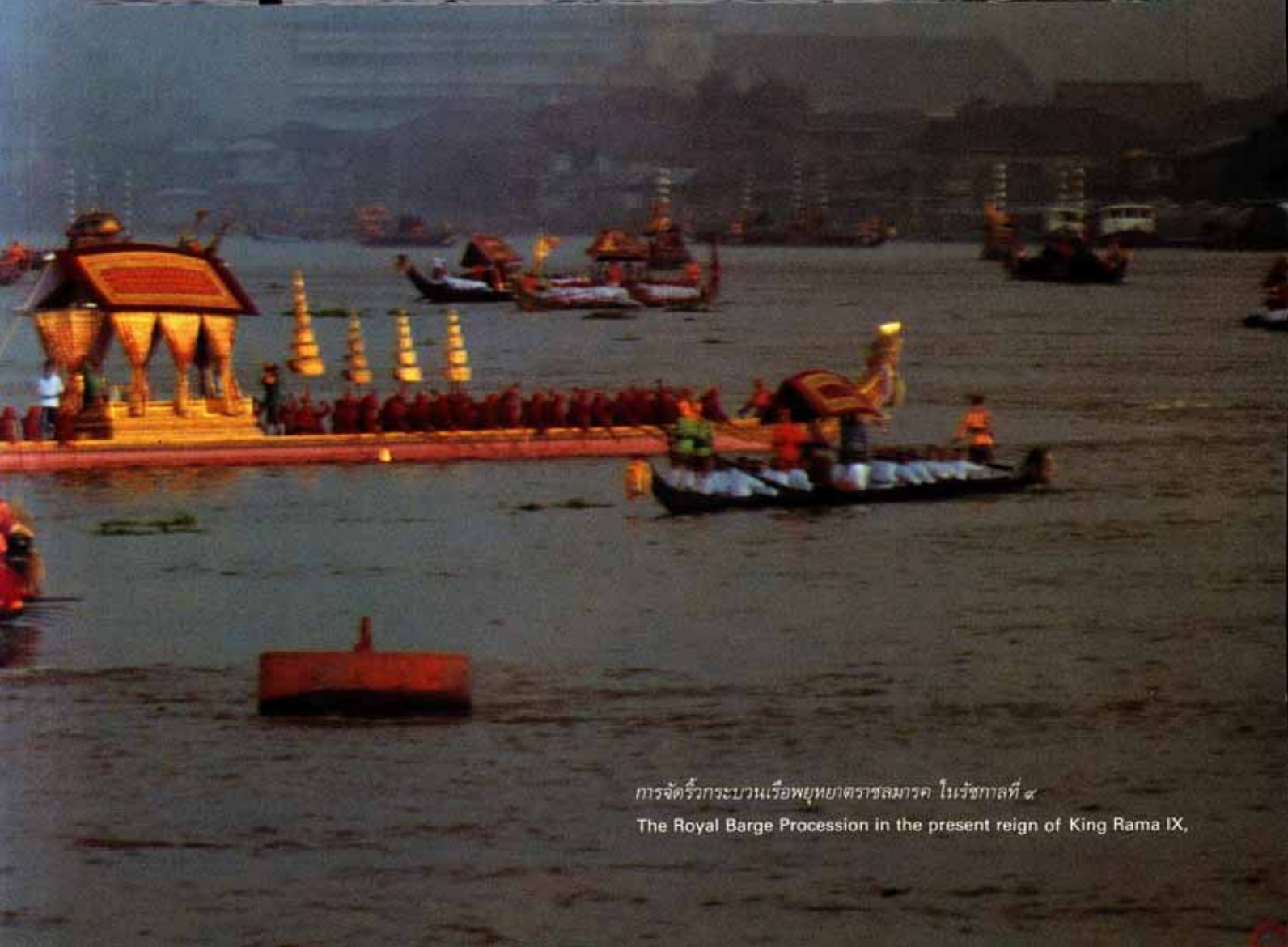
Rua Asura Wayuphak has the figurehead in the form of a mythical creature in purple, half bird, half giant.

โขนเรืออสุรวายุกัทธ์ และอสุรปักษี เป็นรูปเครื่องอสุรเครื่องนก อสุรวายุกัทธ์ หัวสีม่วง ส่วนอสุรปักษี หัวสีเขียว
 The sterns of Asura Wayuphak and Asura Paksi Royal Barges have the mythical creature figureheads of half demon, half bird; the former in purple and the latter in green.

การจัดริ้วกระบวนเรือพยุหยาตราชลมารค ในรัชกาลที่ ๙

The Royal Barge Procession in the present reign of King Rama IX.

รู้กระบวนพยุหยาตราสถลมารค วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕

○
เรือทองขวานฟ้า

○
เรือเสื่อคำรณสินธุ์

○
เรือตั้ง ๒

○
เรือตั้ง ๔

○
เรือตั้ง ๖

○
เรือตั้ง ๘

○
เรือตั้ง ๑๐

○
เรือสุรปักษ์
(กลองชนะ)

○
เรือตั้ง ๑๒

○
เรือตั้ง ๑๔

○
เรือกระบี่ปราบเมืองมาร
(กลองชนะ)

○
เรือตั้ง ๑๖

○
เรือตั้ง ๑๘

○
เรือสุครีพครองเมือง
(สังข์แตร)

○
เรือตั้ง ๒๐

○
เรือตั้ง ๒๒

(เรือประตู่หน้า)

○
เรือกลองนอก
(อี่เหล็ก)
ปี่ชวา กลองแขก

○
เรือตำรวจนอก

○
เรือตำรวจใน

○
เรือทองบ้านั่น

○
เรือเสื่อทะยานชล

○
เรือตั้ง ๑

○
เรือตั้ง ๓

○
เรือตั้ง ๕

○
เรือตั้ง ๗

○
เรือตั้ง ๙

○
เรือสุรวายุภักษ์
(กลองชนะ)

○
เรือตั้ง ๑๑

○
เรือตั้ง ๑๓

○
เรือกระบี่ราญรอนราพณ์
(กลองชนะ)

○
เรือตั้ง ๑๕

○
เรือตั้ง ๑๗

○
เรือพาลีรังทวิป
(สังข์แตร)

○
เรือตั้ง ๑๙

○
เรือตั้ง ๒๑

○
เรือครุฑไตรจักร
(มโหระทึก)

○
เรือครุฑเทินเท็จ
(มโหระทึก)

△
เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช
ตั้งบุษบก เชิญพระชัย
มีเครื่องสูง ชงสามชาย
○
เรือกลองใน
(แดงโม)
(ผู้บัญชาการทัพเรือ)
(คู่ชัก)

○
เรือเอกชัยหลาวทอง
(มโหระทึก)

○
เรือเอกชัยเทินท้าว
(มโหระทึก)

○
เรือแซง ๒
(ตำรวจหลวง)

○
เรือแซง ๑
(ตำรวจหลวง)

○
เรือแซง ๔
(ตำรวจหลวง)

○
เรือแซง ๓
(ตำรวจหลวง)

△
เรือพระที่นั่งสุพรรณทงส์
พระที่นั่งทรง ทอดบัลลังก์กัญญา
(แก้ว) พระราชอาสน์
มีเครื่องสูง ชงสามชาย

○
เรือแซง ๖
(ตำรวจหลวง)

○
เรือแซง ๕
(ตำรวจหลวง)

△
เรือพระที่นั่งเอนกชาติภุชงค์
ทอดบัลลังก์กัญญา (แก้ว)
พระราชอาสน์
○
เรือแซง ๗
(กรมวัง)

**กระบวนพระราชอิสริยยศอย่างน้อย แห่งเชิญพระชัย (หลังช้าง)
ไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง**

นำริ้ว	๑
ธงสามชาย	๒
มโหระทึก	๒
กลองชนะ	๔๐
จ่าปี จ่ากลอง	๓
แตงฝรั่ง	๒๐
แตงอน	๔
สังข์	๒
เครื่องสูงหน้า ๗ ชั้น	๒
๕ ชั้น	๖
บังแทรก	๔
เครื่องสูงหลัง ๗ ชั้น	๒
๕ ชั้น	๔
บังแทรก	๒
กำกับเครื่องสูง	๒
สารวัตรแตง	๑
สารวัตรกระบวน	๑
ผู้กำกับกระบวน	๑
ราชรถเชิญพระชัย	
คนจุดชัก (หน้า ๑๖)	๒๔
(หลัง ๘)	
กำกับราชรถ	๒
บังพระสุริย์	๑
พระกลด	๑
อินทร์ เชิญพุ่มดอกไม้ทอง ๘	๑๖
พรหม เชิญพุ่มดอกไม้เงิน ๘	
กำกับกระบวนหลัง	๒
ประคองพระชัย	๑
สารธีราชรถ	๑

อนึ่งนายภิญโญ ศรีจำลอง ได้ประพันธ์กาพย์เห่เรือ ชมพระราชพิธีเสด็จทางชลมารค เป็นบทชมกระบวนเรือในทัศนะของกวีผู้ประพันธ์ ซึ่งกาพย์เห่เรือสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์นี้ใช้แท้จริงๆ ในงานพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ ด้วย

ชมพระราชพิธีเสด็จทางชลมารค

โคลงสี่	
๑ พระราชพิธีชลมารคใช้	ชูเฉลิม
ฉลองรัตนโกสินทร์เสริม	ศักดิ์ให้
สองศตวรรษกรุงเดิม	เต็มเกียรติ เกริกแสด
สามสิบหกศกธิดาได้	เด่นป้องครองถวัลย์ฯ

ภาพยำนี ๑๑

- พระราชพิธีศรีโสภาคย์
เร่งเร้าเจ้าพระยา
- นาวาหาลิบสองลำ
แม้มีฝีมือแมน
- สุพรรณหงส์แห่งจอมราช
ลวดลายพรายพิไล
- เรือหลามงามหน้าหลัง
อ้อมมีป้อมองกลอง
- ฉลองสองร้อยปี
รัตนโกสินทร์อัน
- พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
เริ่มกรุงรุ่งดารา
- จวบเข้าแก้รัชกาล
วัดอุลุเจริญตา
- บรมกษัตริย์ปัจจุบันนี้
โลกเห็นเพื่ญาพพจน์
- สามสิบหกศกครอง
มงคลดลทวี
- คราวเสด็จแดนชลมารค
เต็มตื่นชื่นกมล
- เดชจรัสรัตนตรัย
อำนาจพระแก้วฉาย
- เดชพระสิงห์
สู่พระองค์ทรงสุสานต์
- นำรัฐฉัตรชัยชาติ
รุ่งศักดิ์จักรีศรี
- บรรดาประชาไทย
ทุกซีกทุกทิศ
- ฉลองสองร้อยปี
รัตนโกสินทร์สมัย
- ฉลองชาติศาสน์กษัตริย์
จิตใจไทยตราตรู

แดนชลมารคลากนาวา
จ้าเจดยศดใสแสน
เลิศล้ำชื่อลือลั่นแดน
ไม่มัวที่ฝีมือไทย
งามผดผดผายไป
ไพจิตรแพรวแก้วกาญจน์กรอง
พลสะพร่งทั้งพายทอง
ร้องเทกาศขบซึ่งขวัญ
บุรีเรืองเมืองสวรรค์
บันลือศักดิ์จักรีวงศ์
ชูไชยชัยไทยยรรยง
ส่งศักดิ์ชาติศาสนา
เพิ่มไพศาลงานนา
อารยธรรมยาเกียรติยศ
ชีชื่อไทยไกรปรากฏ
งดงามคำเจ้าศักดิ์ศรี
กรุงฉลองสองร้อยปี
เปรมปรีดิ์สุขทุกหมู่ชน
สองฝั่งฟากมากผู้คน
ยอบตนร้องพร้อมพรถวาย
พิสุทธิ์ใสแผ่คุณปราย
ส่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์บันดาล
โปรดดลสิ่งมิ่งขวัญประทาน
ดลเดชกล้าบารมี
ประชาราษฎร์เปรมปรีดี
ทวีเฟื่องเรืองเจริญ
แสนสุขใสใจเปลิดเพลิน
จงเห็นทางร้างผองภัย
นิมิตรดีศรีไพท
พิไลโลกโชคชื่นชู
สมโภชรัฐจัดพื้นฟู
อยู่เย็นมั่นนิรันดรา

สำหรับการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารคครั้งนี้ นอกจากจะมีพระราชโองการให้เปลี่ยนริ้วกระบวนใหม่แล้ว ยังเป็นสิ่งที่ต้องถือว่าเป็นประวัติกาลครั้งแรกของการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายฝ่ายในร่วมกระบวนเสด็จฯ ด้วย คือ

๑. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตามเสด็จในเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ด้วย โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ประทับพระราชอาสน์ทางเบื้องซ้าย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ประทับบนกระทงในบัลลังก์กัญญา ตรงข้ามที่ประทับและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประทับบนกระทงในบัลลังก์กัญญาแทบพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

๒. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์อัครราชกุมารี และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ตามเสด็จในเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ซึ่งเดิมเป็นเรือพระที่นั่งรอง โดยประทับบนกระทงในบัลลังก์กาญจนา ไม่ทอดพระเกี้ยว

อย่างไรก็ดี ต่อมาในวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค ณ วัดอรุณราชวราราม โดยมีการจัดกระบวนเรือตามแบบกระบวนพยุหยาตราสถลมารค (ใหญ่) เมื่อครั้งสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ และใช้บทเห่เดิมของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ เป็นบทเห่ชมกระบวนเรือ ชมทิวทัศน์ ชมนก ชมปลา และชมไม้ น.ต. มงคล แสงสว่าง เป็นเจ้าหน้าที่เห่ นอกจากนี้มี พ.จ.อ.สุจินต์ สุวรรณ และ พ.จ.อ. ทวี นิลวงษ์ เป็นผู้ช่วยในการเห่ด้วย

ก่อนจะถึงวันพระราชพิธี กองทัพเรือได้นำเรือพระที่นั่งออกจัดกระบวนเรือฝึกซ้อมใหญ่ ๒ ครั้ง คือ วันที่ ๖ และ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๓๐

ในวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑ จะเป็นวันมหามงคลของราชอาณาจักรไทยอีกวาระหนึ่ง ด้วยเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงครองราชย์ได้ ๔๒ ปี ๒๓ วัน ซึ่งนานกว่าพระมหากษัตริย์ราชทุกพระองค์ในอดีต รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลอง พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกขึ้น ในงานนี้ระหว่างวันที่ ๒-๕ กรกฎาคม จะมีการเห่เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช และเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ที่ท่าราชวรดิษฐ์ โดยบทเห่เหล่านั้น คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ รองอธิบดีกรมศิลปากร เป็นผู้ประพันธ์ด้วย.

กาพย์เห่เรือ

เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

เนื่องใน มหามงคลสมัยรัชมิ่งคลาภิเษก

๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑

คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ รองอธิบดีกรมศิลปากร ประพันธ์

พระคเณศวรวิรุณ
ยงยิ่งกฤดาการ
พระกรุณาส่องฉายาน
“ภูมิพลมหาราช” เจ้า

แรงศาน ติสุขนา
ก้องเกล้า
โลกขึ้น
แหล่งหล้าบังคม

๑	พระคเณศวรวิรุณ	พระกฤษฎาดำรงแสดง
	พระกรุณาล้ำเลอแสง	ทุกหล้าแหล่งบังคมคุณ
๒	พระทรงตำราราชย์	ประชาชาติขึ้นชมบุญ
	ไอศวรรยียังยงอดุลย์	อุ้นศิริเกล้าผองเผ่าไทย
๓	ภูมิพลมหาราชเจ้า	พระผ่านเกล้าเกียรติเกรียงไกร
	ทรงราชย์เนิ่นนานสมัย	ยิ่งกษัตริย์ใดไพบุลย์ผล
๔	แผ่นดินมีชัยญา	น้ำมีปลาข้าวอันต์
	กัณดารพระประทานชล	ทุกดวงกลมพร้อมภักดี
๕	รัชมิ่งคลาภิเษก	พระบุญเอกอัจฉริย์
	รอนเชิญเย็นปถพี	ชีมายุโกโศตุดม
๖	ขอจงทรงพระเจริญ	เชิญทิพย์พรกระประนม
	ทวยราษฎร์ดมชม	ภิรมย์รัชย์โชติชัชวาล
๗	เผยแผ่พระกฤษฎา	งามสง่าปรีชาชาญ
	แหล่งหล้าสาธุการ	พระบริบาลทศพิชธรรม
๘	พระเดชปกเกศชาติ	ปกทวยราษฎร์นานฉนำ
	ภิญโญเดโชปถัมภ์	ล้ำดินฟ้าตริงตราหทัย
๙	ทรงสถับศัพท์เทวษ	คุณทหารเหตุบาทพาลภัย
	ขจัดพิบัติไกล	เพื่อถิ่นไทยไพบุลย์ผล
๑๐	เกษตรเขตราบลุ่ม	ดอนดินชุ่มคุ่มชีพชน
	กัณคิณผลิตฝน	ผลพิเศษเขตชัณค์งาม
๑๑	พระนำความหวังชาติ	ร่วมเกล้าราษฎร์ทุกเขตคาม
	สยามรัฐเลิศลีโอนาม	ความไพบุลย์พูนทวี
๑๒	เชิดชาติสืบศาสนา	บุญกิริยาอาจารย์
	ทรงธรรมนำวิถี	พุทธจริยทิวศานต์

๑๓	ประทับช่วงดวงไฉไลเปรียบ พุทธศาสน์ก้องตระการ	มีทันเทียบบรมสมภาร พระบริบาลบำรุงชน
๑๔	สว่างล้ำธรรมประภาพ สังฆานุภาพดล	ทวยราษฎร์กราบบาทยุคล ผลพิสุทธิ์อุตตมคุณ
๑๕	งามสง่าจรรยาวัตร ทรงผนวชน้อมมนุญ	ราชปฏิบัติจรัสบุญ เอกอดุลย์บุญญูปถัมภ์
๑๖	สรรพศาสตร์แลศึกษา ดนตรีศิลปกรรม	วิทยาอารยธรรม วรรณศิลป์ล้ำเลิศบำรุง
๑๗	กีฬาพลานามัย พระมหากาญจน์	แข่งเรือใบทรงผดุง ชีพชนรุ่งเกริกกรุงไกร
๑๘	โรงเรียนนาม "ร่วมเกล้า" กันดารผ่านพงไพร	เมตตาเยาวชนไทย โปรดเกล้าให้ได้อ่านเขียน
๑๙	"ภูมิพล" "นวฤกษ์" ทุน ส่งเสริมเพิ่มพูนเพียร	ทรงคำจุนผู้เล่าเรียน ค้ำเคียรเกล้าทุกเผ่าพันธุ์
๒๐	กองทัพสรรพอาวุธ บกเรืออากาศสรรพ	พร้อมรบยุทธเชี่ยวชาญ พระทรงธรรมทรงบำรุง
๒๑	โองการพระผ่านฟ้า ต่อเรือเพื่อปรับปรุง	ทัพแกร่งกล้าอาหารผดุง ทัพเรือรุ่งจรุงเจริญ
๒๒	น่านน้ำแนวประเทศ เรือ ต. ต่อเองประเมิน	ทุกคามเขตหาญเผชิญ สมรรถนะ ด้วยพระองค์
๒๓	นอบน้อมพร้อมพิทักษ์ ปกป้องชาติตียวงค์	จอตจิตรภักดีพระจอมพงศ์ เพื่อไถรรงค์ชีพพลี
๒๔	พระเอยพระจอมจักร ถวายชีพภุชงค์	ไพร่ฟ้าสมัคสามัคคี มันมีวันคลอนคลาย
๒๕	พระเอยพระมหाराช พระคุณเลิศพรรณราย	เกียรติภูวนาทเกริกก่าจาย น้อมใจกายถวายไท
๒๖	งามเอยสุพรรณหงส์ รัชมงคลสมัย	เท่เกิดองค์พระทรงชัย ทุกดวงใจไทยปรีดา
๒๗	งามเอยอนันตนาคราช เพชรพัฒน์รัชมังคลา	งามผางดราชนาวา งามสง่าพระบารมี
๒๘	พระเกียรติเกริกปรากฏ บรมราชจักรี	ยิ่งพระยศภุชงค์ ศรีสวัสดิ์มั่นนิรันดร์
๒๙	อัญเชิญเทพสิทธิ์ศักดิ์ ไตรรัตน์คุณากร	อภิรักษ์พระภูธร ประทานพรพิบูลย์
๓๐	ขอจงทรงพระเจริญ เกษมสุขนิรันดร์คัย	โลกสรรเสริญจอมไผท ไอศวรรย์สวัสดิ์พัฒนาเทอญ

ลักษณะของรูปกระบวนพยุหยาตราและเรือประเภทต่าง ๆ

กระบวนพยุหยาตราชลมารค เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐ กระบวนเรือประกอบไปด้วยรั้ว กระบวน ๕ รั้ว ใช้เรือรวมทั้งสิ้น ๕๑ ลำ ระยะต่อระหว่างลำ ๔๐ เมตร เว้นระหว่างเรือพระที่นั่ง ๕๐ เมตร ระยะเคียงระหว่างรั้ว ๒๐ เมตร ความยาวของกระบวนยาว ๑.๑๑๐ เมตร กว้าง ๔๐ เมตร เรือประเภทต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนพยุหยาตรามีดังนี้

๑. เรือประตู่หน้า เป็นเรือนำรั้วกระบวน ประกอบไปด้วยเรือ ๒ ลำ เป็นเรือลำหน้าสุดของรั้วที่ ๒ และ ๔ (นับจากขวา) ใช้เรือตั้งทอง ๒๑ (ขวา) และเรือตั้งทอง ๒๒ (ซ้าย)

๒. เรือพิฆาต เป็นเรือรบที่อยู่ในรั้วที่ ๒ และที่ ๔ ถัดจากเรือประตู่หน้าเข้ามาในกระบวน หัวเรือเป็นรูปเสือ มีปืนจ่ารงตั้งที่หัวเรือ ได้แก่เรือเสือหยานชล (ขวา) และเรือเสือคำณสินธุ์ (ซ้าย) เรือดังกล่าวนี้ปกติจะแล่นสายโดยเรือเสือหยานชลแล่นสายนอกด้านขวา และเรือเสือคำณสินธุ์แล่นสายนอกด้านซ้าย

๓. เรือตั้ง เป็นเรือไม้ท่อน้ำมัน บางลำทาสีทอง (ตั้ง ๒๑ และ ๒๒) ไม่มีลวดลาย ใช้สำหรับเป็นเรือรอบนอกของกระบวนโดยอยู่ในรั้วขวาสุดและรั้วซ้ายสุด

- รั้วนอกด้านหน้าของกระบวน มี ๖ คู่ หรือ ๑๒ ลำ ได้แก่เรือตั้ง ๑-๑๒ เลขคู่อยู่ด้านขวา เลขคี่อยู่ด้านซ้าย

- รั้วนอกด้านท้ายของกระบวน มี ๔ คู่ ๘ ลำ ได้แก่เรือตั้ง ๑๓-๒๐

๔. เรือกลองใน-กลองนอก เป็นเรือกราบ อยู่ในรั้วกลางหรือรั้วที่ ๓ มีปี่ขาวและกลองแขกสำหรับบรรเลง มี ๒ ลำได้แก่

- เรือกลองใน (ใช้เรือแดงโม) อยู่บริเวณกลางกระบวนข้างหน้าเรือพระที่นั่งเป็นเรือสำหรับผู้บัญชาการกระบวนเรือ

- เรือกลองนอก (ใช้เรืออีเทื่อง) อยู่หน้าสุดของรั้วกลาง เป็นเรือสำหรับรองผู้บัญชาการกระบวนเรือ

๕. เรือตำรวจใน-ตำรวจนอก เป็นเรือกราบ มีพระตำรวจหลวงชั้นปลัดกรมมั่งคฤห์ มี ๒ ลำ ได้แก่

- เรือตำรวจใน อยู่ในรั้วกลางหน้าเรื่อนันทนาคราช

- เรือตำรวจนอก อยู่หน้าถัดจากเรือตำรวจใน

๖. เรือรูปสัตว์ เป็นเรือแกะสลัก เรือเป็นรูป ชุนกระบี่ รูปอสูร รูปพญาวานร และรูปครุฑ

- ปัจจุบันมีอยู่ ๘ ลำ หรือ ๔ คู่

- จัดให้อยู่ในรั้วกระบวนที่ ๒ และที่ ๔ อยู่ถัดระดับเรือตำรวจนอกเข้ามาโดยมีตำแหน่งเรือ ดังนี้

อสุรปักษี	อสุราญักตร์
กระบี่ปราบเมืองมาร	กระบี่ปราบอรอนาพณ์
(ซ้าย)	(ขวา)
สุครีพครองเมือง	พาลีรังทวีป
ครุฑเดรีงไตรจักร	ครุฑเหิรเห็จ

๗. เรือพระที่นั่ง จัดว่าเป็นเรือสำคัญที่สุดและสง่างามที่สุดในกระบวน

- มีเรือพระที่นั่งกิ่ง ได้แก่ เรือสุพรรณหงส์ เรืออนันตนาคราช เรือพระที่นั่งศรี ได้แก่ เรืออเนกชาติภุชงค์

- ในกระบวนพยุหยาตราครั้งนี้ เรืออนันตนาคราช จะเป็นเรือทรงผ้าไตร เรือสุพรรณหงส์ เป็นเรือพระที่นั่งทรงและเรืออเนกชาติภุชงค์จะเป็นเรือพระที่นั่งรอง ตำแหน่งของเรือจะเป็นไปตามแผนผังรูปกระบวนเรือ

๘. เรือคู่ชัก เป็นเรือที่ทำหน้าที่นำเรือพระที่นั่ง โดยอยู่ทางเบื้องขวาเฉียงไปข้างหน้าลำหนึ่ง ได้แก่เรือเอกชัยเทิรทาว และอยู่ทางเบื้องซ้ายเฉียงไปข้างหน้าอีกลำหนึ่ง ได้แก่เรือเอกชัยทลาวทอง

๙. เรือตำรวจตาม ใช้เรือกรบกัณยา ใช้เป็นพาหนะของพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ที่ตามเสด็จในกระบวน มีตำแหน่งเรืออยู่ในริ้วกลางต่อจากเรือพระที่นั่งรอง (เรืออเนกชาติภุชงค์)

๑๐. เรือแซง ใช้เรือกรบกัณยา เป็นเรือทหารเรือแซงเสด็จทั้ง 2 ข้างของเรือพระที่นั่ง โดยอยู่ในริ้วนอกสุดของกระบวน มี ๖ ลำ หรือ ๓ คู่ โดยแซงด้านขวา ๓ ลำ (ได้แก่เรือแซง ๑, ๓, ๕) และแซงด้านซ้าย 3 ลำ (ได้แก่เรือแซง ๒, ๔, ๖)

นอกจากนั้นยังจัดเรือแซง ๗ อีก ๑ ลำปิดท้ายริ้วกลางของกระบวนต่อจากเรือตำรวจตาม

๑๑. เรือประตูลัง ใช้เรือกรบกัณยาเช่นเดียวกับเรือประตูลำ เป็นเรือสำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กำกับท้ายกระบวน ๒ ลำ โดยมีเรือทองขวานฟ้าอยู่ขวาและทองบั้งนอยู่ซ้าย

หมายเหตุ เรือทั้งหมดที่เตรียมไว้มี ๕๓ ลำ แต่จะใช้ในกระบวนพยุหยาตรา ๕๑ ลำ อีก ๒ ลำที่เหลือได้แก่เรือรุ่งประสานสาย และเรือเหลื่องใหญ่ จัดไว้สำหรับฝึกและสำรอง

กระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค
ซึ่งใช้ในพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม
๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐

☒ ตั้ง ๒๒
☒ เสือคำรนสินธุ์
☒ ตั้ง ๒
☐ ตั้ง ๔
☐ ตั้ง ๖
☒ ตั้ง ๘
☐ ตั้ง ๑๐
☐ ตั้ง ๑๒
☒ เอกชัยหลาวทอง
☒ แสง ๒
☐ แสง ๔
☐ แสง ๖
☐ ตั้ง ๑๔ ☐ ทองบั้งน
☒ ตั้ง ๑๖
☐ ตั้ง ๑๘
☐ ตั้ง ๒๐ | ☒ ตั้ง ๒๑
☒ เสือทยานชล
☐ กลางนอก
☒ ตำรวจนอก
☐ ตำรวจใน
☒ อนันตนาคราช
☒ กลองใน
☒ สุพรรณหงส์
(เรือเท่)
☐ อเนกชาติภูษงค์
☒ กรมวัง
☒ แสง ๗ | ☐ ตั้ง ๑
☐ ตั้ง ๓
☐ ตั้ง ๕
☒ ตั้ง ๗
☐ ตั้ง ๙
☐ ตั้ง ๑๑
☒ แสง ๑
☐ แสง ๓
☐ แสง ๕
☐ ตั้ง ๑๓
☒ ตั้ง ๑๕
☐ ตั้ง ๑๗
☐ ตั้ง ๑๙ |
|---|--|---|

กระบวนยาว ๑๑๑๐ เมตร กว้าง ๕๐ เมตร ระยะเคียงระหว่างสาย ๒๐ เมตร ระยะต่อ เรือตั้ง, แสง, ตำรวจ, รูปสัตว์ ๕๐ เมตร เรือพระที่นั่ง ๕๐ เมตร

- ☒ เรือมโหฬาร (๒๖ ลำ)
- ☒ เรือมเครื่องขยายเสียงวิทยุถ่ายทอด (๕ ลำ)

แผนผังการจัดรูปวีรกรรม
วีรชนวนพยุหยาตรา (ใหญ่) สลมารค ถวายผ้าพระกฐิน
๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐

หัวกระบวน

[illegible]

ลำดับที่	ชื่อเรือ	เจ้าหน้าที่ประจำเรือพระราชพิธี พ.ศ. ๒๕๓๐												
		นายเรือ	นายท้าย	มิพาย	ธงท้าย	สัญญาณ	เสา	คนเห่ขานยาว	นั่งคฤห์		ถือฉัตร	บังสุริยพัดโบกพระกลด	กลองชนะ	รวม
									นาย	พลา				
๑.	สุพรรณหงส์	๒	๒	๕๐	๑	๑	-	๑	-	-	๗	-	-	๖๔
๒.	อนันตนาคราช	๒	๒	๕๔	๑	๑	-	๒	-	-	๗	๓	-	๗๒
๓.	อเนกชาติภุชงค์	๒	๒	๖๑	๑	๑	-	๑	-	-	๗	-	-	๗๕
๔.	เอกไชยเหินหาว	๒	๒	๓๘	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๕.	เอกไชยหลาวทอง	๒	๒	๓๘	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๖.	พาสีรุ่งทวีป	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๗.	สุครีพครองเมือง	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๘.	อสุรายุกติ	๑	๒	๔๐	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๗
๙.	อสุรมิกษี	๑	๒	๔๐	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๗
๑๐.	กระบี่ปราบเมืองมาร	๑	๒	๓๖	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๓
๑๑.	กระบี่ปราบรอนราพน	๑	๒	๓๖	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๓
๑๒.	คฤหาเหินเห็จ	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๑๓.	คฤหาเทวี่งไตรจักร	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๑๔.	เสื่อหยานชล	๑	๒	๒๖	-	๑	-	-	๑	๒	-	-	-	๓๓
๑๕.	เสื่อคำณสินธุ์	๑	๒	๒๖	-	๑	-	-	๑	๒	-	-	-	๓๓
๑๖.	อีเหลื่อง	๑	๒	๒๗	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๓๑
๑๗.	แดงโม	๑	๒	๒๘	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๓๒
๑๘.	ทองขวานฟ้า	๑	๒	๓๔	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๑๙.	ทองไถ่บัน	๑	๒	๓๔	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๒๐.	ตั้ง ๑	๑	๒	๓๒	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๓
๒๑.	ตั้ง ๒	๑	๒	๓๐	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๑
๒๒.	ตั้ง ๓	๑	๒	๓๐	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๑
๒๓.	ตั้ง ๔	๑	๒	๓๐	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๑
๒๔.	ตั้ง ๕	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๕.	ตั้ง ๖	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๖.	ตั้ง ๗	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๗.	ตั้ง ๘	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๘.	ตั้ง ๙	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๙.	ตั้ง ๑๐	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๓๐.	ตั้ง ๑๑	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๓๑.	ตั้ง ๑๒	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๒.	ตั้ง ๑๓	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๓.	ตั้ง ๑๔	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๔.	ตั้ง ๑๕	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๕.	ตั้ง ๑๖	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๖.	ตั้ง ๑๗	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๗.	ตั้ง ๑๘	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๘.	ตั้ง ๑๙	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๙.	ตั้ง ๒๐	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๔๐.	ตั้ง ๒๑	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๔๑.	ตั้ง ๒๒	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๔๒.	ตำรวจ ๑	๑	๒	๒๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๔
๔๓.	ตำรวจ ๒	๑	๒	๒๒	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๖
๔๔.	ตำรวจ ๓	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๔๕.	แข่ง ๑	๑	๒	๒๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๔
๔๖.	แข่ง ๒	๑	๒	๒๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๔
๔๗.	แข่ง ๓	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๔๘.	แข่ง ๔	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๔๙.	แข่ง ๕	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๕๐.	แข่ง ๖	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๕๑.	แข่ง ๗	๑	๒	๓๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๓๔
	รวมทั้งสิ้น	๕๖	๑๐๒	๑,๕๕๐	๑๕	๕๑	๖๐	๔	๒๔	๗๒	๒๑	๓	๔๐	๒,๐๑๘

ลักษณะหน้าที่และความเป็นมาของเรือพระที่นั่ง และเรือในริ้วกระบวน

ในการเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำของพระเจ้าอยู่หัวในสมัยโบราณนั้น เข้าใจว่าแต่ก่อนจะมีเรือ ๒ ลำรับ เป็นเรือทอง อันหมายถึงเรือที่แกะสลักกลดลลายและลงรักปิดทองลำรับหนึ่ง จะใช้เป็นเวลาเสด็จในกระบวนที่เป็นพระราชพิธี ส่วนอีกลำรับหนึ่งเป็นเรือไม้ซึ่งมักจะใช้ทรงในเวลาปกติทั่วไป ไม่ปะปนกัน

จากการจัดริ้วกระบวนเรือ จะมีชื่อเรือต่าง ๆ มากมายที่มาร่วมในกระบวน ซึ่งเรือเหล่านี้มีลักษณะแตกต่างกันไปตามความสำคัญและลักษณะที่มากคือ

๑. เรือประตู่ มีลักษณะเป็นเรือกราบ กลางลำมีกัญญา เรียกกันว่า เรือกราบกัญญา ทำหน้าที่เป็นเรือนำริ้วกระบวน มีข้าราชการผู้ใหญ่ขึ้นปลัดทูลฉลองนั่งในกัญญาลำละ ๑ ท่าน

๒. เรือพิฆาต เป็นเรือรบไทยโบราณประเภทหนึ่ง มีปืนจ่ารงตั้งที่หัวเรือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ มี ๕ คู่ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มี ๖ คู่ ต่อมาภายหลังตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมามี ๑ คู่ คือ เรือเสือทยานชล และเรือเสือคำณสินธุ์ หัวเรือทำเป็นรูปหัวเสือ มีคฤห์สำหรับอำมาตย์ฝ่ายทหารนั่ง แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้เรือแซ เรือพิฆาตนี้มีนายเรือ นายท้ายฝีพาย และคนนั่งคฤห์ รวม ๓๑ นาย

๓. เรือดั่ง เป็นเรือไม้ทาสีน้ำมัน ไม่มีสลวดลายอย่างใด ใช้เป็นเรือกระบวนสายนอก กลางลำมีคฤห์ซึ่งมีนายทหารนั่งลำละ ๑ นาย ในเรือนี้มีพลปืน ๔ นาย และมีนายเรือ นายท้ายและฝีพาย ลำละ ๒๓-๓๕ คน ขึ้นอยู่กับขนาดของเรือ และมีคนกระทุ้งเส้ลำละ ๒ นาย เรือที่กระทุ้งเส้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นพวกเรือชัย ซึ่งเป็นเรือชนิดที่มีทวนหัวตั้งสูงและงอนขึ้นไป ซึ่งกล่าวว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับเรือกิง แต่ไม่ทราบว่าเป็นเรือชนิดใดตรงไหน แต่ปัจจุบันเรือดั่งหัวเรือปิดทอง ถ้าหัวเรือยังเขียนลายน้ำยา ใช้เป็นเรือประจักษ์พระราชอาคันตุกะ

๔. เรือกลองนอก-กลองใน เป็นพวกเรือกราบ มีนายเรือ นายท้าย และฝีพายลำละ ๓๐ นาย มีนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการกระบวนพยุหยาตราประทับคฤห์พร้อมทนายในเรือกลองนอกและมีผู้บัญชาการกระบวนพร้อมทนาย นั่งคฤห์เรือกลองใน ภายในเรือมีพนักงานปี่ชวาและกลองแขกบรรเลงลำละ ๖ นาย

๕. เรือตำรวจนอก-ตำรวจใน ใช้เรือกราบ มีนายเรือ นายท้าย และฝีพาย ในสองลำไม่เท่ากัน ลำหนึ่งมี ๒๒ นาย ลำหนึ่งมี ๒๗ นาย มีพระตำรวจหลวงขึ้นปลัดกรม นั่งคฤห์

๖. เรือรูปสัตว์ เป็นเรือที่แกะสลักหัวเรือเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ทั้งสัตว์จริงและสัตว์ในเทพนิยาย ความเป็นมาของเรือรูปสัตว์ หรือที่เดิมเรียกว่า เรือศีรษะสัตว์นี้ สันนิษฐานอาจจะเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง^๑ คือ

๑. อาจได้รับอิทธิพลมาจากทางเขมร ทั้งนี้เพราะที่ปราสาทหินนครวัดได้มีภาพสลักรูปเรือที่มีหัวเรือเป็นหน้าสัตว์ เช่น หน้าหงส์ หน้านาค หน้าเทวามังกร ซึ่งอาจทำขึ้นเพื่อความสวยงาม ปราสาทหินนครวัดมีอายุระหว่าง พ.ศ. ๑๖๕๓-๑๗๒๐

๒. อาจได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ซึ่งที่อินเดียนั้นบรรดาขุนรตจะมีตราประจำตำแหน่งของตนติดอยู่ที่รถ แต่ไทยเรานำมาเป็นตราติดที่เรือ คือทำเป็นรูปหัวเรือเสีย เวลาเข้าในริ้วกระบวนก็ทราบว่าเป็นเรือลำใดเป็นของกรมใด หรือของขุนนางผู้ใด และแต่เดิมขุนนางหรือเสนาบดีถ้ามิได้ตามเสด็จก็ไม่ได้เข้าในริ้วกระบวน แต่ในสมัยหลัง แม้ว่าตัวเสนาบดีจะมีได้ตามเสด็จก็เกณฑ์เรือไปโดยไม่ต้องควบคุมไปก็ได้

จากข้อสันนิษฐานนี้อาจจะกล่าวได้ว่า เรือรูปสัตว์ของไทยคงได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เพราะแม้แต่ตราประจำตำแหน่งของเสนาบดีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักใช้

^๑ สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๒, ศึกษาบัณฑิตพาณิชย์, ๒๕๑๐ หน้า ๒๒๑.

รูปสัตว์ทั้งสิ้น เช่น ราชสีห์ คชสีห์ ครุฑ นาค ฯลฯ ตราตำแหน่งนี้มีปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะศักดินา ซึ่งตั้งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. ๑๔๔๘ แล้ว และเรีอรูปสัตว์นี้จากพงศาวดารปรากฏขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. ๒๐๗๖ ซึ่งพระองค์ทรงแก้เรือแซเป็นเรือชัย และเรีอรูปสัตว์ต่าง ๆ เพื่อจะให้ตั้งปืนใหญ่ได้ที่หัวเรือ เรีอรูปสัตว์นั้นถ้าเป็นเรือตั้งน่าจะเป็นคู่ คือ เรือครุฑ ๑ คู่ เรือกระบี่ (สิง) ๒ คู่ เรืออสุร ๒ คู่ และจะเห็นได้ว่าเรือเสนาบดีและเรือประตู่เป็นเรีอรูปสัตว์ จากตราตำแหน่งของตนทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่า เรีอรูปสัตว์นั้นมาจากตราตำแหน่งนั่นเอง เพราะเมื่อเทียบเรีอรูปสัตว์กับตำแหน่งเสนาบดีที่ลดหลั่นลงมาก็จะเห็นว่าตรงกัน

เรือพระที่นั่งก็มีหัวเรือเป็นรูปสัตว์ ตามพระราชลัญจกรเช่นกัน อย่างเช่นเรือครุฑ มีพระราชลัญจกร "พระครุฑพ่าห์" หัวเรือแต่เดิมก็ทำเป็นรูปครุฑเท่านั้น และมีเรื่อนาเรนทร์ทรงสุบรรณ ซึ่งเดิมก็มีแต่รูปครุฑเปล่า ๆ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ทำองค์พระนาเรนทร์เดิมเข้าไปด้วย หรือเรือพาลิรังทวีปและเรือสุครีพครองเมือง ซึ่งเป็นเรือของพวกกองอาสา เช่น กรมเสนทองซ้าย กรมเสนทองขวา ก็มีตราเป็นรูปสิงห์ซึ่งเรียกว่า "กระบี่ชูช"

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อเรีอครุฑซึ่งมีชื่อว่า "เรีอมงคลสุบรรณ" ซึ่งก็มีได้มีองค์พระนาเรนทร์อยู่ด้วย แต่ทำเป็น "ครุฑยุดนาค" ดังปรากฏในบทเหรีของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ที่ว่า "เรีอครุฑยุดนาคหัว" นั่นเอง

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เรีอรูปสัตว์ นี้ ก็มีชื่อเท่าที่ปรากฏในรัชกาลที่ ๔ คือ เรือครุฑ มีชื่อว่า "ครุฑเทินเห็จ" และ "ครุฑเจริญไตรจักร" เรือพญาวานรมีชื่อว่า "พาลิรังทวีป" และ "สุครีพครองเมือง" เรืออสุร มีชื่อว่า "อสุรายุกษ์" และ "อสุรปักษา" เรือกระบี่ มีชื่อว่า "กระบี่ราญรอนราพณ์" และ "กระบี่ปราบเมืองมาร" เป็นต้น แต่ชื่อของเรีอรูปสัตว์ที่กล่าวถึงแล้วนั้น ปรากฏว่ามีแตกต่างไปจากชื่อในทำเนียบครั้งรัชกาลที่ ๑ อยู่ ๓ ลำ คือ

เรืออสุรปักษา	ในทำเนียบมีชื่อว่า	เรืออสุรปักษี
เรือพาลิรังทวีป	ในทำเนียบมีชื่อว่า	เรือพาลิลังทวีป
เรือครุฑเทินเห็จ	ในทำเนียบมีชื่อว่า	เรือครุฑเหิระเห็จ

เรีอรูปสัตว์นี้แต่ละลำมีปืนจ่ารงประจำลำละ ๑ กระบอก อาวุธอื่นมี เช่น ดาบ ทวน หอก ง้าว และมีทางนกยูงประดับ มีนายเรือ นายท้าย และฝีพาย ลำละ ๓๗ นาย มีนายเล้า ๒ ผู้เชิญธงสามชายทางท้ายเรือลำละ ๑ นาย ผู้เชิญธงสามชายนี้ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของตำรวจหลวง

ในคฤห์เรือกระบี่ และเรืออสุร มีนายทหาร ๑ นาย พลปืนเล็ก ๖ นาย นั่งประจำ ส่วนในคฤห์เรือพญาวานรและเรือครุฑ เป็นเรีอกลองชนะ มีเจ้าหน้าที่กลองลำละ ๑๐ นาย อาจจะมีเพิ่มเป็น ๖ ลำ หรือลดเหลือ ๒ ลำ

สำหรับเรีอรูปสัตว์ที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมี

๑. เรือครุฑเทินเห็จ ลำเดิมสร้างในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นเรีอรูปสัตว์พื้นดำ ยาว ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ๑๐ นิ้ว ก่าลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๑๑ นิ้ว แต่ได้ถูกระเบิดเสียหายในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ กรมศิลปากรได้เก็บหัวเรือและท้ายเรือไว้และสร้างขึ้นใหม่เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๕ น้ำหนัก ๗ ตัน กว้าง ๑.๕๕ เมตร ยาว ๒๗.๕๐ เมตร ลึก ๐.๕๕ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๒ เมตร ฝีพาย ๓๘ คน นายท้าย ๒ คน

๒. เรือครุฑเจริญไตรจักร ลำเดิมเป็นเรีอพื้นดำ ยาว ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว ลึก ๑ ศอก ๔ นิ้ว ก่าลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๗ นิ้ว ลำเก่าถูกระเบิดชำรุด กรมศิลปากรเก็บหัวเรือและท้ายเรือไว้ ลำปัจจุบันสร้างใหม่ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ น้ำหนัก ๕.๔๗ ตัน กว้าง ๑.๔๐ เมตร ยาว ๒๗.๑๐ เมตร ลึก ๐.๕๒ เมตร กินน้ำลึก ๐.๒๔ เมตร ฝีพาย ๓๔ คน นายท้าย ๒ คน

โขนเรือครุฑ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

The Garuda figure-head of the early Bangkok period in the National Museum, Bangkok.

๓. เรือพาสีรังหัวปี ลำเดิมเป็นเรือพื้นดำ น้ำหนัก ๖.๔๗ ตัน ยาว ๑๓ วา ๓ ศอก กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ๒ นิ้ว ก้ำลัง ๕ ศอก ๕ นิ้ว หรือยาว ๒๗.๕๔ เมตร กว้าง ๑.๔๔ เมตร ลึก ๐.๕๔ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๑ เมตร หัวเรือกว้างมีรูปกลมโผล่ไปทางหัวเรือ สำหรับติดตั้งปืนใหญ่บรรจุทางปากกระบอกได้ ๑ กระบอก ขนาดปากกระบอก ๖.๕ มม. เหนือช่องปืนแกะเป็นรูปขุนกระบี่สี่เหลี่ยม ฝิพาย ๓๔ คน นายท้าย ๒ คน

๔. เรือสุครีพครองเมือง ลำเดิมเป็นเรือพื้นดำ น้ำหนัก ๖.๕๖ ตัน ยาว ๑๔ วา กว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว ลึก ๑ ศอก ๓ นิ้ว ก้ำลัง ๕ ศอก ๔ นิ้ว หรือยาว ๒๗.๔๕ เมตร กว้าง ๑.๓๔ เมตร ลึก ๐.๕๔ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๑ เมตร หัวเรือกว้างมีรูปกลมโผล่ไปทางหัวเรือสำหรับติดตั้งปืนใหญ่บรรจุทางปากกระบอกได้ ๑ กระบอก ขนาดปากกระบอก ๖.๕ มม. เหนือช่องปืนแกะเป็นรูปขุนกระบี่สี่เหลี่ยม

๕. เรือกระบี่ปราบเมืองมาร ลำเดิมเป็นเรือพื้นดำ ยาว ๑๓ วา ๒ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ก้ำลัง ๕ ศอก ๔ นิ้ว ลำเดิมถูกระเบิดเสียหาย กรมศิลปากรเก็บหัวเรือท้ายเรือไว้ ส่วนลำปัจจุบันสร้างใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ น้ำหนัก ๕.๖๒ ตัน ยาว ๒๖.๘๐ เมตร กว้าง ๒.๑๐ เมตร ลึก ๐.๕๑ เมตร กินน้ำลึก ๒.๕ เมตร ฝิพาย ๓๖ นาย นายท้าย ๒ นาย หัวเรือมีช่องสำหรับติดตั้งปืนใหญ่ ๑ กระบอก ขนาด ๖.๕ มม. เหนือช่องปืนแกะเป็นรูปขุนกระบี่สี่ขา

๖. เรือสุรายุภักษ์ โขนเรือเป็นรูปครึ่งยักษ์ครึ่งนก มีส่วนบนเป็นยักษ์ ส่วนล่างเป็นนกองค์ เป็นสี่มวง ลักษณะและขนาดของเรือใกล้เคียงกับเรือกระบี่ปราบเมืองมาร

๗. เรือสุรปักษา โขนเรือเป็นรูปครึ่งยักษ์ครึ่งนก มีส่วนบนเป็นยักษ์ ส่วนล่างเป็นนก องค์เป็น สี่เหลี่ยม ลักษณะและขนาดของเรือใกล้เคียงกับเรือกระบี่ปราบเมืองมาร

๗. **เรือแซ** มีรูปร่างเป็นเรือชัยโกศล หัวท้ายเขียนลายน้ำยา มีตัวอย่างคือ เรือเสือทะเลยานชล เรือเสือคำรณสินธุ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พลพายเรือแซ หน้ากระบวนเป็นพวกมอญ

๘. **เรือแซง** ใช้เรือกราบกัญญา เป็นเรือของทหารเรือแซงอยู่ตรงเรือพระที่นั่งในริ้วกระบวน มักมี ๒ คู่

๙. **เรือรื้อ** หมายถึงว่า เรือที่เข้ากระบวนยาวเป็นเส้นเป็นสาย^๑ หลายเส้นหลายสายเรียงขนานกันและบรรดาเรือทุกลำที่ต้องเกณฑ์เข้ากระบวนแล้วจัดเป็นเรือรื้อทั้งสิ้น และเรือกระบวนโดยมากมีธงประจำเรือ ตั้งแต่เรือพระที่นั่งเป็นต้น ลงไป ถ้าเป็นเรืออย่างหัวเป็นงอนก็มีธงทั้งหัวเรือและท้ายเรือ ถ้าเป็นเรือรูปสัตว์ก็มีธงแต่ท้ายเรือ บรรดาเรือแซงก็ปักธงท้ายทุกลำ จึงสมกับคำที่ว่า “เรือรื้อหัวธงสลอน”

๑๐. **เรือกึ่ง** ในริ้วกระบวนจัดเป็นเรือที่เป็นเครื่องประดับยศ เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง^๒ บ้างก็ว่าในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๗๑) มีรับสั่งให้เอากิ่งดอกเลาประดับเรือ ต่อมาภายหลังพนักงานจึงคิดเขียนลายกึ่งไม้ประดับไว้ที่หัวเรือ โปรตเกล้าฯ ให้เรียกชื่อชนิดนั้นว่า “เรือพระที่นั่งกึ่ง” คือเป็นเรือชั้นสูงสุด มีโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นใดประทับแรมแต่บางครั้งโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเรือทรงผ้าไตร หรือผ้าทรงสะพักพระพุทธรูป หรือพานพุ่มดอกไม้และ เป็นเรือทรงพระชัย ในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ถวายผ้ากระเกฐน เรือพระที่นั่งกึ่งที่เคยใช้เป็นเรือทรงผ้าไตรแต่เดิมมาที่ปรากฏในทำเนียบแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ เรือพระที่นั่งศรีสมรทไชย ต่อมาพ.ศ. ๒๔๗๐ ใช้เรือพระที่นั่งประภัสสรชัย ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งเอกชัย มีใช้เรือพระที่นั่งกึ่ง แต่ในรัชกาลปัจจุบันเรือพระที่นั่งประภัสสรชัยชำรุด จึงใช้เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งกึ่งแทน

เรือพระที่นั่งกึ่งนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มี ๔ ลำ เมื่อเวลาอยู่ในริ้วกระบวน เรือพระที่นั่งกึ่ง จะทอดบัลลังก์บุษบก ปักฉัตร เครื่องสูงกลางลำ ทั้งตอนหน้าและตอนหลังบุษบก ดังนี้

ฉัตร ๗ ชั้น หน้า ๑ องค์ หลัง ๑ องค์

ฉัตร ๕ ชั้น หน้า ๓ องค์ หลัง ๒ องค์

มีเจ้าพนักงานกันพระกลด ๑ นาย บังพระสุรย์ ๑ นาย และอยู่งานพัดโบก ๑ นาย เบื้องหน้าบุษบกมีเจ้าพนักงานประโคมแตรวง ๖ นาย แตรฝรั่ง ๘ นาย มีคนแห่ ๒ นาย นักสราขเชิญธงท้ายเรือ ๑ นาย สมัยรัชกาลที่ ๔ มีนักสราขเชิญธงหน้าเรือด้วยอีก ๑ นาย

เรือพระที่นั่งกึ่งนี้มีนายเรือ นายท้าย และฝีพายดังนี้

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช	มีนายเรือ	๒ นาย
	นายท้าย	๒ นาย
	ฝีพาย	๕๔ นาย
เรือพระที่นั่งประภัสสรชัย	นายเรือ	๒ นาย
	นายท้าย	๒ นาย
	ฝีพาย	๔๓ นาย

พายที่ใช้ในเรือพระที่นั่งกึ่งจะเป็นพายทอง และฝีพายจะพายในท่านกบิน เรือกึ่งนี้อาจจะเอาแบบอย่างมาจากเรือค้าขายลำใหญ่ ๆ ของพม่า^๓ เว้นแต่ของเขาไม่มีกึ่งเท่านั้น ถ้าเอากิ่งดอกเลาปักขึ้นที่หัวเรือท้ายเรือก็เหมือนเรือกึ่งของเรา

๑๑. **เรือคู่ชัก** เดิมใช้สำหรับเป็นเรือชักลากเรือพระที่นั่งชนิดพายไม่ได้ เรียกว่า เรือพระที่นั่งขนานหรือบัลลังก์ขนาน แต่ต่อมาได้เลิกใช้ไปเพราะไม่สะดวกรวดเร็ว เรือพระที่นั่งขนาน จึงเปลี่ยนมาใช้เรือพระที่นั่งกึ่งแทน แต่ยังคงเรือคู่ชักไว้ เรือคู่ชักนี้เป็นเรือตั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เรือตั้งคู่ชักมีชื่อว่า

^๑ สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๒ หน้า ๒๒๕, ๒๒๖.

^๒ คำให้การชาวกรุงเก่า หน้า ๓๒๖.

^๓ สาส์นสมเด็จพระเจ้า ๗ หน้า ๓๑๒.

เรือทองแขวนฟ้า^๑ และเรือทองบ้าน เป็นเรือทั้งสองลำนี้ทำหน้าที่นำหน้าเรือพระที่นั่งลำทางเรือทองแขวนฟ้า (หรือบางทีก็เป็น ทองแขวนฟ้า) ใช้พลพายเป็นคนชาวบ้านใหม่ ขึ้นกับหลวงสุเรนทรวิชิต ส่วนเรือทองบ้าน ใช้พลพายเป็นชาวบ้านโพธิ์เรียง ขึ้นอยู่กับหลวงอภัยเสนา และตรงกับเครื่องกรุงศรีอยุธยาทุกอย่าง ผิดกันแต่ในตำราว่าเป็น “เรือพระที่นั่ง” ตามแบบชั้นหลังว่า เป็นเรือคู่ชัก ซึ่งมีหัวเรือและท้ายเรือปิดทองห้อยพู่สีแดง และสักหลาดคาดหลังคากัญญานั้นปักสายทองเต็มทั้งผืน แต่เรือดั้งทั่วไป หัวเรือและท้ายเรือไม่ปิดทอง ห้อยพู่สีขาวกับสักหลาด คาดหลังคากัญญาปักทองเฉพาะตรงขอบ

เรือดั่งคู่ชักมีสิทธิผิดกับเรืออื่นที่แท้เสด็จ เพราะเรือพระที่นั่งนั้น บรรดาพลพายต้องถูกคัดเลือก เอาแต่เฉพาะพวกที่มีกำลังพายเรือ แล่นเร็ว และพายทนกว่าพลพายของเรืออื่น เรือดั่งคู่ต้องพายนำให้เร็วทันหน้าเรือพระที่นั่ง ถ้าหากจะหนีไม่พ้น พอหัวเรือพระที่นั่งเกี่ยวแนวท้ายเรือคู่ชักเข้าไป เรียกกันว่า “เข้าดั่ง” เรือคู่ชักก็ใช้อูบายแก้งัดคัตเรือให้ไถลกันจนช่องน้ำแคบ เรือพระที่นั่งไม่สามารถจะพายแทรกกลางแข่งขึ้นไปได้

เหตุที่เลือกแต่ชาวบ้านใหม่และชาวบ้านโพธิ์เรียงเป็นฝีพายเรือคู่ชัก ก็เพราะชาวบ้านทั้งสองนั้นชำนาญการพายเรือมาก จึงได้ถูกเลือกมาทุกคราว

เรือแขวนฟ้านั้นที่เรียกเช่นนี้อาจจะหมายถึงเรือทรงที่เป็นเรือเร็วสำหรับใช้ในเวลาเสด็จออกบรรพชาและคงจะเร็วเหมือนบินในอากาศ จึงเรียกว่า เรือแขวนฟ้า ต่อมาเมื่อเสร็จสิ้นสงครามแล้วจึงนำเรือมาปิดทองตกแต่งให้งดงาม เอานำหน้าเรือพระที่นั่ง ลำทรงในกระบวนแท้เสด็จทางชลมารค จึงเรียกว่า “เรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า” ทั้ง ๒ ลำ และใช้เป็นแบบต่อมา แต่จะเปลี่ยนเป็นเรือดั่งคู่ชักมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือมาเปลี่ยนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ไม่อาจทราบได้

๑๒. เรือชัยหรือเรือไชย เป็นเรือชนิดที่มีทวนหัวตั้งสูงขึ้นไปเป็นงอน มีลักษณะเช่นเดียวกับเรือกิ้ง เรือชัยนี้เดิมเป็นเรือที่ข้าราชการนั่งในรั้วกระบวน และมีเจ้าพนักงานคอยกระทุ้งเสาให้จังหวะ แต่ถ้าเป็นเรือที่นั่งเจ้านาย และเรือประมุข เรียกว่า เรือเอกชัย

ที่ปรากฏในโคลงพระราชนิพนธ์ทวาทศมาสนั้นมีชื่อว่า เรือไชยเหินหาว ขึ้นอยู่กับหลวงอภัยเสนา และเรือหลวงเอกไชย ขึ้นอยู่กับหลวงสุเรนทรวิชิต หลังคาเรือคาดผ้าสีแดงลายก้านแย่ง เรือตกแต่งด้วยลายรดน้ำ (ลงรักปิดทอง) มีนักสราษถือธงทั้งหน้าเรือและท้ายเรือ มีกลองมโหระทึก และแตรประจำในเรือมีอาวุธประจำอย่างละคู่ คือ หอกขัด ทางไม้รบ ดาบ ง้าว ทวนทอง ดาบเซलय และเขน ซึ่งล้วนติดพู่สีแดง

เรือไชยเหินหาว หรือเอกชัยเหินหาว นั้นเป็นเรือพื้นดำ ยาว ๑๔ วา ๑ ศอก ๕ นิ้ว กว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว ลึก ๑ ศอก ๓ นิ้ว ก่าลัง^๒ ๕ ศอก ๔ นิ้ว เรือเดิมถูกกระเบิดเสียหายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ กรมศิลปากรได้เก็บหัวเรือและท้ายเรือไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ สำหรับลำปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่ วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีน้ำหนัก ๖.๔๓ ตัน กว้าง ๑.๔๗ เมตร ยาว ๒๗.๕๐ เมตร ลึก ๐.๖๐ เมตร กินน้ำลึก ๐.๗๒ เมตร ฝีพาย ๓๘ คน นายท้าย ๒ คน

ส่วนเรือหลวงเอกไชย หรือเอกชัยหลวงทอง เป็นเรือพื้นดำ ยาว ๑๔ วา ๑ ศอก ๕ นิ้ว กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ๒ นิ้ว ก่าลัง ๕ ศอก ๔ นิ้ว ลำเดิมนั้นถูกกระเบิดเช่นเดียวกับเรือเอกชัยเหินหาว ลำปัจจุบันได้สร้างใหม่พร้อมกับลำแรก มีน้ำหนัก ๗ ตัน กว้าง ๑.๕๔ เมตร ยาว ๒๗.๕๐ เมตร ลึก ๕๔ เมตร กินน้ำลึก ๓.๒๒ เมตร ฝีพาย ๓๘ คน นายท้าย ๒ คน

๑๓. เรือโฆมดया โฆมดแปลว่าหัว ยา หมายถึง น่ายาที่เขียนลายที่หัวเรือ แต่ลักษณะเรือโฆมดยาครั้งกรุงศรีอยุธยา หัวเรือท้ายเรือเรียบ เชิดขึ้น มีลายแกะเป็นรูปกลีบบัวสำหรับผูกผ้า ตรงกลางตั้งคฤห์คาดผ้าแดง

๑๔. เรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งลำทรง ถ้าเป็นกระบวนพยุหยาตราใหญ่ใช้เรือพระที่นั่งกิ่งทอดพระที่นั่งบุษบกเป็นที่ประทับ ปักฉัตรเครื่องสูงหักทองขวาง มีพนักงานถวายอุยงนพระกลด บังพระสุริย

^๑ สำนวนสมเด็จ เล่ม ๑๒ หน้า ๖๖.

^๒ ก่าลัง หมายถึง ระยะทางเฉลี่ยที่ฝีพายสามารถพายให้เรือแล่นไปได้ สำหรับการพาย ๑ ครั้ง.

พัดโบก มีนักสราษเชิญชงท้ายเรือ สุ่มบุษบกมีมหาดเล็กเชิญพระแสงรายดินตอง ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินมีมหาดเล็กเชิญทอกอยู่เบื้องหน้าบุษบกอีก ๒ นาย ข้าราชการผู้ใหญ่ในราชสำนัก หมอบเฝ้าฯ หน้าพระที่นั่งบุษบก ๒ นาย

เรือพระที่นั่งกิ่งที่ใช้ในกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารค ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จะใช้ลำใดลำหนึ่งใน ๓ องค์ คือ

เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ เป็นเรือที่แกะสลักหัวเรือเป็นรูปหงส์ สำหรับลำปัจจุบันนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดให้สร้างขึ้นแทนลำเดิมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่ความจริงแล้วเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ดังทราบได้จากบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ฯ ที่ว่า

๑ สุพรรณหงส์ทรงพุ่มห้อย	งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรหมิน	ลิลลาคเลื่อนเตือนตาชม
หรือจากลิลิตพยุหยาตราเพชรพวงของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ว่า	
๑ สุวรรณหงส์เห็นเห็จฟ้า	ชมสินธุ์
ดุจดุจดพรหมินบิน	พ่องพ้อง
จตุรมุขพิฆานอินทร์	อรอาสน์
เป็นที่นั่งรอร้อน	ทุเรศร้างวังเวง

สำหรับลำปัจจุบันนี้ได้มีการประกอบพิธีลงน้ำเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นเรือพื้นดำน้ำหนัก ๑๕.๖ ตัน กว้าง ๓.๑๕ เมตร ยาว ๔๔.๗๐ เมตร ลึก ๐.๔๐ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๑ เมตร ฝีพาย ๕๐ นาย นายท้าย ๒ นาย นายเรือ ๒ นาย พายที่ใช้เป็นพายทอง พลพายจะพายในท่านกบีน และถือเป็นธรรมเนียมว่า ถ้าจะเปลี่ยนทำพายเป็นพายธรรมดา หรือพายกระเดียด จะต้องรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสียก่อน จึงเปลี่ยนทำพายได้

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง ซึ่งมีหัวเรือเป็นรูปพญานาค ๗ เศียร ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑ ซึ่งทรงพระราชดำริว่าพระที่นั่งครุฑของเดิมก็มีอยู่แล้ว แต่พระที่นั่งนาคยังหาไม่ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนราชสีหวิกรม เสด็จมาเลือก^๒ ๔ คอก ทำเป็นเรือพระที่นั่งนาค ๗ เศียร ชื่อว่าพระที่นั่งอนันตนาคราช

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดใช้เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชเป็นเรือพระที่นั่งลำทรง^๓ ซึ่งจะตั้งบุษบกผูกม่านทำด้วยผ้าตาดมีนักสราษประจำทั้งด้านหน้าและด้านหลังที่หัวเรือตั้งปืนจ่ารงค์เงิน หน้าบุษบกจะตั้งเครื่องสูง ด้านหน้ามีฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ฉัตร ๕ ชั้น ๓ องค์ ด้านหลังบุษบกเป็นฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ๕ ชั้น ๒ องค์ และมีพระกลด พัดโบก บังพระสุริย์ บังแทรก (บังต้น) ด้านหน้าพระแท่นมีอาวสุผูกติด คือ ปืนนกสับ พรแสงจ้าวมากถมเงิน ด้านท้ายพระแท่นมีทวน ๑ คู่ ชูนางที่อยู่ประจำเรือ มีจมีนมหาดเล็กข้างละ ๒ ท่าน สำหรับเชิญพระแสงดินตอง มีจางวางปลัดทูลฉลอง และหุ้มแพร อยู่หน้าพระที่ พวกพลเลอยู่ท้าย ๒ คน พลพายใช้พายทอง เช่นเดียวกับเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

สำหรับเรือพระที่นั่งอนันตนาคราชลำปัจจุบัน สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๖ แทนลำเดิม สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๗๕ เป็นเรือพื้นเขียว น้ำหนัก ๑๕.๓๖ ตัน กว้าง ๒.๔๕ เมตร ยาว ๔๒.๔๕ เมตร ลึก ๐.๗๖ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๑ เมตร ฝีพาย ๕๔ นาย นายท้าย ๒ นาย มีการซ่อมใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๒ อาจทำให้น้ำหนักเปลี่ยนไป

^๑ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๕ หน้า ๓๖๔.

^๒ มาดเส้น มาจากคำ “มาดเหลา” ซึ่งหมายถึงเรือไม้ชุดทั้งลำเรือ เกลาแต่งผิวให้เรียบ เรือที่มีขนาดใหญ่ที่ยาวเกิน ๑ เส้น หรือ ๔๐ เมตรขึ้นไปเรียกว่ามาดเหลาเส้น เป็นการเรียกขนาดเรือไปด้วย.

^๓ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์, อ้างแล้ว หน้า ๕๓.

เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งนี้มีมาแล้วแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในตำราวิกรมาน แพทย์หาตราชลมารค สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นเรือกิ่งพื้นดำ และมีปรากฏชื่อในโคลงพระราชนิพนธ์พราหมณ์^๑ ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย เป็นเรือพระที่นั่งสำหรับทรงเปลื้องเครื่องเพราะมีการตั้งบัลลังก์บุษบก อัญเชิญพระชฎามหากษัตริย์ นำหน้าเรือพระที่นั่งลำทรง ตั้งเครื่องสูงด้านหน้าฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ฉัตร ๕ ชั้น ๒ องค์ ด้านหลังบุษบกตั้งฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ฉัตร ๕ ชั้น ๒ องค์ ม่านบุษบกเป็นผ้าตาด มีตำราจประจำเรือ ๖ นาย นักสราชนั่งติดธง ด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละ ๑ นาย

ในรัชกาลปัจจุบัน เนื่องจากเรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชยชำรุดไม่สามารถซ่อมแซมได้ ดังนั้นเรือพระที่นั่งสำหรับทรงเปลื้องเครื่อง จึงใช้เรือพระที่นั่งศรีแทนเรือพระที่นั่งกิ่ง คือใช้เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์แทน โดยการทอดบัลลังก์กัญญามีมาเหมือนกัน โดยปกติเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ นั้น จะทรงเครื่องบรมราชูปถัมภ์ และทรงพระมหามงกุฎ หรือพระชฎามหากษัตริย์ ประทับบนพระที่นั่งบุษบก เวลาจะเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบกก็ทรงเปลื้องพระมหามงกุฎ หรือพระชฎามหากษัตริย์ทรงพระมาลาเส้าสูง เรือที่ใช้ทรงเปลื้องเครื่องนี้เรียกว่า เรือพลับพลา เรือนี้จะเข้าเทียบท่าก่อน แล้วเรือพระที่นั่งลำทรงเทียบด้านนอกเรือพลับพลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่พลับพลา เปลื้องพระมหามงกุฎ หรือ พระชฎามหากษัตริย์แล้ว จึงเสด็จขึ้น ตอนเสด็จลงก็เช่นกัน เสด็จลงเรือพลับพลาทรงพระมหามงกุฎ หรือ พระชฎามหากษัตริย์ก่อน จึงเสด็จขึ้นประทับเรือพระที่นั่ง ในเวลาเสด็จกลับเรือพลับพลาแล่นหลังเรือพระที่นั่ง

เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ มีนายเรือ ๒ นาย นายท้าย ๒ นาย ฝีพาย ๖๑ นาย ใช้พายทองพายทำนกบินเช่นเดียวกับเรือพระที่นั่ง ไม่มีนักสราชนั่งติด เพราะถือเป็นธรรมเนียมว่า เรือพระที่นั่งศรีถ้าทอดบัลลังก์กัญญา ไม่มีธงท้าย เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ลำปัจจุบัน สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรือพระที่นั่งสี่พื้นชมพู น้ำหนัก ๗.๗ ตัน กว้าง ๓.๑๕ เมตร ยาว ๔๕.๕๐ เมตร ลึก ๑.๑๑ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๖ เมตร กำลัง ๓.๕ เมตร ซ่อมใหญ่ พ.ศ. ๒๕๑๗ น้ำหนักอาจเปลี่ยนแปลงได้

๑๔. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือพระที่นั่งศรี ทอดบัลลังก์กัญญาเช่นเดียวกับเรือพลับพลา มักมี ๒ องค์ หลังคาตาดผ้าลายก้านแย่ง บัลลังก์มีม่านกันผุกผ้าพู่จามรี

๑๖. เรือศรี คำว่าเรือศรีนี้ บางทีก็มีคำว่า “เรือศรีสักหลาด” คู่ไปด้วย แสดงว่าคงจะมีลักษณะต่างกันตรงดาดหลังคากัญญา อาจจะเป็นได้ว่า แต่เดิมคงจะดาดหลังคากัญญาด้วยผ้าธรรมดาจึงเรียกว่าเรือศรีอันหมายถึงสีผ้าหลังคากัญญา ต่อมาเมื่อใช้ผ้าสักหลาดมาดาดหลังคากัญญาแทนผ้าธรรมดา ซึ่งคงจะดาดเฉพาะเรือที่สำคัญ เช่น เรือพระที่นั่ง จึงเรียกชื่ออีกคำหนึ่งเป็นการเน้นชื่อผ้า ว่า เรือศรีสักหลาด ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การดาดหลังคากัญญาเรือศรีด้วยสักหลาดมีทุกลำจึงดัดคำ “สักหลาด” ไปเรียกแต่เรือศรี

๑๗. เรือกราบ เป็นเรือรบที่ใช้ฝีพายของไทยแต่โบราณ มิได้กระดานติดด้านข้างเรือไปตามแนวนอนสำหรับเดิน

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔, ศึกษานิพนธ์พาดินชัย, ๒๕๒๑, หน้า ๓๑-๓๔.

หน้าที่ของเจ้าพนักงานในกระบวนเสด็จ

กระบวนเสด็จโดยทางชลมารค ครึ่งกรุงศรีอยุธยา^๑ แต่มาชำระในปลายรัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช ในพ.ศ. ๒๓๒๓ มีระเบียบดังนี้คือ ถ้าเป็นการเสด็จทางชลมารคไปประพาสแห่งใดโดยที่มีได้ประทับแรมนั้น เจ้าพนักงานต่าง ๆ ล้วนมีหน้าที่ดังนี้

พันทิพราชกลาโหม เวรพระตำหนัก คุณเจ้าพนักงานสี่ตำรวจทำฉนวนพลับพลารับเสด็จของพระมหากษัตริย์

สนมตำรวจ ทำฉนวนทำพลับปลา เจ้าต่างกรม ข้างหน้า ข้างใน

หลวงอินทเรศ หลวงพิเรนทรเทพ จัด แต่งเรือพระที่นั่ง ศรีสุทนต์ลาดลำทรงและ เรือพระที่นั่งหมื่นชัยภูษา หมื่นไชยาภรณ์ รอง เกณฑ์โขนพันหัวพันท้าย และผีพาย

หน้าเรือพระที่นั่ง มีมหาดเล็ก หัวหมื่น หรือนายเวรลง ๑ คน

มีชาวแสงปืนต้น กือปืน หรือกระสุน

หมื่นอัคนิศหรือ หมื่นศรีสาแดง กำนันพระแสงลง ๑ คน

ท้ายเรือพระที่นั่ง มีมหาดเล็กหุ้มแพร หรือ มหาดเล็กเลวคุมพระเต้า ลงพระบังคน ทีบใส่เงิน

พระแสงกระสุน ๑ คน

มีชาวพระภูษามาลาเอาธงสักหลาดใส่พระภูษามาลาไป ๑ คน

ทั้งมหาดเล็กและภูษามาลาที่ลงท้ายเรือนี้ต้องพายเรือด้วย

พันพรหมราชกลาโหม เกณฑ์เรือตั้งรับเสด็จ รวมทั้งสิ้น ๗ ลำ ได้แก่

เรือคู่ชัก ๒ ลำ ชื่อ เรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า ลำหนึ่งมีผีพายเป็นชาวบ้านใหม่ มีหลวงสุเรนทรวิชิต

ควบคุม อีกลำหนึ่งมีผีพายเป็นชาวบ้านโพธิ์เรียง มีหลวงอภัยเสนา ควบคุม โดยมีหมอย่างงลงเรือพระที่นั่งนี้ ๑ คน

เรือตั้งทหารในขวา-ซ้าย มีหลวงวิสูตรโยธามาตย์ และหลวงราชโยธาเทพ คุม

เรือตั้งเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง ขวา-ซ้าย มีหลวงพิพิธเดชเป็นเจ้ากรม ซึ่งมีปลัดกรมคุม

ลำขวา-ซ้าย คือ ขุนพิพิธณรงค์ และขุนทรงวิชัย แต่เข้ากระบวนเพียงลำเดียว

เรือตั้งอาสาพิเศษ ขวา-ซ้าย มี หลวงเสนานนท์ และหลวงพลอาศรัย คุม

ในเรือตั้งทั้ง ๕ ลำนี้ จะมีชาวแสงเกณฑ์นายเลือก กือปืนคาบศิลาลงเรือตั้งลำละ ๑ คน เป็น

๑ กระบอก

เรือข้าทูลละอองฯ มีทั้งที่มีตำแหน่งนำเสด็จ มี ๒ ลำ ตามเสด็จมี ๒๑ ลำ

เรือนำเสด็จ

๑. เรือของมหาดไทย หลวงราชินิกุล เจ้ากรม

๒. เรือปลัดกรมตำรวจ ผู้อยู่เวร

เรือตามเสด็จ

๑. เรือตำรวจในขวา ของหลวงมหามนตรี กับ ของหมื่นทิพเสนา ปลัดกรม

๒. เรือตำรวจในซ้าย ของหลวงมหาเทพ กับ ของหมื่นราชามาตย์ ปลัดกรม

๓. เรือตำรวจนอกขวา ของหลวงราชรินทร์ กับ หมื่นทิพรักษา ปลัดกรม

๔. เรือตำรวจนอกซ้าย ของหลวงอินทรเดช กับ หมื่นราชาบาล ปลัดกรม

^๑ กระบวนเสด็จโดยทางชลมารค ในลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม ๒, กรมศิลปากร, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕, หน้า ๔-๑๒.

๕. เรือตำรวจใหญ่ ขวา-ซ้าย ของ หลวงพิเรนทรเทพ กับหลวงอินทรเทพ
๖. เรือทหารใน มี ๓ ลำ ลำขวา ของหลวงวิสูตรโยธามาศย์ ลำกลางของ พระราชสงคราม และ
ลำซ้าย ของหลวงราชโยธาเทพ
๗. เรือของบ้านใหม่ หลวงสุเรนทรวชิต คู่กับ เรือของบ้านโพธิ์เรียง ของหลวงอภัยเสนา
๘. เรือกรมวัง ของ หลวงรักษามณฑลเชียร คู่กับ ของหลวงบำเรอศักดิ์
๙. เรือจมน้ำจางขวา คู่กับ เรือจมน้ำจางซ้าย
๑๐. เรือปลัดวังขวา คู่กับ เรือปลัดวังซ้าย

ต่อมาเป็นเรือของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เรือของพระเจ้าหลานเธอ ตามด้วย เรือใช้ ๘ ลำ คือ

๑. เรือทนายเลือกหอก ขวา ของขุนภักดีอาสา ซ้ายของขุนโยธาทักดี
๒. เรือทนายเลือกปืน ขวา ของหมื่นอัคนีศร ซ้ายของหมื่นศรสาแดง
๓. เรือตำรวจใหญ่ ขวา ของหลวงอินทรเทพ ซ้ายของหลวงพิเรนทรเทพ
๔. เรือทหารใน ขวา ของหลวงวิสูตรโยธามาศย์ ซ้ายของหลวงราชโยธาเทพ

เรือทุกลำนี้ เจ้ากรม ปลัดกรมได้แต่งพันทนายไปลาละ ๖ คน

บรรดาข้าทูลละอองฯ ทั้งหมดนี้ นายเวรมหาดไทย และนายเวรกลาโหม ส่งรายชื่อต่อชาววัง แล้ว
ชาววังนำส่งมหาดเล็กผู้รับเฝ้า เมื่อถึงที่ประทับ กรมวัง ตรวจบัญชีเรือผู้ตามเสด็จชั้น ๑ ชั้น ๒ และเรือ
ผู้ใดตามทันหรือไม่ทัน แล้วนำความขึ้นกราบบังคมทูล

การแต่งกายของผู้ประจำเรือ ในเรือกระบวนเรือพระราชพิธี

จากการเสด็จเลียบพระนครทางชลมารคในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เราได้ทราบการแต่งกายของนายเรือและฝีพายได้อย่างดี

๑. เรือแห่งทรายน้ำเสด็จ เจ้ากรมทหารปืนปากน้ำเป็นนายลำแต่งตัว นุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพาย สวมเสื้อแดง กางเกงขาว สวมหมวกผ้าสี
๒. เรือประตู่ เป็นเรือกัญญา นายลำคือพระเทพพลู และพระราชรองเมือง นุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพาย สวมเสื้อแดง หมวกแดง
๓. เรือเหราสายก้ามฉลอ หลวงเสน่ห์สรชิต นายลำ นุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพาย สวมเสื้อแดง
๔. เรือแข่งต่าง ๆ นายลำแต่งตัวเป็นนราภัญ คนตีกรรเชียงแต่งตัวโปกผ้าแพรรามัญ สวมเสื้อสีคราม
๕. เรือพาสีรั้งทวีป เจ้าพระยาอัครอุดมบรมเสนาบดี นายลำ แต่งตัวสวมมาลา สวมเสื้อตาต้อยน้อย ทนายหมอบหน้า สวมเสื้ออัตลัด โปกแพรสี ฝีพาย สวมกางเกงมัสสุ
๖. เรือกัญญา ของ พระยาเทพอรชุน นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตัมปี
๗. เรือกัญญากลองนำเสด็จ ของพระยาวิชิตณรงค์ นายลำ สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตัมปี
๘. เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ และเรือกระบี่ปราบเมืองมาร ของพระอนุรักษโยธา และพระมหาสงคราม นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๙. เรือเสือทยานชล และเรือเสือคำรนสินธุ์ นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๐. เรือโตฆมังคลัน และเรือโตผินสมุทร นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๑. เรือสางกำพองหาญ และเรือสางชาญชลสินธุ์ นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๒. เรือหราชล่องลอยสินธุ์ และเรือหราชลีลาสมุทร นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๓. เรือกิลเลนประเลน และเรือกิลเลนละเลิงชล นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๔. เรือมังกรจำแลง และเรือมังกรแผลงฤทธิ์ นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๕. เรือสุรเวทย์กัณฑ์ และเรือสุรพิทักษ์ นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๖. เรือครุฑเหินเห็จ และเรือครุฑเดรีจไตรจักร นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๗. เรือสุวรรณเหรา และเรือเหราข้ามสมุทร นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๘. เรือกลอง นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อทรงประพาส สวมหมวกตัมปี
๑๙. เรือมงคลสุบรรณ และเรือศรีสุพรรณหงส์ นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพายใส่เสื้อสักหลาดขลิบไหมด หมวกกลีบลาดวน กางเกงมิกกรวยเชิง ใช้พายทอง
๒๐. เรือกักรัสมรรณไชย และเรือกักรักรแก้วจักรรัตน์ นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๑. เรือกักรัสมุทไชย และเรือกักรักรจักร นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๒. เรือกระหือสาจาก นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๓. เรือกัญญาสารวัตร นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๔. เรือเอกไชยเหินหวา และเรือเอกไชยหลาวทอง นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๕. เรือกลองนำเสด็จ นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตัมปี
๒๖. เรือในกระบวนหน้า ฝีพายสวมเสื้อแดง หมวกแดง กางเกงแดง
๒๗. เรือกักรัสมรรณไชย และเรือกักรักรสมุข ฝีพาย สวมเสื้อสวมหมวกสวมกางเกงสักหลาดขลิบไหมด
๒๘. เรือกราบมีกัญญา ผ้าหน้าโชนหักทองขวาง นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตัมปี สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๙. เรือตาร้ายเกณฑ์หัด แสงปืนประทุนแถว นายลำนุ่งปอุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพายสวมเสื้อแดง กางเกงแดง หมวกแดง

๓๐. เรือศรีประกอบเขียนลายทอง เป็นเรือประเทียบ ๖ ลำ ฝีพายสวมเสื้อแดง กางเกงแดง หมวกแดง
๓๑. เรือแซ่ต่าง ๆ นายลำนุงปุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี ฝีพายแต่งตัวโพกศีรษะ สวมเสื้อเป็น
รามัญ
๓๒. เรือกราบมีกัญญา เป็น เรือประตูลัง นายลำนุงปุม สวมเสื้อเข้มขาบ โพกขลิบทอง
๓๓. เรือกัญญา ของพระเจ้าน้องยาเธอ^๑ พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ พระราชวรวงศ์เธอ บรรดา
เจ้านายแต่งพระองค์ ทรงเครื่องฉลองพระองค์จีบเอว สวมพระมหามาลาเส้าสูง ปักขนนก
๓๔. เรือสุครีพครองเมือง ของเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ เป็นนายล่า สวมมาลา เสื้อคาดอย่างน้อย
ทนายหมอบหน้า สวมเสื้ออัดลัด โพกแพรสี ฝีพาย สวมกางเกงมัสรู้
๓๕. เรือกัญญา ของขุนนางต่าง ๆ ที่มีได้เข้ากระบวน นายลำนุงปุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี
ฝีพายสวมกางเกงต่าง ๆ
๓๖. เรือแก่งพัง ขุนนางจีน แต่งตัวอย่างขุนนางเมืองจีน ฝีพายสวมกางเกง เสื้อกั๊ก หมวกจีโบ

^๑ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง, ในวรรณคดี เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๖, หน้า ๑๓๔-๑๔๗ และ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์, โคลงพระราชพิธีท้าวพาศมส, ห้างหุ้นส่วนสามัญ-นิติบุคคล ไทยวัฒนาพานิช พิมพ์แจกในการทอดกฐินพระราชทาน ณ วัดบรมวงศักรวาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๓.

จากสารานุกรมไทย^๑ เราจะทราบการแต่งกายของทหารเรือพระราชพิธีที่ค่อนข้างละเอียด ดังนี้

๑. นายเรือ มี ๒ แบบ คือ

๑. สวมเสื้อผ้าไหมดเทศ นุ่งผ้าม่วงเชิงทอง สวมหมวกทรงประพาสสีดำยอดเกี้ยว คาดเข็มขัดแถบทองทั้งพุงกระเป๋ ชัดดาบ สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติตโบว์

๒. สวมเสื้อผ้าอัตลัด นุ่งผ้าเกี้ยวลาย คาดผ้าไหมดเทศ สวมหมวกทรงประพาส ผ้าไหมดเทศ ยอดเกี้ยว สวมถุงเท้ายาวสีขาว และรองเท้าหนังสีดำ

๒. คนนั่งคฤห์ในกัญญา ในเรือรูปสัตว์^๒ เรือกลองและเรือตำรวจนอก สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าม่วงมีเชิง สวมหมวกทรงประพาสสีน้ำเงิน สวมถุงเท้ายาวสีขาว และรองเท้าหนังสีดำ

๓. คนนั่งคฤห์ในกัญญา ในเรือตำรวจใน เรือตั้งและเรือแซ สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าเกี้ยวลาย สวมหมวกทรงประพาสผ้าไหมดเทศยอดจุก สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

๔. คนเห่ สวมเสื้อผ้าไหมดเทศ นุ่งผ้าเกี้ยวลาย คาดผ้าคาดไหมดเทศ สวมหมวกทรงประพาสยอดเกี้ยว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติตโบว์

๕. คนกระทู้งเล้า สวมเสื้อผ้าไหมสุใหม่ นุ่งผ้าเกี้ยวลาย คาดผ้าคาดไหมดเทศ สวมหมวกทูกุระต่าย ผ้าสีแดงแถบลูกไม้ใบข้าว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติตโบว์

๖. ภูษามาลาและพนักงานศุภรัต สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าม่วงเชิงทอง คาดผ้ารัดประคดแพรสีแดง สวมหมวกทรงประพาสก้ามะหยี่สีดำ สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติตโบว์

๗. มหาดเล็กเชิญหอก และถวายงานพัด สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าม่วงเชิงเงิน คาดผ้ารัดประคดสีน้ำเงินดอกขาว สวมหมวกทรงประพาสสีน้ำเงิน สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติตโบว์

๘. คนเชิญพระกลด บังพระสุริย์ และพัดโบก สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าเกี้ยวลาย สวมเสื้อครุยแพรใหญ่ ีกระสวมลอมพอก^๓ สีขาว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

๙. นักสราษ หรือคนเหิดธง สวมเสื้อผ้าไหมสุใหม่ นุ่งผ้าเกี้ยวลาย คาดผ้าไหมดเทศ สวมหมวกทูกุระต่าย สีแดงลูกไม้แถบใบข้าว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

๑๐. คนสัญญาณ สวมเสื้อผ้าอัตลัด นุ่งผ้าเกี้ยวลาย คาดผ้าคาดไหมดเทศ สวมหมวกทูกุระต่ายสีแดง ติดลูกไม้ใบข้าว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

๑๑. ฝีพายเรือพระที่นั่งลำทรงและเรือพระที่นั่งรอง สวมเสื้อสักหลาดสีแดงติดลูกไม้ใบข้าว ทางเกงผ้าเสิร์จสีดำ คาดผ้ารัดประคดไหมดเทศดาบฝักไม้ ด้ามไม้กลึง สายสะพายดาบสักหลาดสีแดงติดแถบลูกไม้ สวมหมวกทรงประพาสสักหลาดแดงติดลูกไม้ใบข้าว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

๑๒. ฝีพายเรือรูปสัตว์ สวมเสื้อเสนาภูกุลลาย สวมกางเกงผ้าขาวริ้วทางแดง คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว สวมหมวกสังกะสีทาสีแดง มีลายยันตร์ สวมรองเท้าหนังสีดำ

๑๓. ฝีพายเรือเสือ สวมเสื้อผ้าปักตุลสีแดงติดแถบสีเหลือง ทางเกงผ้าขาวริ้วทางแดง คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว สวมหมวกกลีบลาดวนสีแดงติดแถบเหลือง สวมรองเท้าหนังสีดำ

๑๔. ฝีพายเรือกลอง สวมเสื้อสีขาวติดแถบสีน้ำเงิน ทางเกงผ้าสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีน้ำเงินดอกขาว สวมหมวกทูกุระต่ายผ้าสีน้ำเงินติดแถบสีเหลือง รองเท้าหนังสีดำ

๑๕. ฝีพายเรือตำรวจ สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงิน ข้อมือติดแถบสีแดง ทางเกงผ้าสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว สวมหมวกทูกุระต่ายสีแดงแถบผ้าสีเหลือง รองเท้าหนังสีดำ

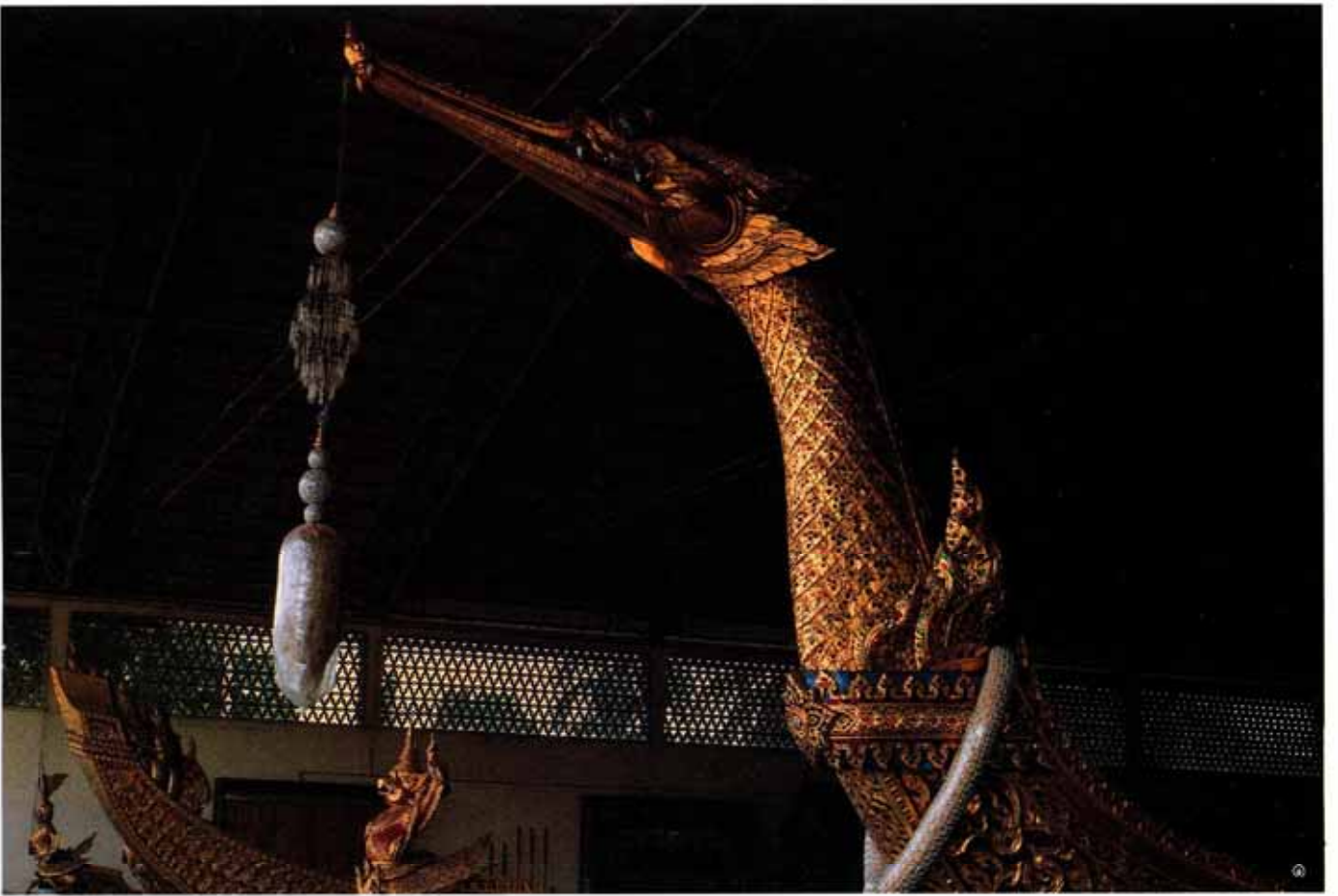
^๑ สารานุกรมไทย เล่ม ๖, ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๗-๒๕๐๘ หน้า ๓๔๐๔-๓๔๐๗.

^๒ เรือรูปสัตว์ เช่น เรือเสือทะเลยานชล เรือเสือกำรณสินธุ์ เรือพาลิวันทวีป เรือสุครีพครองเมือง เรือสุรายุภักษ์ เรืออสุรปักษา.

^๓ เป็นหมวกรูปกลมตามแนวศีรษะ ขอบหมวกสูง และมียอดเรียวแหลม ตัวหมวกด้านในทำด้วยไม้ไผ่สานลงรักหรือยาชัน หุ้มด้วยผ้าที่จับขึ้นไปอย่างสวยงามจนถึงยอด รอบตัวหมวกจะมีการตกแต่งด้วยโลหะตามแต่ยศ เช่น เงิน หรือนาคหรือทอง และมีประดับดอกไม้ไหว.

๑๖. **ผีพายเรือดำรวจ** สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงินแถบแดง กางเกงผ้าสีน้ำเงิน ปลายขาติดแถบสีแดงคาดผ้ารัด
ประคดสีแดงดอกขาว สวมมงกุฎสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๑๗. **ผีพายเรือตั้ง** สวมเสื้อผ้าสีดำริ้วทางแดง กางเกงผ้าสีแดงติดแถบสีดำ คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว
สวมหมวกทรงประพาสสีดำติดแถบสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๑๘. **ผีพายเรือแซ** สวมเสื้อผ้าขาวคอติดแถบแดง ข้อมือมีแถบแดง กางเกงผ้าสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคด
สีแดงหน้ามีเชิงชาย สวมหมวกหูกกระต่ายสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๑๙. **ผีพายเรือประตู่** สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงินติดแถบสีเหลือง กางเกงผ้าสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีแดง คีระ
สวมมงกุฎสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๒๐. **คนตีกลองชนะ มี ๒ ชุด คือ ชุดสีเขียวและชุดสีแดง** ชุดสีเขียว สวมเสื้อสีเขียว ปลายแขนติดแถบ
สีเหลือง กางเกงสีเขียวปลายขาติดแถบสีเหลือง สวมหมวกกลีบลำดวนสีเขียว รองเท้าหนังสีดำ ชุด
สีแดง สวมเสื้อสีแดงปลายแขนติดแถบเหลือง กางเกงสีแดงปลายขาติดแถบเหลือง สวมหมวกกลีบ
ลำดวน รองเท้าหนังสีดำ
๒๑. **สังข์ แตร** สวมเสื้อผ้าปักตุลีสแดง ติดแถบทองปลายแขนบาน กางเกงผ้าปักตุลีสแดง ขอบปลายขาติด
แถบเหลือง สวมหมวกผ้าปักตุลีสแดงรูปกรวยฟูยอดหมวกสีเหลืองหรือสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
๒๒. **จ่าปี จ่ากลอง** เสื้อเข้มขาบไหม กางเกงผ้าไหมสุใหม่ สวมหมวกทรงประพาสผ้าไหมดเทศยอดเกี้ยว
สวมถุงเท้าสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
๒๓. **คนเชิญเครื่องสูง** สวมเสื้อเข้มขาบไหม กางเกงผ้าไหมสุใหม่ คาดผ้าคาดไหมดเทศ คีระสวมลอม
พอกหางเหี่ยวแดง สวมรองเท้าหนังสีดำ
๒๔. **คนตีมโหรีทีก** สวมเสื้อเข้มขาบไหม กางเกงผ้าไหมสุใหม่ คาดเข็มขัดแถบทองหุ้มมุก สวมหมวก
ทรงประพาสผ้าไหมดเทศยอดเกี้ยว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

๑. โขนเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์
๒. ท้ายเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์
๓. ฝีพายเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ซึ่งพายในท่านกบิน

1. The stern of Suphannahong, one of the most important Royal Barges of Thailand.
2. The stem of Suphannahong
3. The oarsmen of Suphannahong at work in the fashion of flying bird.

๑. เรือพระที่นั่งอนาถาธิราชวงศ์ แสดงการแต่งกายของมิพายซึ่งอยู่ในชุดสีแดง และทำพายเป็นจิ้งหรีดบิน มีคนให้สัญญาณถือแพนหางนกยูงนั่งอยู่ด้านหน้า
๒. ลักษณะพระที่นั่งราชบัลลังก์กัญญา ซึ่งทอดกลางเรือพระที่นั่งอนาถาธิราชวงศ์
๓. ท้ายเรือพระที่นั่งอนาถาธิราชวงศ์ มีนักสราชอัษฎางค์สามชายนั่งอยู่ที่ท้ายเรือ

1. Anekchat Bhujong, another important royal barge is manned by the oarsmen in red. They also row the barge in the fashion of flying bird. The signaler holding peacock tail is seen at the stern.
2. This throne of the Kenya type with canopy is placed in the middle of the Anekchat Bhujong barge.
3. The stern of Anekchat Bhujong. The bearded of Victory flag is seated at the stern.

โขนเรือสุรวายุกษ์

The stern of Asura Wayuphak royal barge.

โขนเรือเนกชาติภุวงศ์

The stern of Anekchat Bhujong royal barge.

ลักษณะเรือแข่ง คือเรือทองแขวนฟ้า และเรือทองน้ำบ่บั้น กลางเรือตั้งกัญญา มีพนักงานกระทุ้งเส้ายืนอยู่ด้านหน้าและด้านหลังกัญญา

Rua Dang Barges, Rua Thong Khwan Fa and Rua Thong Ba Bin.

๑. ลักษณะเรือเอกชัย : เรือเอกชัยเหินหาว และเรือเอกชัยหลาวทอง
กลางเรือตั้งคฤห์
๒. ท้ายเรือเอกชัย มีนักสราญเชิญธง นั่งอยู่ท้ายเรือ
๓. ลักษณะหริอแซง (เรือแซ) มีคนให้สัญญาณโดยใช้ธงโบกอยู่ที่
หัวเรือ ตรงกลางเรือตั้งคฤห์

1. Rua Ekachai Heurn Hao and Rua Ekachai Lau Thong.
2. The stern of Ekachai Royal Barge
3. The typical Saeng type barge has the signaler bearing
flag at the stern. In the middle of the barge is placed
a pavilion.

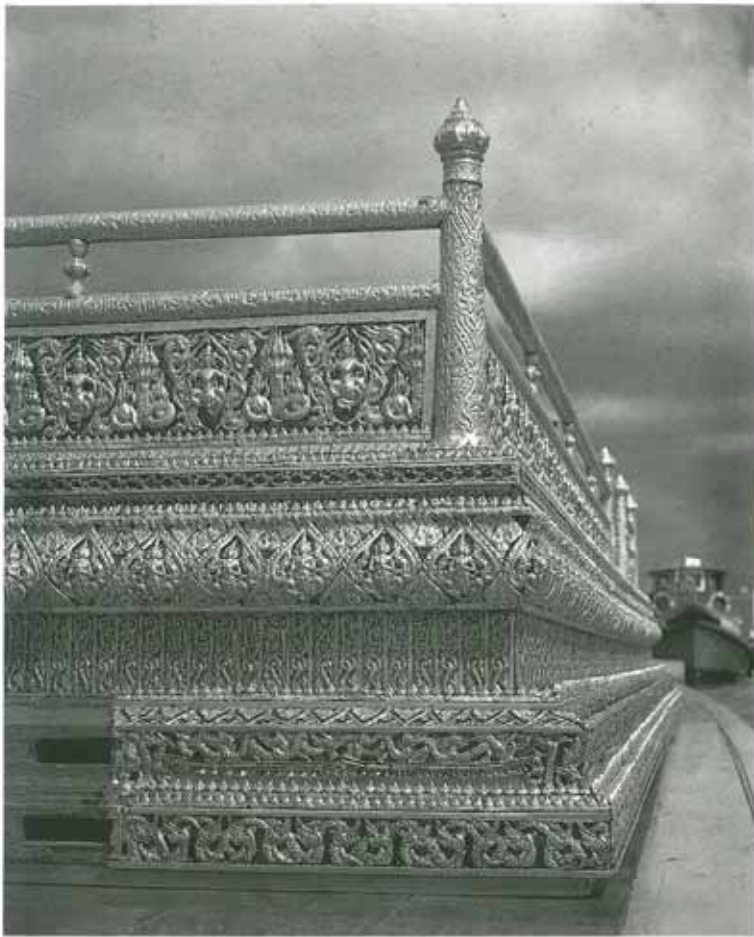

บน : ฝีพายเรือแซง (เรือแซ) สวมเสื้อผ้าขาว คอและข้อมือติดแถบ
แดง กางเกงสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีแดงหน้ามีเชิงชาย
สวมหมวกทูลกระด้ายสีแดง

ล่าง : ฝีพายเรือต่ง สวมเสื้อผ้าสีดำริ้วแดง กางเกงสีแดงติดแถบ
สีดำ คาดรัดประคดสีแดงดอกขาว สวมหมวกทรงประพาส
สีดำแถบแดง

The oarsmen of Rua Saeng, or Rua Sae, in white
shirt with red strip at the collar and the wrist; dark blue
trousers thighten with red cloth, and red hat.

พระราชบัลลังก์กัญญาเรืออนันตนครราช ขอบพนักร้างสลักลาย
พระยานาคเจ็ดเศียร "อนันตนครราช" สลักกับ รูป นาคเหว เป็น
รูปคนครึ่งนาค ฐานบัว งามสลักรูปนาคเหวประคองอัญชลี และ
ฐานงามสลักลายนาคเกี่ยวกระหวัด

The throne in the middle of Anantanagaraj is of the Kanya type decorated with wood carvings around the outline. The stern is of the seven-headed Naga, alternating with a creature of half naga, half man. The lotus base also has the caryatid figures of half naga, half man, in the gesture of adoration; and the intertwined nagas.

ลักษณะที่นั่งภายในเรือ สำหรับฝีพาย

The seats of oarsmen

สรุป

กระบวนพยุหยาตราชลมารค หมายถึงริ้วกระบวนเรือที่จัดขึ้นในการที่พระเจ้าอยู่หัวในสมัยโบราณ เสด็จพระราชดำเนินไปในการต่าง ๆ ทั้งเป็นการส่วนพระองค์ และที่เป็นการพระราชพิธีซึ่งได้ประกอบ การมกแต่โบราณตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว ประกอบการนี้เรื่อยมาทั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และใน สมัยกรุงรัตนโกสินทร์และได้มีมาจนปัจจุบัน แม้ว่าแต่เดิมมาจะเป็นการเสด็จพระราชดำเนินและประกอบการ พระราชพิธีต่าง ๆ หลายนอย่าง เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก การเสด็จไป นมัสการรอยพระพุทธรูป การอัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญจากหัวเมืองเข้ามาประดิษฐานในเมืองหลวง ตลอดจนการต้อนรับราชทูตจากต่างประเทศ เป็นต้น

การจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารคนี้กล่าวได้ว่าได้วิวัฒนาการมาจากการจัดกระบวนทัพเรือ ซึ่งใน ยามที่ว่างศึกเพื่อเป็นการฝึกซ้อมเรียกระดมพลโดยที่กองเรือเหล่านี้จะตกแต่งอย่างสวยงาม มีการประโคม ดนตรีไปในกระบวนเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานอีกด้วย ทั้งยังจัดเป็นการแสดงออกถึงความเป็น เอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างหนึ่งของชาติและพระราชวงศ์ซึ่งได้ทรงแสดงพระบารมีแผ่ไพศาล เป็นที่เชิดชูรื่องสรรเสริญและเป็นที่ยิ่งแด่พสกนิกรทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อม การ โดยทั่วไปการจัดริ้วกระบวนได้แบ่งออกเป็น ๒ แบบ เรียกว่า กระบวนพยุหยาตราใหญ่ซึ่งจัดเป็น ๔ สาย และกระบวนพยุหยาตราน้อยจัดเป็น ๒ สาย ซึ่งต่างกันโดยทราบได้จากจำนวนเรือในริ้วกระบวนว่ามีมากน้อย เท่าใดนั่นเอง การจัดริ้วกระบวนมีระเบียบการจัด แบ่งออกเป็น ๕ ตอน คือ กระบวนนอกหน้า กระบวน ในหน้า กระบวนเรือพระราชยาน กระบวนในหลัง และกระบวนนอกหลัง ซึ่งชมแล้วจะพบแต่ความสวยงาม ความโอ่อ่าตระการตา และความมีระเบียบสมกับเป็นประเพณีของชาติที่มีอารยธรรมอันสูงส่งมาแต่โบราณกาล

ประวัติย่อของเรือพระราชพิธี^๑

คราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๒๕

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

- ชื่อเรือพระที่นั่งนี้มีกล่าวถึงเป็นครั้งแรก ในสมัยกรุงศรีอยุธยาต้นรัชกาลพระมหาจักรพรรดิ ราว พ.ศ. ๒๐๙๑ ลำปัจจุบันสร้างขึ้นในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อทดแทนเรือลำเดิมที่ได้สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เรือลำนี้มาแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ประกอบพิธีลงน้ำเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

- พ.ศ. ๒๔๕๐ ช่อมเพื่อใช้ชั่วคราวให้ทันใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาการซ่อมทำชั่วคราวให้แล้วเสร็จภายใน ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐

- พ.ศ. ๒๔๕๒ ช่อมใหญ่ โดยซ่อมทำตัวเรือใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๒ จนถึงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อจากนั้นได้ทำการซ่อมทำลวดลายเรือและเครื่องตกแต่งประกอบเรือตั้งแต่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ จนถึงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

- พ.ศ. ๒๔๕๔ ช่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทองทาสีเรือใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

- ลำปัจจุบันสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ สำเร็จเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ แทนลำเดิมที่ได้สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

- พ.ศ. ๒๔๕๐ ช่อมแซมเพื่อใช้ชั่วคราวให้ทันใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาการซ่อมทำชั่วคราวให้แล้วเสร็จภายใน ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐

- พ.ศ. ๒๔๕๒ ช่อมใหญ่ โดยซ่อมทำตัวเรือใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๒ จนถึงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อจากนั้นได้ทำการซ่อมทำลวดลายเรือและเครื่องตกแต่งประกอบเรือตั้งแต่วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ จนถึงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ช่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่ และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือพระที่นั่งอนาถาธิเบศร์

- สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕

- พ.ศ. ๒๔๕๐ ช่อมตัวเรือเพื่อใช้ชั่วคราวให้ทันในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำเสร็จภายใน ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๐

- พ.ศ. ๒๔๕๒ ช่อมใหญ่ โดยซ่อมทำตัวเรือใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๒ จนถึงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อมาได้ทำการซ่อมทำลวดลายเรือ และเครื่องตกแต่งประกอบเรือตั้งแต่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ จนถึงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ บริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำอยู่ในความควบคุมของ กรมอุทยานเรือ และกรมศิลปากร

^๑ กองประวัติศาสตร์ กรมอุทยานการพหุเรือ, ประวัติย่อเรือพระราชพิธี, ๒๕๒๕.

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผู้ชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง ตัวเรือทาสีใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือเอกไชยเหินหวา

- ลำเดิมไม่พบหลักฐานที่สร้าง และเรือลำนี้ได้ถูกละทิ้งได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ต่อมากรมศิลปากร ได้ตัดหัวเรือ และท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑

- ลำปัจจุบัน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยกรมอุทกหารเรือ วางกระดูกงูเรือเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เสร็จเมื่อ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ลงน้ำเมื่อ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐ จากนั้นจึงทำการตกแต่งตัวเรือโดยช่างแกะสลักทำงานประมาณ ๑๔ เดือน ช่างรักปิดทองทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างเขียนลายรดน้ำทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผู้ชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือเอกไชยหลาวทอง

- ลำเดิมไม่พบหลักฐานที่สร้าง และเรือลำนี้ได้ถูกละทิ้งได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ต่อมากรมศิลปากร ได้ตัดหัวเรือ และท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑

- ลำปัจจุบัน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยกรมอุทกหารเรือ วางกระดูกงูเรือเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เริ่มสร้างเมื่อ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เสร็จเมื่อ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ลงน้ำเมื่อ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐ จากนั้นจึงทำการตกแต่งตัวเรือ โดยช่างแกะสลักทำงานประมาณ ๑๔ เดือน ช่างรักปิดทองทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผู้ชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทองทาสีตัวเรือใหม่ ๆ และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมี บริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือสุรายุภักษ์

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- ซ่อมทำเครื่องตกแต่งเรือ ตั้งแต่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ซ่อมทำ

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผู้ชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมี บริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือเสื่อทะยานชล

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผู้ชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ทาสีตัวเรือใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมี บริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือเสือคำณสินธุ์ (เช่นเดียวกับเรือเสือทะเลยานชล)

เรือพาสีรั้งทวีป

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง
- ซ่อมทำเครื่องตกแต่งเรือตั้งแต่วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึงวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยมีบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้จัดทำ
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ชำรุด ลงรักปิดทองใหม่ ทาสีตัวเรือใหม่ และอื่น ๆ ให้ทันสมัยในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือสุครีพครองเมือง (เช่นเดียวกับเรือพาสีรั้งทวีป)

เรือกระบี่ปราบเมืองมาร

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง แต่ถูกระเบิดได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือและท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑
- ลำปัจจุบันได้สร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยใช้หัวเรือเดิมนำมาซ่อมแซม ช่างแกะสลักลวดลายทำงานประมาณ ๑๒ เดือน ช่างรักทำงานประมาณ ๔ เดือน ช่างเขียนทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน
- พ.ศ. ๒๕๑๒ จัดทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่ตั้งแต่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒ จนถึง ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ทำ
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุหรือชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันสมัยในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือกระบี่ราญรอนราพณ์

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง
- พ.ศ. ๒๕๐๔ ซ่อมทำตัวเรือทั้งลำ และได้ทำหางเรือขึ้นใหม่ ช่างแกะสลักลวดลายทำงานประมาณ ๑๒ เดือน ช่างรักทำงานประมาณ ๔ เดือน ช่างเขียนทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทอง และประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน
- พ.ศ. ๒๕๑๔ จัดทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่ ตั้งแต่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ทำ
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทองใหม่ และอื่น ๆ เพื่อให้ทันสมัยในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมา

เรือครุฑเห็นเห็จ

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง และเรือลำนี้ถูกระเบิดได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือ และท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑

- ลำปัจจุบันสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยใช้หัวเรือเดิมนำมาซ่อมแซม ท้ายเรือทำใหม่เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑ แล้วช่างแกะสลักลวดลายทำงานประมาณ ๑๘ เดือน ช่างรักทำงาน ๖ เดือน ช่างเขียนลายรดน้ำทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน

- ทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่ตั้งแต่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยมีบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ทำ

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทองทาสีใหม่ ๆ และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ **เรือครูตริจไตรจักร** (เช่นเดียวกับครูทเหินเห็จ)

เรือทองขวานฟ้า

- ลำเดิม เดิมไม่พบหลักฐานที่สร้าง ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้ถูกลูกระเบิดตัวเรือได้รับความเสียหาย กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือและท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ

- พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้สร้างตัวเรือขึ้นใหม่ โดยใช้หัวเรือเดิม และได้แกะสลักลวดลาย คาดหัว-ท้ายเรือปิดทองประดับกระจก ใช้เวลาทำประมาณ ๑๒๐ วัน และทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทองเพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือทองบัวบาน

- ลำเดิม ไม่พบหลักฐานที่สร้าง ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปีพ.ศ. ๒๔๘๗ ได้ถูกลูกระเบิดตัวเรือได้รับความเสียหาย กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือและท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ

- พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้สร้างตัวเรือขึ้นใหม่ โดยใช้หัวเรือเดิม และได้แกะสลักลวดลายคาดหัว-ท้ายเรือปิดทองประดับกระจก ใช้เวลาทำประมาณ ๑๒๐ วัน และทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทองเพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรืออีเหล็ก

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ทาสีตัวเรือใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือแดงโม

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ทาสีตัวเรือใหม่และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือตั้งและเรือแซง

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง ส่วนมากมักจะซ่อมทำโดยการเปลี่ยนไม้ที่เก่าออก แล้วใส่ไม้ใหม่

- พ.ศ. ๒๕๐๖ กรมอุทยานเรือได้ต่อเรือตั้ง ๖ ขึ้นใหม่ โดยวางกงเหล็กเพื่อให้เรือแข็งแรงและทนทาน ทำให้ตัวเรือหนักมาก

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุและชำรุดใหม่บางส่วน ทาสีตัวเรือใหม่ และอื่น ๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหสายันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมา ซ่อมทำ

- สำหรับเรือตั้ง ๑๔ ได้รับการซ่อมทำเปลี่ยนตัวเรือไม้ กระดุกงู และกงใหม่เกือบทั้งหมด

บัญชีแสดงขนาดเรือพระราชพิธีและจำนวนคนประจำเรือ

ลำดับที่	ชื่อเรือ	กว้าง เมตร	ยาว เมตร	ลึก เมตร	ฝีพาย จำนวน	นายท้าย จำนวน	หมายเหตุ
๑.	เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์	๓.๑๗	๔๖.๑๕	๐.๕๔	๕๐	๒	
๒.	เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช	๒.๕๘	๔๔.๘๕	๐.๘๗	๕๔	๒	
๓.	เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์	๒.๙๑	๔๕.๖๗	๐.๙๑	๖๑	๒	
๔.	เรือเอกไชยเหินหาว	๒.๐๖	๒๙.๗๖	๐.๖๐	๓๘	๒	
๕.	เรือเอกไชยทล่าวทอง	๑.๙๖	๒๙.๖๔	๐.๖๐	๓๘	๒	
๖.	เรือครุฑเหินเห็จ	๒.๑๐	๒๘.๕๘	๐.๕๖	๓๔	๒	
๗.	เรือครุฑเตร็จไตรจักร	๒.๐๘	๒๘.๗๒	๐.๕๕	๓๔	๒	
๘.	เรือพาลิวันทวีป	๒.๐๐	๒๙.๐๓	๐.๖๓	๓๔	๒	
๙.	เรือสุครีพครองเมือง	๑.๙๘	๒๙.๑๐	๐.๖๐	๓๔	๒	
๑๐.	เรือกระบี่ปราบเมืองมาร	๒.๑๐	๒๘.๘๕	๐.๕๖	๓๖	๒	
๑๑.	เรือกระบี่ราษฎรอนราพณ์	๒.๑๐	๒๘.๓๐	๐.๕๖	๓๖	๒	
๑๒.	เรือสุรายุภักษ์	๒.๐๓	๓๑.๐๐	๐.๖๒	๔๐	๒	
๑๓.	เรือสุรปักษา	๒.๐๓	๓๑.๑๖	๐.๖๑	๔๐	๒	
๑๔.	เรือเสือทะยานชล	๑.๗๕	๒๒.๒๐	๐.๗๐	๒๖	๒	
๑๕.	เรือเสือคำณสินธุ์	๑.๗๕	๒๒.๒๓	๐.๗๐	๒๖	๒	
๑๖.	เรือทองขวานฟ้า	๑.๘๘	๓๒.๐๘	๐.๖๔	๓๔	๒	
๑๗.	เรือทองบ่าบั้น	๑.๘๓	๓๒.๐๐	๐.๖๔	๓๔	๒	
๑๘.	เรืออิเหนา	๑.๖๘	๒๔.๒๕	๐.๕๕	๒๗	๒	
๑๙.	เรือแดงโม	๑.๙๑	๒๔.๐๐	๐.๖๒	๒๘	๒	
๒๐.	เรือตั้ง ๑	๑.๗๘	๒๗.๓๕	๐.๕๙	๓๒	๒	
๒๑.	เรือตั้ง ๒	๑.๖๙	๒๗.๓๕	๐.๕๗	๓๐	๒	
๒๒.	เรือตั้ง ๓ (๒๑)	๑.๘๐	๒๕.๑๕	๐.๕๘	๓๐	๒	
๒๓.	เรือตั้ง ๔	๑.๘๑	๒๕.๒๒	๐.๕๙	๓๐	๒	
๒๔.	เรือตั้ง ๕	๑.๗๖	๒๗.๓๐	๐.๕๒	๒๘	๒	
๒๕.	เรือตั้ง ๖ (๑๘)	๑.๖๐	๒๕.๑๕	๐.๕๗	๒๘	๒	
๒๖.	เรือตั้ง ๗	๑.๗๑	๒๖.๒๔	๐.๕๙	๒๘	๒	
๒๗.	เรือตั้ง ๘ (๑๓)	๑.๖๕	๒๕.๙๗	๐.๕๗	๒๘	๒	
๒๘.	เรือตั้ง ๙	๑.๗๒	๒๖.๒๗	๐.๖๓	๒๘	๒	
๒๙.	เรือตั้ง ๑๐	๑.๗๑	๒๕.๓๕	๐.๕๖	๒๘	๒	
๓๐.	เรือตั้ง ๑๑ (๔)	๑.๕๗	๒๗.๒๐	๐.๕๔	๒๘	๒	
๓๑.	เรือตั้ง ๑๒	๑.๖๕	๒๕.๐๕	๐.๖๒	๒๖	๒	
๓๒.	เรือตั้ง ๑๓ (๘)	๑.๗๕	๒๖.๙๘	๐.๖๒	๒๖	๒	
๓๓.	เรือตั้ง ๑๔ (๖)	๑.๗๕	๒๔.๗๕	๐.๕๑	๒๖	๒	
๓๔.	เรือตั้ง ๑๕	๑.๗๒	๒๖.๒๕	๐.๕๕	๒๖	๒	
๓๕.	เรือตั้ง ๑๖	๑.๗๒	๒๕.๒๕	๐.๕๐	๒๖	๒	
๓๖.	เรือตั้ง ๑๗	๑.๕๕	๒๔.๙๐	๐.๕๒	๒๖	๒	
๓๗.	เรือตั้ง ๑๘ (๓)	๑.๗๕	๒๖.๔๕	๐.๕๓	๒๖	๒	
๓๘.	เรือตั้ง ๑๙	๑.๗๖	๒๓.๖๘	๐.๖๒	๒๖	๒	

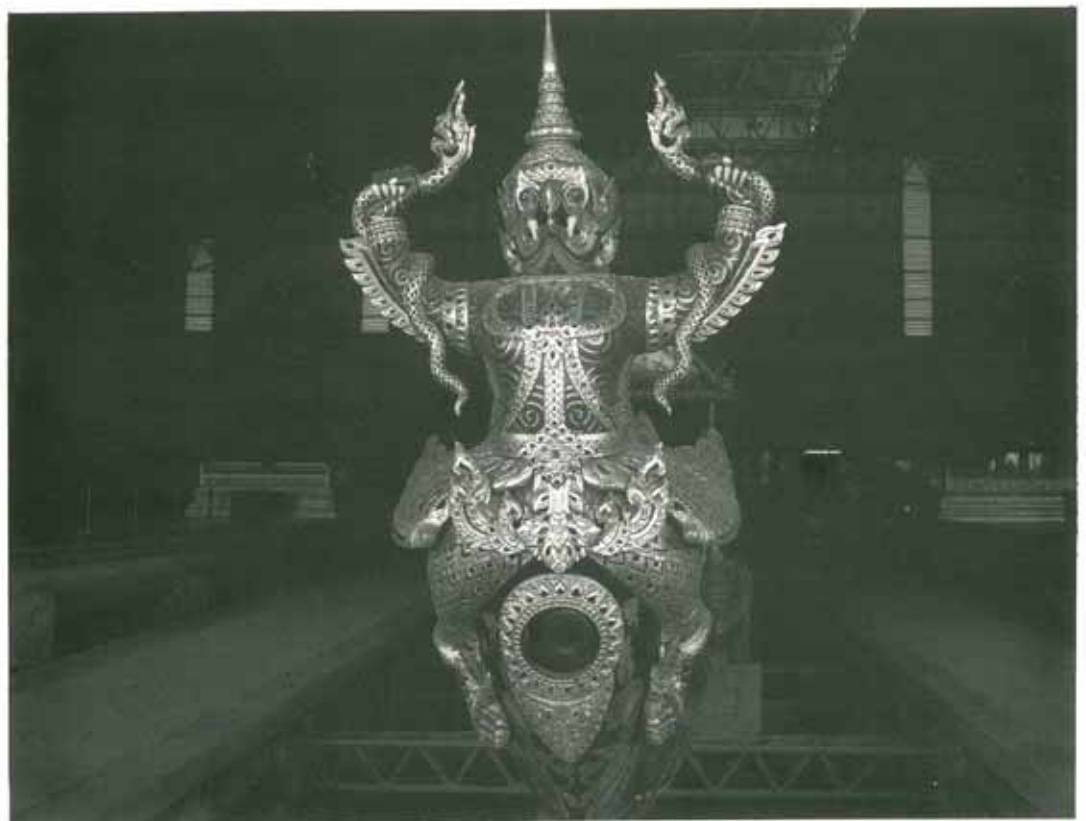
๓๙.	เรือดั้ง ๒๐	๑.๕๒	๒๕.๑๓	๐.๕๖	๒๖	๒
๔๐.	เรือดั้ง ๒๑ (ทอง) (๑๑)	๑.๗๕	๒๗.๑๐	๐.๕๘	๒๖	๒
๔๑.	เรือดั้ง ๒๒ (ทอง) (๑๔)	๑.๗๐	๒๖.๒๓	๐.๕๖	๒๖	๒
๔๒.	เรือแข่ง ๑	๑.๔๐	๒๒.๔๓	๐.๕๑	๒๐	๒
๔๓.	เรือแข่ง ๒	๑.๓๐	๒๒.๑๒	๐.๕๖	๒๐	๒
๔๔.	เรือแข่ง ๓	๑.๓๑	๒๕.๘๐	๐.๕๒	๒๔	๒
๔๕.	เรือแข่ง ๔	๑.๖๒	๒๕.๗๐	๐.๖๒	๒๔	๒
๔๖.	เรือแข่ง ๕	๑.๕๐	๒๓.๐๗	๐.๕๗	๒๔	๒
๔๗.	เรือแข่ง ๖	๑.๔๖	๒๒.๘๕	๐.๖๐	๒๔	๒
๔๘.	เรือแข่ง ๗	๑.๕๑	๒๖.๑๐	๐.๖๐	๓๐	๒
๔๙.	เรือตำรวจ ๑	๑.๔๑	๒๐.๙๗	๐.๔๗	๒๐	๒
๕๐.	เรือตำรวจ ๒	๑.๓๗	๒๑.๐๘	๐.๕๓	๒๒	๒
๕๑.	เรือตำรวจ ๓	๑.๔๙	๒๑.๔๕	๐.๕๖	๒๔	๒
๕๒.	เรือวิ่งประสานสาย	๑.๘๕	๓๔.๑๗	๐.๖๙	๔๓	๒

เรือกัดหัวผีพาย

หมายเหตุ

- เนื่องจากเรือพระราชพิธีได้รับการซ่อมทำตัวเรือใหม่ ทำให้ขนาดของเรือต่างๆ คลาดเคลื่อนจากของเดิม ดังนั้น เจ้าหน้าที่กองประวัติศาสตร์ ยก.ทร. เจ้าหน้าที่โรงเรือพระราชพิธี กรมศิลปากรและเจ้าหน้าที่แผนกสำเลียงและแจวพาย ได้ร่วมกันวัดขนาดของเรือขึ้นใหม่หมด ๕๒ ลำ ตั้งแต่วันที่ ๒๗-๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

- สำหรับเรือพระที่นั่งทั้ง ๓ ลำ และเรือรูปสัตว์ต่างๆ ความยาวของเรือ วัดจากจุดปลายสุดหัวเรือไปยังท้ายสุดของเรือ (รวมทั้งหางเรือ) ตามแนวระดับ ส่วนเรืออื่นๆ วัดความยาวหัวเรือสุดจนจรดท้ายเรือสุด ความกว้างของเรือ วัดจากด้านนอกของกราบเรือส่วนที่กว้างไปยังด้านนอกของกราบเรือที่อยู่ตรงข้าม สำหรับความลึก วัดจากท้องเรือส่วนที่ลึกขึ้นมากเป็นแนวตั้งจนจรดกราบเรือ

บรรณานุกรม

๑. คำให้การขุนหลวงหาวัด, คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
๒. คำให้การชาวกรุงเก่า, คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
๓. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชพิธีสิบสองเดือน, แพรวิทยา, ๒๕๑๔.
๔. เจ้าพระยาพระคลัง (หน), ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๖.
๕. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๐๔.
๖. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๐๔.
๗. ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๔.
๘. นิโกลาส แชรเวส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, สันต์ ท. โกมลบุตร แปล โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๖.
๙. บำราบปรปักษ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา, พระราชพิธีท้าวาศมาส, เจ้าพระยาธรรมมหาธิกรณาธิบดี ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔ หม่อมราชวงศ์แป้น, โรงพิมพ์เจริญผล.
๑๐. ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, ลิลิตกระบวนแห่พระภริยาพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางลิ้นจี่ ชยากร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔.
๑๑. นางนพมาศ, กระทรงศึกษาธิการ, ๒๕๒๔.
๑๒. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา.
๑๓. พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ.
๑๔. ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.
๑๕. สำนัสมเด็จ, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๐
๑๖. ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมไทย, ๒๕๐๗-๒๕๐๘.
๑๗. แสงสุริย์ อดาวลัย, หม่อมราชวงศ์, กระบวนพยุหยาตรา, สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๗.
๑๘. ศิลารีกหลักที่ ๒, ประชุมศิลปารีก ภาค ๑, สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๔.
๑๙. Michel Jacq-Hergoualc' H, L' Arment et L'Organisation de L'Armée Khmère aux XII et XIII Siècles; Publications du Musée Guimet, Recherches et document d'Art it d'Archéologie, Tome XII
๒๐. Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok, 1981.

โขนเรือครุฑเตีร็จไตรจักร ตกแต่งเป็นรูปครุฑสีแดง กำลังยุตนาศ

The stern of the Garuda Barge is in the form of red Garuda, half bird, half man, holding nagas.

Royal Barge Procession

Though the royal barges of Thailand are the last of their kind, the spectacular pageant on water can still be seen in Thailand. And this legendary procession seems to have originated in the capital of Sukhothai Kingdom, probably as early as in the 13th century.

The earliest historical evidence concerning royal barges dates from the Sukhothai period, which mentions briefly some names of royal vessels participated in certain waterborne state ceremonies. The names of barges mentioned are Rua Prathinang Praphat Saeng Chan (Royal Barge for Appreciation of Moon-light), Rua Prathinang Chai Chalerm Tharanin (Royal Barge of Victory over the Land); and Rua Prathinang Chai Sinthuphiman (Royal Barge of Victory on the Celestial River).

From the later historical evidences, we learn that in the subsequent Ayutthaya period, the magnificent processions included a large fleet of royal barges aligned on the rivers and canals at the island capital of Ayutthaya. During this period the most important royal barge processions had been organized for the royal Kathin ceremony. Once a year at the end of the rainy season the Ayutthaya kings went to their royal monasteries to offer robes and other monastic paraphernalia to the monks. Towards the end of the period, it seems that the royal barge processions had also been held for other purposes than the Kathin ceremony. The kings then visited Saraburi once a year to pay homage to the newly discovered foot-prints of the Buddha. The earliest detailed account on the royal barge procession handed down to us was compiled during the reign of King Prasat Thong (1630 – 1655) in the late Ayutthaya period, which mentions that a number of new barges were constructed particularly for the king's Kathin ceremony. In the following reign of King Narai the Great (1656 – 1688), the monarch had his court scribes to make specified records on royal processions both on water and on land. This particular document is entitled "The Royal Processions of King Narai the Great's Reign". It is interesting to notice that this literary descriptions are almost alike with the procession scenes illustrated in the murals at Wat Yom in Ayutthaya. The original murals have since been deteriorated, but their copy on Khoi manuscript made in the beginning of our century still exists in the National Archives.

According to many other records, several of which were made by European missionaries, traders and envoys, we can conclude that the Royal Barge Procession in the reign of King Narai the Great had been spectacular, in accordance with the prosperity of the kingdom at the time. At least the reign was the golden age as long as the royal barge procession was concerned. The procession continued on to the last reign of the Ayutthaya

period, but was in a much smaller scale. Many of the remaining barges deteriorated gradually, and many master barge builders were killed during the Burmese invasion. Towards the end of the Ayutthaya period in 1732, King Boromakot (1732 – 1758) sent a diplomatic mission to Burma, along with various presents including ornate barges. According to a literary work entitled “Lilit Krabuanhae Phra Kathin Payuhayatra”, the Kathin Procession during late Ayutthaya period was composed of 33 types of royal barges aligned as follows.

1. **Rua Pratu** (one pair)
For royal relatives
2. **Rua Krap**
Equipped with oarsmen wearing a pair of trousers and a shirt with “mongkol” (auspicious) diagram in red and black.
3. **Rua Sua Tayan Chon and Rua Sua Kamron Sin**
A pair of barges with tiger figure-head for officials.
The helmsman on the stern wore embroidered costumes tied with a belt. They also wore golden head-dresses.
The cabin in the middle of the barge was of two-storey, and a pair of long weapons like spear was tied on each of the pillars.
On the stem was installed a small cannon, or musket.
The barges were manned by 30 oarsmen in red trousers, shirts and head-bands.
4. **Rua Sae Charakhae Chanit Khanong Nam, and Rua Sae Charakhae Khamram**
This pair of barges were crocodile-shaped, equipped with Burmese volunteers.
5. **Rua Sae Phiphathanachon and Rua Sae Anonsamut**
Manned by Mon volunteers
6. **Rua Sae Chang called Satam Khocha Ram Ban Yin and Khocha Sarnsinthu**
These elephant figure-head barges for the Mon people, with oarsman wearing multi-petalled head-dress specially woven in red.
They also wore head-bands as amulet. At their sterns were installed red flags.
7. **Rua Krap**
Manned by the representatives from all the six Departments
8. **Rua Klong Khaek**
This was the drum barge which led a pair of Sae barges.
9. **Rua Krap**
For the deputy-chief of Police Department, carrying one of the four outer sections.
10. **Rua Sang**
Composed of two barges called Rua Chan Chon Sin and Kham Haeng Han, about 18 meters long
11. **Rua Kilen Loy Bon Sinthu and Rua Kilen Lin La Samut**
A pair of barges with Kilen (Chinese mythical creature) figure-head
12. **Rua Mangkon Chamlaeng and Rua Mangkon Phlaeng Rit**
A pair of Makala figure-head barges
13. **Rua Hera Sinthu Loy Long and Rua Hera Thong Thang Samut**
A pair with sea-horse figure-head
14. **Rua To Khameng Khreun and Rua To Feun Samut**
All the above-mentioned barges had animal figure-heads, and were equipped with oarsmen in red trousers and shirts made of Patsatu fabric.
The helmsmen wore trousers made of specially woven cloth, shirt tied by a belt, and multi-petalled head-dress in gold fabric.
The arms-bearer also wore red trousers and shirts, but in pointed petalled caps.
15. **Rua Khrue “Asurawayuphak” and Rua Khrue “Asurapaksi Samut”**
These barges had demon-king figure-heads, ornamented with gilded decorations on black lacquer background.
A pair of long weapons were tied on the pillars of the cabin.
On the stem was installed a cannon or musket.
The oarsmen wore red trousers and shirts, and their heads tied with twisted ropes as amulet.

16. **Rua Krap Kanya**
This particular barge was for the Deputy-Chief of Police.
The oarsman also wore red trousers and shirts, and twisted ropes around their heads as amulet.
17. **Rua Khreu "Krut Hern Hed" and "Krut Trej Trai Chak"**
The canopy was outlined by ornate border.
The eaves were adorned with golden embroidery and tassels.
18. **Rua Ekachai Hern Hau and Rua Ekachai Lau Thong**
A pair of barges led the main part of the procession.
19. **Five pairs of animal figure-head barges**
Elaborately adorned with gilded decorations against black lacquered background.
20. **Rua Sri Sunthorn Chai**
This was the barge to carry monk's robes, as the king's offering to the monks in the royal monastery, placed on the throne in the middle with ornate canopy.
Its oarsmen wore red shirts, but green trousers and pointed petalled caps.
21. **Rua Klong (drum barge)**
22. **Rua Phrathinang Chon Pimanchai**
A throne was placed in the cabin, decorated with curtain, a staff carried a five pointed flag on the stern.
23. **Rua Phrathinang Mongkol Suban**
This particular barge had Garuda figured-head, and a cannon on the stem together with three Western men in charge of the arms.
Four high-ranking courtiers were in front of the throne, on which were placed various royal articles including swords, pipes, candle sticks, water pot and various other utensils.
In front of the throne was tied a long musket about 2 meters long, together with three musketeers and three Department officers.
Behind the throne were two lesser courtiers, two staff members from Phra Pusamala section to carry the umbrellas, and two doctors of traditional medicine.
24. **Rua Phrathinang Chai Suphannahong**
This was the second most important in the whole procession, which if necessary, replaced the most important one called Hera Rao Kham Samut. Either one participated as the prime barge in the procession.
In fact they were identical, except that this one had red oars with grooving in gold alongside; three pronged flag on the stem and stern; other two officers behind the throne carrying Khathin robe offerings.
25. **Rua Krap Kanya Group**
A group of barges belonged to the Police Department
26. **Rua Ongaraksa**
Barges of honour guards from the Interior Military Department
27. **Rua Pratu Lang**
A pair of barges marked the end of the main part of the procession
28. **Rua Tang Phrasaliang**
To carry the small palanquin
29. **Rua Phra Klot Khan Yan Song Sert**
To carry the canopies
30. **Rua Rong Khanot Cheuak**
To carry the robes
31. **Rua Saeng Sanphayuttha**
To carry royal palanquine
32. **Rua Ta Ray**
To carry the arms and bullets, supervised by two officers
33. **Mu Rua Chao Tang Krom**
A group of barges for carrying officials from various Departments, which had a cabin in the middle, and the stem tied with colourful fabrics and tassels.

At the end of the Ayutthaya period,

The barges participated in royal procession on water can be categorized into three groups. This assumption is from the Royal Barge Procession written by Prince Thamathibet (Choa Fa Kung,) brother of King Uthumphon, the last king of Ayutthaya.

1. Rua Ton Group

The first group had four barges with Garuda, Hamsa, Sri Smath Chai and Krai Soramuk, respectively.

2. Rua Ekachai Group

The barges in second group were small, but equipped with the rhythm men to control the tempo of tossing of the oarsmen.

3. Rua Lao Saen Yakorn

The last group was composed of those with magnificent figure-heads, with their specific names as follows :

3.1 Rua Rajasiha : a pair of royal lion figure-head barges ; the lesser for Phraya Maha Ammat, and the greater for Smuhanayok, the Minister of Civil Office.

3.2 Rua Kajasiha : a pair of elephantine lion figure-head barges ; greater for Smuha Kalahom, the Minister of Soldiers and the lesser for Phraya Thamma Trailok.

3.3 Rua Ma with horse figure-head for Phraya Rajamukum

3.4 Rua Singha with lion figure-head for Phraya Yommarat

3.5 Rua Naga with Naga figure-head for Phraya Pholathep

3.6 Rua Mangkorn with Dragon figure-head for Phraya Choduek from the Navigation Department.

3.7 Rua Liangpha with Mountain goat figure-head for Phraya Thep Orachun.

3.8 Rua Nok Insi with eagle figure-head for the Royal Household Department

The information on the Royal Barge Procession during the Ayutthaya period can also be found in the literary work of Hon whose title was Chao Phraya Phra Khlang, entitled Lilit Phayuha Yatra Phet Phuang written in 1797. This particular work is believed to have been encouraged by the royal wish of King Rama I, the founder of Bangkok, in the hope to revive the magnificent tradition flourished in the Ayutthaya period.

The barges mentioned in this particular work included following barges in order :

Rua Sua : Tiger barge to clean the river by collecting the floating debris prior to the procession.

Rua Phikhat : Six barges to carry the courtiers of Royal Vessel Department

Rua Phuak Mon : A pair of Rua Sae of the Mon people, namely Rua Sae Sak Bowaret and Rua Sae Sarasin

Rua Phuak Mon : The Second pair Rua Sae of the Mon people called Rua Phi-phatchon and Rua Anantasamut.

Three pairs of Rua Sae barges for Phraya Choduek :

A pair of Rua Sae Bowonwari and Rua Sae Sri Samut,

A pair of Rua Sae Sinthu Sawat and Rua Sae Phiphat Sakhon, and

A pair of Rua Sae Chaiyan and Rua Sae Chop Sakhon

The aforementioned groups were followed by eleven pairs of the Chai group :

1. Rua Chai Khan Chau and Rua Chai Khan Tharanen

2. Rua Chai Khan Wannawas and Rua Chai Suban Daodas

3. Rua Chai Khachon Phachi and Rua Chai Sri Asadorn

4. Rua Chai Chana Kajakala and Rua Chai Chamnan Kajakarm

5. Rua Chai Chana Reucha and Rua Chai Reuyot

6. Rua Chai Athikarn and Rua Chai Thayanthip

7. Rua Chai Reuleut and Rua Keud Reuchaiyot

8. Rua Chai Thaleung Chai Chamna and Rua Chai Phiphat Mongkhol

9. Rua Chai Reung Rit and Rua Chai Phisanu

10. Rua Chai Wai Tharani and Rua Chai Nathiwan

11. Rua Chai Nakhon and Rua Khachon Chai

Barges with animal figure—heads :

1. Rua Kajasiha Noi and Rua Rajasiha Noi
2. Rua Kajasiha Yai and Rua Rajasiha Yai

Fore—runners of barges with horse figure—heads :

Rua Arachun Chai Chat and Rua Rawang Rajaripu

They are followed by barges in several pairs of

1. Rua Angma and Rua Rajasura Phiman
2. Rua Sinthu Paksi and Rua Insi Thip
3. Rua Wikhalai and Rua Ramphai Bin
4. Rua Wong Wing Wari and Rua Sri Sucholathi

Rua Phuak Asa Hok Lao : (Six Groups of Volunteers)

Rua Nok and Rua Kilen ; equipped with volunteers from six regiments

Rua Thaktho :

Rua Sorn Samdaeng Rit and Rua Sithi Kamhaeng

Rua To :

Rua To Mahannop and Rua To Chop Trai

Rua Naga Urakharat and Rua Naga Nayok

Rua Naga Hera Rat and Rua Nagawa Sukri

Rua Pratu Nai ;

Rua Chai Sawat and Rua Chai Ratana Phiman

And then the procession was followed by the four pairs of Police barges and another five small lesser barges of :

Rua Chon Phiman Chai

Rua Kraisorn Mat

Rua Sri Phiman Chai

Rua Krai Chakrarat (installed an image of a divinity, Phra Thewa Kram)

Rua Sorn Phrohm Chai (installed an image of Buddha, Phra Chai)

Rua Phra Thinang, the throne bearing barges :

1. Rua Phrathinang Hema Phiman Banyong
2. Rua Phrathinang Kraisorn Muk, the second most important barge carrying the cubic cabin with royal coach
3. Rua Phrathinang Suwanha Hong, another second important barge in the procession

This was the end of the official part of the procession, marked by

Rua Sri Sunthon and Rua Krai Sornchak.

The rear part of the procession was of unofficial vessels of :

1. Two barges to carry Western trainees
2. Two barges for volunteers
3. Two barges for police
4. Two barges for inner police
5. Two barges of Rua Thong Khwaen Fa type, one from Ban Pho Rieng, the other from Ban Mai village
6. Rua Heun Hau and Rua Lau Thong

This section of the procession was followed by Rua Ekachai barges from the Deputy King's Palace known as Wang Na, and Rua Chai barges of the princes who were in charge of various Departments.

And then came a group of animal figure—head barges, which were in pairs of dragon, Naga, and lion.

The tail of the procession had small barges of Police, and those for the three ranks of courtiers.

The end of the procession was guarded by two police barges.

Altogether, the number of barges participated in this particular procession amounted more than one hundred.

It is interesting to notice that there are slight differences in the alignment of barges among the documents on procession. However, the fantastic pageant

on river in general can be divided into three parts in width as follows :

1. The Middle part, namely the royal process, has various barges bearing elaborate, canopied thrones.
2. Inner section on the left and right supportive group of smaller barges
3. Outer section on the left and right guarding group of smaller barges

In length the whole procession is divided into five parts.

The front—most part comprising barges of soldiers was followed by those of honour guards which bore thrones.

This main group was again protected on either side by those of honour guards, which was followed by the barges of soldiers.

In between these five groups was found a particular barge which separated each of the five groups.

During the war which brought about the fall of Ayutthaya in 1767, the royal barges were lost along with other treasures and the records of the Kingdom. When King Rama I ascended the throne in 1782, to become the first king of the present Chakri Dynasty, he considered the renewal of national arts and crafts and maintenance of tradition, an early priority. This included construction of new royal barges.

In the Dynastic Chronicles of the 4th reign (1851–1868) the accounts of the coronation of King Mongkut also describes “The Royal Tour of Bangkok by Water” following the King’s land tour. The King reflected that since there were many royal and other barges that were kept but never used or seen, the King desired to arrange a royal procession by boat, so the population might be able to view him again.

The Dynastic Chronicles also mention that it was contemplated by King Mongkut that the past three kings had had royal barges built in their honour. However, up to that time a royal barge had not been constructed in his honour. King Mongkut therefore requested that the Ministers of the Civil Service, of Military Affairs, and of Harbours search for the required timber. There was already at that time, a barge with a figure—head of a Garuda so the King ordered one of the new barges to have the figure—head of a Naga, a seven—headed snake, with the name of Anantanagaraj. A total of seven new barges were constructed. Following his coronation, King Chulalongkorn also made a Royal Progress by Water, around his capital city. During his long reign of 42 years, visits by the King to present Kathin robes and other gifts to the monks at royal monasteries following the end of Buddhist Lent were well publicized by the local press. When the monasteries were along the river, the King travelled by royal barge and the procession always brought crowds of people to the river banks or filling decks of ships at anchor.

Both King Vajiravudh (Rama VI, 1910–1925) and King

Prajadipok (Rama VII, 1925–1935) had coronation barge processions and for Kathin ceremonies as well, but not as often as King Chulalongkorn, their late father. King Vajiravudh found it necessary during his reign to have some of the older barges replaced, however they retained the original figure—heads.

It is believed that there had been two kinds of Royal Barge Processions according to the scale, the Greater and the Lesser.

However, owing to the lack of historical records, it is not possible to have detailed descriptions of them. Many attempts have been made to reconstruct them. The most important among them made by Prince Nakhon Sawan Woraphinit when he served as the Chief of Navy during the Reign of King Rama VI. Unfortunately, his achievement was not as successful as he wished it to have been. He studied the available sources and compiled the two processions, which he reported to the King on November 4, 1927, as follows :

The Greater Royal Barge Procession composed of four groups was aligned in the following order.

1. 1.1 a pair of fore barges.
- 1.2 a pair of barges for dispelling evil spirits

- 1.3 eleven pairs of small barges
2. 2.1 the inner section of the procession has four pairs of animal figured-head barges; from rear to front, Garuda, monkey, monkey-king and giant demon
- 2.2 a pair of drum barges
- 2.3 a pair of police barges
3. 3.1 Ekachai barge, the most important in the procession, to bring monks' robes, Buddha image, or an offering, depending upon the purpose of the procession. Also carried are articles of royal regalia, such as the three-pronged flag, trumpet, conch, etc.
- 3.2 a pair of barges called Ekachai Heurn Hau and Ekachai Lau Thong, carrying trumpet, conch and bronze cattle drum.
- 3.3 The barge carrying the king seated on an ornate throne was decorated with royal regalia and three-pronged flag.
- 3.4 another barge with ornate cabin with throne
- 3.5 a secondary barge also with throne
4. 4.1 a pair of police barges
- 4.2 two pairs of soldier barges
- 4.3 a pair of barges marking the end of the procession

The Lesser Royal Barge Procession composed of two major groups

1. a pair of fore barges
2. a pair of barges for dispelling evil spirits
3. seven pairs of small barges
4. four pairs of animal figure-head; from the rear to front, Garuda (carrying the Victory drum), monkey, monkey king and giant demon
5. a pair of drum barges
6. a pair of police barges
7. Ekachai barge with throne to carry monks' robes, Buddha image and offerings
8. two barges called Ekachai Heurn Hau and Ekachai Lau Thong, carrying trumpet, conch, and Bronze cattle drum
9. King's barge with royal regalia, but without the flag
10. The secondary barge with an ornate throne
11. a pair of royal police barges
12. two pairs of soldier barges
13. a pair of barges at the end of the procession

King Rama VI. was satisfied with the report, and had the processions on river organized according to it on November 15 in 1927. This revived tradition continued on to the subsequent reign, the first of which was the King Rama VII's coronation parade on water. However, if we compare the royal barge procession in the reign of King Rama VI with the earlier ones in the time of King Mongkut (Rama IV), we find that several barges were replaced in the later reign, and more pairs of animal figure-head barges were added to the procession, including those of dragon, lion, kilen, tiger, etc.

All the afore-mentioned barges had originally been constructed in the reign of King Rama I, and thus become much deteriorated by the time of King Rama VI, except a pair of tiger figured-head barges. The interesting point noticed in the alignment of the figure-head barges is that in the reign of King Mongkut, the monkey figure-head barges were the first in line, followed by those of giant demon, monkey king and finally Garuda. This order was then changed in the procession of 1927 as mentioned in the list above. This was again corrected back to the order of King Mongkut's time in the procession organized for the 150th anniversary of Bangkok in 1932. The lay-out of the procession was as follows.

Rua Krab Kanya
 Rua Phikhat Sua Kamron
 Sinthu (tiger figure-head
 barge)

Rua Krab Kanya
 Rua Phikhat Sua Thayan
 Chon (tiger figure-head
 barge)

Rua Dang	Rua Phra Tamruat Nok (outer Royal Police barge)	Rua Dang
Rua Dang		Rua Dang
Rua Dang	Rua Krabi Prab Muang Marn (Monkey figure-head barge)	Rua Dang
	Rua Krabi Ran Ron Rarp	
Rua Dang	Rua Klong Nok (drum barge)	Rua Dang
Rua Dang	Rua Asura Paksa (Demon-King figure-head barge)	Rua Dang
	Rua Asura Wayuphak (Demon-king figure-head barge)	
Rua Dang		Rua Dang
Rua Dang	Rua Sukrip Krong Muang (Monkey-king figure-head barge)	Rua Dang
	carrying Victory drums.	
	Rua Phali Rang Thavip (Monkey-king figure-head barge)	
	carrying Victory drums	
Rua Dang		Rua Dang
Rua Dang	Rua Krut Tret Trai Chak (Garuda figure-head barge)	Rua Dang
	carrying conch and trumpet	
	Rua Krut Heurn Hed	
Rua Dang		Rua Dang
Rua Dang called Thong Khwan Fa	Rua Klong Nai (inner drum barge)	Rua Dang call Thong Babin
Rua Ekachai Lau Thong carrying bronze kettle drum		Rua Ekachai Heurn Hau carrying bronze kettle drum
	Rua Phra Thinang Suphanna Hong (Golden Hamsa figure-head, the most important barge carrying canopied throne)	
	Rua Anekchat Bhujong (the second most important barge carrying lesser throne)	
Rua Tamruat Luang (Royal Police barge)	Rua Tamruat Luang	Rua Tamruat Luang
Rua Tamruat Luang		Rua Tamruat Luang
Rua Krab Kanya (the rear barge marking the end of the procession)		Rua Krab Kanya (the rear barge marking the end of the procession)

In the procession organized on the auspicious occasion in the celebration of the 150th Anniversary of Bangkok, naturally, the main barge did not carry any article of offering as it had been for Kathin ceremonies, and the King did not wear the royal attire because he was not going to pay homage to the Buddha. It was only meant to celebrate the Kingdom's anniversary.

Therefore, the procession was organized according to the Lesser scale, with some variations as follows :

1. The animal figure-head barges which had not normally been included in the Lesser procession also participated; four pairs of them from the 8th to the 11th lines, replacing small barges of the same number.
2. The king's barge had a throne of Kanya type which had not formerly been considered appropriate.

Since the government system of the Kingdom became constitutional from absolute in 1932, many changes took place in the country. King Rama VII left the Kingdom, and the annual Kathin ceremony on the Chao Phraya River ceased for 30 years until 1959 when the present King Rama IX revived the ancient royal tradition.

Royal Barge Procession in the Reign of King Rama IX

April 1932, was the 150th Celebration of the Chakri Dynasty and Bangkok as the capital city. King Prajadipok crossed the lower span of the Buddha Yodfah bridge and embarked on the barge Suphannahong to travel by barge procession to the royal boat landing at the Grand Palace. Although no one knew it at that time, it was to be the last Royal Barge Procession of an absolute Monarch of Siam, for the following June a coup d'état changed the government from an absolute to a constitutional monarchy.

The barges sustained severe damage during the bombing of Bangkok in World War II soon after his return from school in Europe, the present King, H.M. King Bhumibol Adulyadej, went to see the barges in their dry dock on the Bangkok Noi canal. Noting their deterioration, His Majesty ordered their restoration; and decided to revive the ancient tradition of the Royal Barge Procession for auspicious occasions. Artists under the direction of the Fine Arts Department spent more than a year repairing the damage.

The first Royal Barge Procession of the present reign took place on May 14, 1957, as part of the 25th-century celebration of the Buddhist Era, with 39 barges in the flotilla, for the King's Kathin Ceremony at Wat Arun. The Barge Suphannahong carried an image of the Lord Buddha; the Anantanakarakaj carried the Holy Scripture; and the Royal Escort Barge Anekkachathuchong carried a group of Buddhist monks. The royal barge procession turned to be smaller than the Traditional Lesser Procession, and several changes made to this procession, as follows:

In place of missing monkey and Garuda figurehead barges and Rua Khuchak barge, Rua Phayawanon and Rua Asura were included. To make the Rua Dang type of barges complete, 11 pairs of them were newly constructed in cooperation among the three responsible authorities; the Navy and the Fine Arts Department and the Royal Household. In the case of animal figurehead barges, some old heads were reused and new ones were carved to make the set of eight pairs complete.

After the procession in 1967, the royal barges were not seen in procession again for 15 years, until the Bicentennial Celebration in 1982. Before the barges could take to the river, extensive renovation was again necessary for the Navy Department and the Fine Arts Department, and required several months of concentrated work.

In the celebration of the Bicentennial of Bangkok on April 5 and 13 in 1982, the Thai government organized two grand royal barge processions. The second one was particularly for the people to pay homage to the Buddha Sihing image by sprinkling the image with lustral water as it had always been on the Phramen ground on the traditional Thai New year's Day. This was specially designed for the auspicious occasion. In fact the two processions were almost identical except that the one on April 13 did not include the magnificent Suphannahong. H.R.H. Princess Chulabhorn was the chief of the organization committee for both processions.

The Featural Characteristics and History of the Royal Barges for the Procession on River

The royal barges of the kings in ancient times can be divided into two large categories of Rua thong (Golden Barge), and Rua Mai (Wooden Barge).

Rua Thong barges had elaborate carvings which were black lacquered and gilded to assume ornate decorations. They were for the important state ceremonies on river. In contrast, the Rua Mai was made of plane wood for the king's use on ordinary occasions.

The barges participated in the royal procession on river were of diverse shapes and sizes with their particular names.

Their featural characteristics, functions and other details according to their positions in the procession are as follows:

1. Rua Pratu

Similar to Rua Krab, this type has a simple open-sided pavilion in the middle, particularly called Rua Krab Kanya. This type has the function of leading the procession carrying the deputy minister of the responsible ministry.

2. Rua Phikhat

This type is a kind of ancient war-boat with a musket on the stem during the Ayutthaya period. It is said that King Narai the Great had five pairs of such barges; King Rama I the founder of Chakri Dynasty owned six pairs; and King Rama VI only one pair which are known as the tiger figure-head barges called Rua Sua Thayan Chon and Rua Sua Khamron Sinthu.

As mentioned already, such barges have the tiger figure-head and in the cabin at the centre sits a military officer of the Ammat rank, particularly in the processions organized in the Bangkok period. In contrast, during the Ayutthaya period, the barge was then equipped with, besides an officer, a helmsman and oarsman, altogether 31 as the crew.

3. Rua Dang

This type is a simple wooden barge painted black with oil, plain and simple without any decorations. They are aligned on either side of the main line of procession.

In the middle of the vessel is installed an open-sided cabin, where sits an officer. There are on board four musketeers, master, a helmsman and 29-35 oarsmen depending upon the size of the barge. Also found on the barge are a couple of rhythmmen who hit the stem with a long post to control the oarsmen's rowing tempo.

During the Ayutthaya period, the barges with rhythmmen were those of the Rua Chai type which had the pointed-upward stem similar to that of Rua Ging. However, it is not possible to point out the differences now, except that the Rua Dang at present has gilded stem, if it has painted design on the fore part of the barge.

This particular type is for officers.

4. Rua Klong Nok – Klong Nai

This type barges belong to the Krap category.

Rua Klong Nok is manned by an officer, a helmsman, and 30 oarsmen. The deputy director and his assistant of the procession sit in the open-sided cabin, and the rhythm keeper is on the stem. In contrast, Rua Klong Nai has the director of the procession in the cabin with his assistant. On both barges are found two flute-blowers and two drum-beaters.

5. Rua Tamruat Nok – Tamruat Nai

They are also of the Krap type, having an officer, a helmsman and 22-27 oarsmen. The police officers sitting in the cabin are of the rank of director of the department.

6. Rua Rup Sat (Barges with Animal Figure-Head)

Royal barges of this category have animal figure-heads not only real but also mythical, which seem to have been influenced by either Ancient Khmer or Indian traditions.

– Ancient Khmer Influence

This idea is derived from the fact that in some stone reliefs at Angkor Wat carved in the middle of the 12th century, are found barges with Hamsa, Naga, Hera-Dragon figure-heads, probably intended to make the boats beautiful.

– Ancient Indian Influence

In ancient India the carriages participated in processions had emblems to represent the officials' positions. And it is possible that when the Thais received the influence, they put the emblematic decorations on the stem and stern of the barges, the purpose of which was in fact similar to the Indian prototype. At present, however, though the officer is not found in person on board, the barges alone participate in the procession on water.

However, judging from the historical evidences, it seems that the origine was from

Indian tradition rather than Khmer. This is from the fact that the Ayutthaya up to the early Bangkok period, all the government departments had their emblems in various mythical animal forms. This had already codified as early as in 1455 during the reign of King Trailokkanath in the early Ayuttaya period.

The accounts on animal figure-heads for barges are also found in the royal chronicles. The earliest one written in 1533 says that King Maha Chakraphat transformed Sae type barges to the Chai type by putting animal figure-heads. This was also to install muskets and cannons on the stems.

Judging from the alignment of the animal figure-head barges which coincide with the hierarchy of the officials, it becomes obvious that they represent the ranking in the court.

In the early Bangkok period, some new alterations were made of the figure-heads. For instance, in the reign of King Mongkut, Vishnu was added on the Garuda figure-head which had been carved in the previous reign of King Rama III.

In the same reign new figure-heads were also created, such as the two monkey King figure-heads known as Pali Rang Thawip and Sukrip Rong Muang, to include the departments whose emblems were monkey.

According to the ancient boat song written by Prince Thammathibet (Chao Fa Kung) in the end of the Ayutthaya period, the Garuda figure-head was not only Garuda alone but holding Nagas in both hands.

The animal figure-head barge of the king Mongkut's reign which are known to us are four as follows:

A pair of Garuda barges, named Krut Heurn Het and Khrut Tret Traichak

A pair of monkey barges; Phali Rang Thawip and Sukhrip Rong Muang

A pair of giant demon barges; Asura Wayuphak and Asura Paksa

A pair of monkey barges; Krabi Ranronrap and Krabi Prap Muang Mara

Among the four pairs of animal figure-head barges with the elegant appellations, three of them are different from those known in the reign of King Rama I, as follows:

Asura Paksa, had been known as Asura Paksi

Phali Rang Thawil, as Phali Lang Thawip, and

Khrut Heurn Het, as Khrut Heurn Rahet

All the animal figure-head barges have a cannon on the deck. The traditional Thai weapons are also found on the barges, including spear, joveline, etc, all of which are decorated with peacock tail feathers. They are manned with an officer, helmsman, rhythmkeeper, a flagman and 37 oarsmen. In former time all the flagmen carrying the three-pronged flags were from the Royal Police Department.

In the cabin of the monkey and demon figure-head barges are found an officer with his four soldiers, whereas on the monkey-king and Garuda figure-head barges carrying victory drums are found 10 drum-beaters with their drums. The number of such barges can be either one or two pairs.

The animal figure-head barges still remaining amount ten; their names and details are as follows:

1. Rua Krut Heurn Het

The former Garuda barge built in the reign of King Rama I and destroyed during the World War II, had the figurehead against black background, measuring 12 m long. The present one which was built on April 21, in 1962 weighs 7 tons, 1.59 meters wide, 27.50 m. long and 0.59 m. deep; manned by 38 oarsmen and 2 helmsmen.

2. Rua Krut Tret Trai Chak

The former one damaged by bombing during the World War II was black, and its figureheads at the stem and stern are conserved by the Fine Arts Department.

The present one was constructed on June 22, 1968, weighs 5.97 tons, 1.90 m. wide, 27.10 m. long, 0.52 m. deep, 0.29 m. under the water when floated on water; manned by 34 oarsman and two helmsmen.

3. Rua Phali Rang Thawip

The former one was also black. The present one with the monkey-king figurehead is as long as those with Garuda figureheads.

Its stem is big enough to install a cannon in the mouth of the animal figure head, which is elaborately carved and painted green. The barge is manned by 34 oarsmen and one helmsman.

4. Rua Sukhrip Khrong Muang

The former one was again black. The present one is almost identical with the other monkey-king barge except the colour which is not red.

5. Rua Krabi Prap Muang Marn

The former barge was like others had black background, which had also been damaged during bombing. The stem and stern were preserved by the Fine Arts Department came to assume new body which was constructed in 1967. This particular barge is as big as the other barges with animal figureheads, and is manned by 36 oarsmen and two helmsmen.

A musket of 65 mm.in diametre is installed underneath the white monkey-king figurehead at the stem.

6. Rua Aswarawayu Phak

This particular barge is decorated with the mythical creature of half giant in the upper body, half bird in the lower part. The creature is painted purple.

7. Rua Asura Paksa

The barge is almost identical with the previous one except that the figurehead is green.

8. Rua Sae

This type barges have painted decorations at the stem and stern. Two important barges belonged to this type are those with tiger figureheads called Rua Sau Thayan Chon and Rua Sua Khamron Sin. Particularly in the reign of King Mongkut these barges were manned by the Mons.

9. Rua Saeng

The barges belong to the navy and have cabin in the middle. Usually two pairs of them participate in the procession.

10. Rua Riu

Pua Riu means all the barges aligned along the length of the procession. Usually all of them carry their flags.

In the case of the barges with curving upturned stem and stern bear two flags, one at the stem, the other at the stern. The rest including those with animal figureheads carry flag installed at the stern,

11. Rua Ging

Rua Ging barges which carry items of royal regalia, appeared in the Reign of King Prasat Thong or that of King Song Tham (1620-1628) during the Ayutthaya period. According to the chronicles, the King ordered branches with blossoms to decorate the barge. Later, the artists painted the branch on the stem instead of the real ones. This particular type barges are for high-ranking royal personages, if not to carry the monastic robes, robes to clothe Buddha images, or elaborate floral offerings. Since the Ayutthaya period several barges played that particular role one after another. At present Annatanakharaj with Naga figurehead is employed as the Rua Ging in the procession.

In the reign of King Narai the Great, there were nine Ging barges in the magnificent procession, which had ornate throne in the middle. A couple of royal umbrellas either seven or five tiered were found in front and the rear or the throne, underwhich were placed the royal offerings or other items of royalty.

These barges were manned by one umbrella bearer, one sun-shield, one fanner in the rear. In front of the throne are four Thai trumpet blowers, eight Western trumpet blowers, and two boat singers and flag carrier.

In the reign of King Mongkut, the distribution of officials one the two Ging type barges are as follows:

Anantanakharaj : two officers
 two helmsmen
 54 oarsmen

Pra hassaracha 2 officers
 2 helmsmen
 43 oarsmen

The oars are gilded and the oarsmen's gesture is of flying bird. The origin of the barge is believed to have been influenced by the large trading barges from Burma, because they are almost identical except that the Burmese barges do not have the floral branch decorations.

12. Rua Chai

The Rua Chai type barges have up-turned stem and stern, similar to the Ging barges. Originally, this type was for the officials participated in the procession; and had a rhythm man. When a royal person was on board this barge was called Rua Ekachai.

According to the verses on the Thawatosamas Royal State Ceremonies, Rua Chai Heunhau and Rua Lau Thong Ekachai barges were draped with red cloth on the canopy, and the body was gilded on black lacquer. The barges had a flagman on the stem and stern, a bronze kettle drum, a trumpet; and had javelins, swords and spears, tied with red tassels.

This type barge is about 7 tons in weight, 2 metres in width, 27.5 metres in length; 0.60 metre in depth; and manned by 38 oarsmen and two officers at the stem.

13. Rua Khamotya

Literally, Rua Khamotya means a barge with painted decoration on the stem with certain pigment. However, it seems that this type barges during the Ayutthaya period had simple up-turned stem and stern, and had lotus petal carvings to tie the cloth. A cabin was placed in the middle of the barge which had red cloth tied on it.

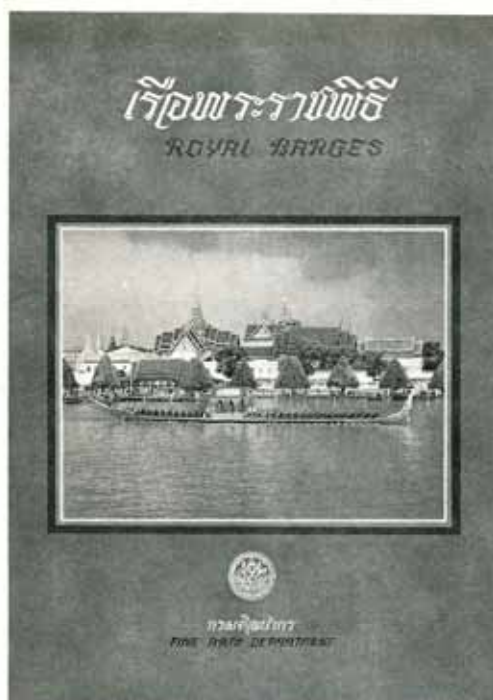
14. Rua Phra Thinang Song

This is the barge for the king which had a throne in the middle and state umbrella and other items of regalia including parasol, fan, flag and four swords, one at each corner of the canopied throne, and their bearers. There were two high ranking officers in front of the throne. The king's barge during the Bangkok period was one of the three barges; Sri Suphannahong, Anantanakharaj, or Sri Sommatchai.

The Barge Suphannahong is probably the largest 'dug-out' in the world; weighing 15 tons, she is 45 meters long and three metres wide, made entirely from one piece of timber, except for the figurehead of the golden swan. The flatbottomed barge is made of "Mai Yong" (*Dipterocarpus* spp.) wood, and is ornately carved and gilded. The Suphannahong -- as well as the Anantanakharaj and Anekchabuchong -- is manned by 54 oarsmen, two helmsmen, two officers, and one flagman. The silver and gold paddles are raised in the air at the end of each stroke, controlled by a rhythm keeper who taps the butt of his silver spear on the deck in time with the chanting of ancient boat songs. The large 'tassel' which swings from the beak of the golden swan, according to tradition, the "PHu" signified the King was aboard the barge.

In 1987, as a part of the 60th birthday (the 5th cycle) of His Majesty King Bhumibol Adulyadej, the beautiful state barges will again take to the water on October 16. His Majesty His Majesty travelled from Vasukri Landing to Wat Arun for the Tod kathin ceremony. The Royal Thai Navy has repaired the boats and the Fine Arts Department restored the artwork, the painting and gilding. The Royal Household bureau had the responsibility for the interior decorations of the barges. The Navy oarsmen first practiced the specialized rowing techniques on land, in dry-dock sheds. Later, they took to the river rowing longboats. Before the actual day of the procession, there was a dress rehearsal -- in 1982 the crowds were almost as great on those days as on the actual procession day, for it presented a wonderful opportunity for getting photographs of boats and of boats and crew, close-up.

No matter how often a Royal Barge Procession is seen, one is always eager and ready for the next. Otherwise, how can one be sure such a wonderful sight was really seen, and not just dreamed.

เรือพระราชพิธี

ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ กรมศิลปากร
พิมพ์ครั้งที่ ๒๒ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
กรกฎาคม ๒๕๓๑
ISBN 974-7929-99-6

คณะผู้จัดทำ

นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์	ที่ปรึกษา
อธิบดีกรมศิลปากร	
นายสุวิทย์ รัศมิภุติ	ที่ปรึกษา
รองอธิบดีกรมศิลปากร	
คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	ที่ปรึกษา
รองอธิบดีกรมศิลปากร	
นายมงคล บุญวงศ์	บรรณาธิการ
เลขานุการกรมศิลปากร	
นางณัฏฐภัทร จันทวิช	เรียบเรียง
นายสุรพล ดำริห์กุล	หัวหน้าคณะทำงาน
นายอดิศักดิ์ เข็กรัตน์	คณะทำงาน
นางวิสันชนี โพธิ์สุนทร	คณะทำงาน
นายสิงห์คม บริสุทธิ์	คณะทำงาน
นายสมชาย นิเวศวิวัฒน์	คณะทำงาน
นายวิโชค มุกตมณี	ออกแบบ
นางมิ่งรา ประชาบาล	ผู้แปล
นายสมบัติ มัยจิ้น	ถ่ายภาพ
นางสาวณัฐกานต์ เนียะแก้ว	ถ่ายภาพ

